

Bonus Nuntium

A Koszta József Múzeum tudományos, muzeológiai, művészeti és művelődési online folyóirata

MÁSODIK ÉVFOLYAM

2020

3

www.bonusnuntium.hu

Bonus Nuntium

TUDOMÁNYOS, MUZEOLÓGIAI, MŰVÉSZETI ÉS MŰVELŐDÉSI ONLINE FOLYÓIRAT

Megjelenik online, évente minimum két alkalommal.

ISSN 2676-8933 Online

www.bonusnuntium.hu

Bonus Nuntium

TUDOMÁNYOS, MUZEOLÓGIAI, MŰVÉSZETI ÉS MŰVELŐDÉSI ONLINE FOLYÓIRAT

Megjelenik online, évente minimum két alkalommal.

www.bonusnuntium.hu

Felelős kiadó

A Koszta József Múzeum igazgatója

Főszerkesztő

Farkas László Róbert

Szerkesztőségi titkár:

dr. Kádár Zoltán

Szerkesztő bizottság:

dr. Gruber László, dr. Miklós Péter, dr. Mód László, dr. Nátyi Róbert,
Farkas László Róbert, Tánczos Roland

Szerkesztőség:

Koszta József Múzeum

6600 Szentes, Kossuth tér 1.

E-mail cím: folyoirat@kosztamuzeum.hu

Telefonszám: +36 63 312 352

Kiadja:

Koszta József Múzeum (Szentes, Kossuth Tér 1)

TARTALOMJEGYZÉK

FARKAS LÁSZLÓ RÓBERT: A közoktatás szerepe kulturális életünk jövőjében ...	5
FARKAS LÁSZLÓ RÓBERT: Egy példa a szentesi Tóth József Színház és Vigadó valós turisztikai és egyben művészeti intézménnyé alakításához - A Szegedi Szabadtéri Játékok, mint turisztikai termék	17
DR. FENYVESI ANNA: Digitális családfakutatás: A szentesi Aradi család eredetéről	27
DR. GRUBER LÁSZLÓ: A II. Vatikáni Zsinatot követő liturgikus paradigmaváltás és templomtér átalakítás kritikai megítélése	40
DR. MÓD LÁSZLÓ: A szentesi evangélikusok kapcsolatai az egyházi anyakönyvek tükrében (1821-1895).....	51
FILEP FANNI: Őszi rendezvénysorozat a Koszta József Múzeumban	73
KOSZT FERENC: Múzeumandragógia a Koszta József Múzeumban	79
SZABÓ DÁNIEL: A digitális múzeumpedagógia jelene és jövője a Koszta József Múzeumban.....	87

Farkas László Róbert

A közoktatás szerepe kulturális életünk jövőjében

Bevezető

Elnagyolt gondolatnak tűnhet, hogy a kultúrához mindenki ért Magyarországon, de mégis így van. A ténszerű kijelentést, a bizonyítás érdekében akár a sporttal is párhuzamosíthatjuk. Ki ne értene Magyarországon a futballhoz, a kézi-és kosárlabdához, az úszáshoz, vagy a vízipólóhoz? Kétségtelen, hogy nálunk az erőnléti játékok elemzése évtizedek óta kitüntetett helyen szerepel a közbeszédben. A legtöbb alkalommal a kultúra és művészet is előkerül a baráti társalgások alkalmával. Sőt megállapíthatjuk, hogy a kulturális élet makro-és mikroszintű elemzésében szégyenérzet és kétségek nélküli megállapításokat képes a legtöbb kultúrafogyasztó egyén kialakítani, amelyek inkább empirikus jellegű okfejtések és szubjektív kijelentések, mint valós és mértékadó, hozzáértő szakmai észrevételek.

Ez nálunk végzettségtől és társadalmi szinttől teljesen független, minden településtípus esetében jellemző, faluban, városban, vagy megyeszékhelyen egyaránt. Meg kell hagyni, az autodidakta esztéták erőfeszítéseit a megengedő mosolygás mellett, tisztelettel kell illetnünk. Legalább beszélnek a kulturális jelenségekről, valahogyan a műanyag világunkra oly jellemző reklámzajjal mételyezett profán hétköznapiakban, mégiscsak eljut hozzánk valami a tömeg-és magaskulturális kínálatból. Tehát a „házi” elemzések valahol sikernek is elkönnyelhetők, babérkoszorúval ismerve el a népművelők, művelődésszervezők, kulturális antropológusok és művelődési menedzserek harcát a gondolatmanipulált, egyszerűségegre törekvő high-tech dzsungelben, amely a mindennapjainkat jellemzi.

A kultúra, annak lenyomatai ősidőktől fogva lélek-és szellemformáló erővel bírnak. Ahogyan a hitvilágok, a vallások, a rítusok, úgy a művelődés is kurzusok, direktívák, szólamok és narratívák mentén volt képes a múltban nevelni, terelni, esetleg betörni az

egyént, szélesítve így a társadalmak aktivitását, vagy ha éppen az volt a hatalmi cél, a passzivitását. Tehát a kultúrát befogadó ember mellett, a központilag tervezett, a kultúrpolitikai elvek mentén létesített és elrendelt művészet-és kultúraközvetítést sem érdemes figyelmen kívül hagynunk, mint „kánonokat”.

Valljuk meg, nincs ez másként ma sem: „*Panem et circenses*” – elég csak a hazai politikai frontvonalakat végigtekintenünk. A képviselői megmérettetéseket megelőző hónapokban – akár országgyűlési, akár helyhatósági választásokat tekintünk - a regnáló vezetés mindig a kedvét keresi a lakosságnak. Kérdés, hogy megtalálja-e, de tény, hogy kultúraközvetítéssel, általában tömegkulturális szórakoztatással is próbálják indirekt módon befolyásolni a vidéki közösségek vezetői, vagy előjáróságra aspiráló jelöltjei a választói kognitív folyamatokat.

A tézis

Lehetséges-e, hogy a kulturális folyamatokat a szereplők és résztvevők, akár tudatosan, vagy indirekt módon is valamiért, valahogyan használhatják, és közvetíthetik a jelenségeket, főként céljaik elérése érdekében?

Ha modellezni szeretnénk a kulturális folyamatokat, vagy a kultúra mindent átható törekvéseit, akkor egyáltalán nem „ördögtől való”, ha csoportokra, rétegekre próbáljuk osztani a szereplőket. Az egyén szerepe elsődleges, mint közvetítőé és befogadóé. Aztán vannak csoportok, amelyek az egyénekből szerveződnek. És ha az elrendelt, direktívák mentén létrejövő kurzusokat vizsgáljuk, úgy nem mehetünk el szó nélkül a kultúra társadalmi tulajdonsága mellett sem, amely befolyásolni képes a csoportokat, azokat lebontva pedig az egyéneket. De ugyanúgy a világ kereskedelmi folyamatai is befolyásolják az embereket, amelyek végtermékként ízlést, gondolkodást, kulturális igényt és véleményt szülnek az egyénben.

Tehát az inverz, egymásra ható folyamatokat vizsgálva, az egyéntől indulva az államhatalomig, és a piac manipuláló képességéig jutunk. Ennek bemutatását vállaljuk ebben az inkább esszé jellegű írásban. És a jelenségek okait keressük igényes körültekintéssel. Továbbá állítjuk és bizonyítjuk így a következőkben, hogy: a kultúra, folyamatai és eredményei által, minőségénél fogva képes a valóságot megváltoztatni, megmásítani.

Az inkább esszé jellegű, és vitairatnak szánt téma feldolgozásához Czeizel Endre¹, Vekerdy Tamás² és a témában más megjelenő irodalom³ nyújtott segítséget.

A kezdtek – belső folyamatok - gyermekkor

Aki kulturális területen dolgozik, és oktatási intézményben állítottak ki számára keményfedeles okmányt, és iskolapadban, vizsgákat teljesítve szerezte meg hivatásához a szükséges ismereteket, tudja és skandálta magában a megmérettetésekre készülve, hogy a kultúra szó a latinból ered (agricultura). A „földművelés” jelentésből épült be gondolkodási mintázatainkba a jelentéstartalom.

A kultúráról, a kulturált viselkedésről vagy a kultúrát hordozó jelenségekről, mindig a művelt, magasabban kvalifikált és az általános szinttől pozitívan eltérő állapotot feltételezzük. Hiszen a megművelt föld is pozitívan eltér az eredeti állapotától. Mindig normák közé helyezük a jelentését, és képzetként a kifejlett letisztultságot társítjuk mellé eredményként. Egészségkultúra, gasztrokultúra, testkultúra, vizuális kultúra, és még sorolhatnánk mi mindent állítunk a kifejezés mellé nyelvi használatunkban. Ha azt mondjuk valakiről, hogy „kulturálatlan”, pontosan az ellentétjét társítjuk mellé, mint amit a „kulturált” jelentéstartalomról gondolunk, vagy feltételezünk. Ha lecsupasztjuk, azonban rá kell jönnünk, hogy a kultúra nem más csupán, mint jeladás, vagyis kommunikáció. Jel, amelyet befogadunk, majd közvetítünk és hagyományokat teremtünk vele.

Megegyezhetünk abban, hogy a „kulturált” jelentése gondolati szinten egyet jelent a megmunkált minőséggel, mint egy szobrászművésznél, amikor az alapanyagból remekművet alkot. Esetünkben a művelődés a megmunkálás eszköze. Zenét hallgatunk, könyvet olvasunk, kutatunk és utána járunk dolgoknak, tanulunk és folytonos önvizsgálatot tartunk, hogy az elképzelt, eszményi állapotunkhoz képest, a szigorú vagy a kevésbé összeráncolt szemöldökkel vizsgált belső mérőeszközünk, mit mutat. Hol tartunk magunkkal, a világgal, és

¹ Czeizel Endre 2x4 faktoros talentum modellje alapján. In.: Czeizel Endre: Legnagyobb természeti kincsünk: A tehetség. (Fizikai Szemle. 2003/11. Forrás: <http://fizikaiszemle.hu/archivum/fsz0311/czeizel0311.html>. Letöltés dátuma: 2019. május 30.) – Czeizel 2003.

² Vekerdy Tamás: Érzelmi biztonság kell a gyerekeknek, nem hajsza. (Forrás: <http://www.koloknet.hu/iskola-2/vekerdy-tamas-erzelmi-biztonsag-kell-a-gyerekeknek-nem-hajsza/> Letöltés dátuma: 2019. május 31.), és hvg.hu: Nem csak az iskola betegít, hanem a szülő is. (Forrás: https://hvg.hu/itthon/20160401_iskola_pszichologus_gyerek_facebook_tanarlazadas_szulo Letöltés dátuma: 2019. május 31.) cikkek alapján. – Vekerdy és hvg.hu 2019.

³ Wolfgang Kraus: Kultúra és hatalom (Európa Könyvkiadó. Budapest, 1993.) – Kraus 1993.

a közösségeinkhez képest? Ez a belső folyamat határozza meg igényeinket, önmagunkkal és a világgal szemben.

Az ember születésekor már képességet hordoz magában a kulturális mintázatok kondicionálására. Egyfajta másoló készséget, amely által a családi, később az iskolai, majd még később közösségi rítusokat, jelenségeket, hagyományokat és játékokat raktároz el magában, amelyet összefoglalva kulturális hatásoknak nevezhetünk.

Nehéz pontosan meghatározni annak mértékét, hogy a családból vett pszicho-szociális hatások – anya, apa, nagyszülők, és így tovább – mennyiben határozzák meg az egyén későbbi kulturális szintjét, és a kultúrára való igényét. Általános vélekedés, hogy magasabban kvalifikált családi háttérrel nagyobb teljesítményeket lehet elérni az életben. Tehát „messzebbre” ér az ember, ha jó helyről szívja az „anyatejet” – mondhatnánk. Ez igaz, de nem lehet definíció, mert az élet nem alakított ki erre általánosan, mindenkire érvényes szabályzatot. Az értelmiségi családi háttér tehát még nem elegendő a vélekedés bizonyításához. Sőt, több esetben az egyén későbbi kulturális teljesítménye nem is a szülői háttérre vezethető vissza. Elegendő csak példának hoznunk nagy költőinket, Petőfi Sándort és József Attilát. Egyik tehetségnél sem elrendeltetett már születésük pillanatában a kultúrára való igény, vagy indíttatás a művelődés felé, ha a gyermekkorukat, vagy a szülők foglalkozását vizsgáljuk. Ezzel szemben Mozartnak - aki már gyermekkorában fél óra alatt tanult meg egy menüettet – az édesapja, Leopold Mozart a salzburgi érseki udvar muzsikusa volt. Ha már jelen publikáció a Koszta József Múzeum folyóiratában jelenik meg, az intézmény névadóját is vizsgálhatjuk: édesapja mészáros volt, tehát nem feltételezhető, hogy kisgyermekként művészeti hatások érték. Tehát a későbbi egyéni törekvések és eredmények – kulturális vizsgálatunk szempontjából – nem csak a családi és szociális háttérrel vannak kapcsolatban.

Ez tény, hiszen az egyén „kultúrfüggőségének” alapjai ahogyan a családdal, úgy a kortárs közösségi hatásokkal, az iskolával és a társadalommal is koherens kapcsolatban lehetnek. Az egyéni, kivételes képességek fejlődését vizsgálva alkotta meg Prof. Dr. Czeizel Endre a „talentum modellt”⁴, amely máig érvényesnek tekintendő. Az analízis az adottságokat, vagyis a velünk született képességeket helyezi előtérbe, amelyekre hatással bírnak az előzőekben jelölt faktorok. Ezek az adottságok: 1. általános értelmi (intelligencia), 2. motivációs (szorgalom, akarat, kitartás), 3. kreativitási (szokásostól eltérő világlátás) és 4. speciális mentális képességek (látás, hallás, retorikai készség). A családi, közösségi, iskolai

⁴ Czeizel 2003.

és társadalmi hatások által ugyan, de az egyén, a született adottságainak függvényében fejlődik, vagy alkot kivételesen.⁵ A modell, az egyén kulturális, művelődési fejlődésére is alkalmazható, a hatások és faktorok azonosak.

A külső hatások az adottságokat fejlesztik, de az ingerek képtelenek pótolni a született képességeket. Ahogyan ezt a legtöbb szülő, úgy az egyén sem képes tudatosítani magában legtöbbször. És a „gócok” a mai oktatási metódusokban is keresendők, az iskolai tanítók és tanárok hozzáállásában.

Empirikus kutatásaink, sajátos tapasztalataink alátámaszthatják, hogy az iskolai szorongások okai ezért is váltak jelenséggé a legnagyobb százalékban Magyarországon. A szülő, jövőképében tökéletesnek, megdicsőültnek szerepelteti gyermekét, olyan egyednek, aki mindent tud, mentálisan erős, szellemileg legyőzhetetlen, és az élet viharait könnyedén hárítja el maga körül. A tanár is olyannak láttatja magát az iskolában, aki a legjobb indulattal segíti tanoncát a Nobel-díjhoz vezető úton. Szülő és tanár erős szövetségben akar a gyermekből egyszerre például atomfizikust, úrkutatót, olimpiai bajnok magasugrót, irodalomtörténészt és operaénekest faragni. A tökéletes, és a győztes ember mintaképét akarják kimunkálni a gyermekből, közben a nebuló csak egyszerűen gyermek szeretne lenni, játszani önfeledten és olyan élményekkel találkozni, amely a korának és érdeklődési körének megfelelő.

A kulturális jelenségek egyénből induló mélyrétegei, jelenségeinek tulajdonságai a családi háznál, és az iskolapadban keresendők. A gyermekek okításába, taníttatásába fektetett szülői energia - az esetek nagy arányában – nem az adottságokat veszi alapul, hanem versenyszemléletet képvisel, üzenetként csomagolva jelenik meg az otthoni investíció, kifelé, a világnak kommunikálva. Az egyéni önmegvalósítás és exhibicionizmus, a kirakat jellegű szülői gondoskodás egyben a saját kudarcok, meg nem élt sikerek kivetítése is, abban a reményben, hogy talán majd az utódok elérik az áhított sikert, amit az apukák, vagy anyukák képtelenek voltak elérni. Ha nem váltják be a hozzájuk fűzött reményeket, akkor pedig verbális, vagy fizikai büntetéseket kapnak az utódok. A tanárok hozzáállása és pedagógiai kompetenciája sem teljesen a picik és fiatalok érdekében, egyéni fejlődésüknek homloktérbe helyezve nyilvánulnak meg ma az iskolákban. Hozzá kell tennünk: a legnagyobb tisztelettel kell beszélnünk azokról a múltbéli és jelenleg is hivatásukat töltő pedagógusokról, akik elsődleges feladatuknak élik meg a tehetséggondozást. Tisztelettel és hálával szólva róluk. De egyre kevesebb az ilyenfajta attitűd. Legtöbbször a profanizált metódus, a tananyag

⁵ Uo.

gyorsított leadása és a megértés, tudássá mélyülés előtti tanári számonkérés érvényesül a tantermek falai között, s az egyéni adottságok feltérképezése, azok fejlesztése háttérbe szorul. Egyre kevesebb az „alma mater”, ahol a lényeg megjelenik meg a stúdiumokban. A más irányú adottságokat és a kreativitást összekeverik a magatartászavarral, vagy hiperaktivitással. Sok esetben stigmát kapnak oktalanul az ilyen tulajdonsággal rendelkezők, miközben csak a művészi adottságaik, hajlamaik erősebbek, mint a matematikai készségeik, vagy fordítva, mert nincs idő és akarat, vagy hozzáállás, hogy kíváncsiak legyenek a nebulókra.⁶

A szülők exhibicionizmusának, és az oktatási intézmények materiális minőségének a gyermekek az elszenvedői tehát, mert mindkét felnőtt szereplő a legjobbat szeretné, de nem a gyermekeknek, hanem maguknak. Nem csoda hát, hogy az általános iskolai évek végére szorongóvá válik az egyén, a középiskolában pedig lázad. A pubertás jelenségtől az elfojtások és megfelelési kényszerek csak hatványozódnak, s a pályaválasztáshoz érve, 20-25 évesen nem is tudja megmondani a legtöbb fiatal, hogy mit is szeretne kezdeni magával. Teljesen természetes állapot, hiszen, hogyan lehetne tisztában saját magával, ha már pici korától a környezete sem volt kíváncsi a készségeire. Ráaggatott „jelmezekben”, kitalált, vélt, vagy csak kevéssé valós kompetenciákkal járta végig az osztályokat úgy, hogy igazi énje végig rejtve maradt. Önmagát sikertelennek megélve indul útnak nagykorában, az állítólagos sikerhez vezető úton. Nyugodtan kimondhatjuk, hogy ez rendszerhiba Magyarországon, vagyis általános társadalmi probléma.

Ez a hiba eredményezi később az egyéni kulturális exhibicionizmust, amelyet a bevezetőben megfogalmaztunk. Félreértés ne essék. Nem azt állítjuk, hogy minden egyén a kulturális folyamatokban történő részvétellel keres magának megmutatkozási lehetőséget, hanem fordítva: azt, hogy az egyéni kulturális szereplések és megmutatkozások mögött rejtőző okok nagy része, egy meg nem élt sikerben rejtőzik. Ezzel jellemezhető a legtöbb eset, amikor akár felkérés nélkül is – főként a kisebb települések esetében érzékelhető ez a jelenség –, önkéntes alapon szerveződnek amatőr csoportosulások, vagy minőségi értékmérő nélkül, egyéni kezdeményezések által kiállítások, szavalókörök, ki-mit-tud-ok kerülnek megrendezésre.

A mögöttes okok gyakorlati bizonyíthatósága adott, mindennap találkozunk a helyzettel. Van ebben még egy dialektikára jellemző vonulat, amelyet nem szabad elhanyagolnunk. Vagyis, hogy az ellentétek, eltérő motivációk szülnek bizonyos eredményeket a társadalom azon szintjén, akiknél a kitűnni vágyás, a szürkeségnek hadat

⁶ Vekerdy és hvg.hu 2019.

üzenő és öngerjesztő folyamat beindul. Tehát a produktumok a személyes tulajdonságok, hajlamok, egyéni ambíciók, valamint a környezeti tényezőknek az együttes összessége. Ezért is jeleztem fent, hogy ilyen esetek nagyobb részt inkább a kistelepülések esetében jellemzőek, persze, a városokban is jellemző, de túlnyomó részben a kulturális centrumoktól elzártabb területeken jelentkeznek önkéntes kultúrharcosok.

A kultúra, mint közös nyelv

A Földön rengeteg ember él, fel sem foghatjuk mennyien. Más és más társadalmakban élnek, egymástól eltérően más nyelveket beszélnek, mégis közös vonásaik vannak. Az életük lefolyása közös jelrendszer alapján működik, amely beszélt nyelvtől teljesen független.

Milyen érdekes, lehet bármilyen okos a telefonunk, vagy lehet bőröndnyi végzettségünk és nyelvvizsgánk, okmányokkal bizonyíthatóan, és büszkék lehetünk eredményeinkre, akkor is egyfajta ősi nyelvrendszer alapján működünk. Sírunk, nevetünk, szeretünk és haragszunk, érzelmeinek nem ismerik a határokat. De hagyományaink, rítusaink is ugyanilyen módon alakulnak: születés, nagykorúvá válás, házasság vagy temetés, jelrendszerünk azonos, és nem igényel tolmácsolást.

Ezzel a közös nyelv-és jelrendszerrel tulajdonképpen mi folyamatosan befolyásoljuk, megváltoztatjuk a jelenünket, a hétköznapijainkat. Ahogyan a fentiekben, az oktatási helyzet problematikájából vezettük le a gócpontokat.

Ezen alapvetést Wolfgang Kraus kultúrfilozófus is kiemelten kezeli *Kultúra és hatalom* című könyvében⁷: „(...) mindig is tapasztalati evidencia volt a számomra, hogy egyes emberekben, habár más nyelvet beszélnek, más néphez tartoznak és más társadalomban élnek, temérdek közös vonás rejlik. Régóta tudni véltem, hogy létezik egyfajta, többnyire fel nem ismert, nyelvi és pártkorlátokat nem ismerő rend.”⁸ Kraus, a bécsi kultúrakutató három évtizedes tudományos tapasztalatit összegző munkájában annak feltevését és bizonyítását helyezi elénk, amely szerint a kultúra sok más szerepe és feladata mellett egyben a politikai megtevesztés színtere is egyben.⁹ Ezt írta már 1993-ban. Ismerve, valamint elismerve a történelem és művelődéstörténet váltásait különböző korszakokban, kiszínezve és hangsúlyozva a megelőző közel öt évtized kelet-közép-európai politikai és társadalmi

⁷ Kraus 1993.

⁸ Uo. 10.

⁹ Uo. 11.

változásait. A történelem egyértelműen bizonyítja a kultúra irányító, befolyásoló erejét. A kultúrpolitikát hatalmi kontextusában Wolfgang Kraus 20. századi, osztrák filozófus a fikcióval, illetve a játékkal, a védett keretek között játszott elképzelt valósággal azonosítja. A „mámoros színlelés” akkumulálódása – Kraus értelmezésében – már XIV. Lajos udvarában értelmezhető jelenség volt: szertartások és külsőségek révén emelte magát és környezetét a valóság fölé a francia uralkodó. A racionalizmus, mint filozófiai irányzat társadalmi leképeződésében is felsejlik a játék, mint kultúra. A francia forradalom idején a felvilágosodás eszméjét teátrális ünnepi játékok formájában hirdették. Ünnepi menet hordozta körbe az ész istennőjét, a Notre-Dame-ban világi szertartást rendeztek az ész tiszteletére, nagyszabású népgyűléseket, kongresszusokat tartottak. Játék és népszórakoztatást biztosító színpadi attrakció volt az is a hétköznapiakban, hogy tapsorkánok között dolgozott a guillotine. A bécsi gondolkodó valós attrakciónak minősítette a Téli Palota ostromát is, számára az oroszországi kommunista forradalom eretnek túlkapásokban elfajuló középkori játék benyomását keltette. Az író analízisében még a sztálini kirakatpercek, és Hitler tömegrendezvényei is kitüntetett helyen szerepeltek, amelyek inkább már vallásos összejövetelekké emelték a politikai kultusz építését.¹⁰ – Meg kell jegyezni, a Rákosi-korszak hatalmi metodikája révén az utóbbi példák talán számunkra sem ismeretlenek.

A mindennapjaink

A jólétre való mai törekvéseink, igényeink és motivációink alapjai ugyanúgy a kultúrában keresendők. A nagy egészből szűkítsük fókuszunkat most társadalmunkra, mert legjobban ezt az 1990-es politikai rendszerváltozás, a demokratikus berendezkedés kísérőjelenségeivel szemléltethetjük.

Tény, hogy az egypártrendszer összeomlása utáni gazdasági modellváltás megszülte a fogyasztói kultúra átprogramozhatóságát is, amely folyamat hiba nélkül végbe is ment. Megjelentek a nyugati mogul vállalatok, célcsoportokat szólítottak meg a multinacionális üzletláncok, és a nyereségmaximalizáló törekvéseik ízléseket, igényeket, szokásokat változtattak át a magyar háztartásokban. A hazai médiapiac tágra nyílása pedig mágikus tömeghipnózist eredményezett. Ez a hatás ma is tart. Tehát a pénzáramlás és a marketing csatornák kiszélesítése, irányított módon újabbnál újabb eszményeket képesek megfogalmazni az emberek számára, amelyek messze állnak a valós és természetes igényektől.

¹⁰ Uo. 22-34.

A reklámkampányok a homogenizált embertípus igényét feltételezik, amely által nyugodtan kijelenthető: mindennapjainkban az „üdvösségtan” nem áll másból, mint azon programozott célok eléréséből, amelyeket az internetről, a televízióból és a rádióból kap az egyén kódok és üzenetek formájában. Mára a tökéletességre való belsőleg folytatott harcnak és vívódásnak nem teológiai és erkölcsi, hanem pénzügyi és egyéb materiális alapjai vannak.

A PR technikák és más indirekt befolyásoló elemek, így tehát kulturális jelenségeknek értelmezhetőek. Alternatívát ajánlanak a közönségnek. A felemelkedés garanciájaként olyan jeleket, tárgyakat, azokon keresztül pedig érzéseket fogalmazznak és mutatnak meg az embereknek, amelyek elérése kivívja a környezetük tiszteletét, így társadalmilag biztosan elfogadottnak érezhetik magukat. Zárt rendszert alkotva veszélyes ez a játék, mert mélyen a tudatalattiba vésődnek ezek a programok. Vegyük tudomásul: az emberből „biodíszlet” lesz, vagyis szimplán fogyasztóvá válik. A manipulált közösségi térben az elfogadottság és tisztelet értelmezhetősége a sikerre koncentrál, amely pozitív életminőséget jelent. Ezek el nem érése kudarcot jósol, amely a mindennapok értelmét kérdőjelezi meg alapjaiban. Tükörkép nélkül élnénk az életünket, ha az előbbi észrevételekkel szembe helyezkednénk. Tény, ami tény, erről szól a „játék”. Egy mesterségesen kreált rendszerben töltjük el a napjainkat, s a kalitkában tárgyiasított, sokszor haszontalan célokat vagyunk képesek csak megfogalmazni magunknak.

Összegzés

A kultúra mindent átható ereje a fenti sorok értelmezése nélkül is tudott, ám az egyéni képességek és motivációk halmazának kezdő akkordjai, álláspontom szerint az iskolában keresendők. A közvélekedés szerint minden ember hat-hét éves koráig elraktározza magában azon mintázatokat, amelyeket használ, gyakorol az élete során. Ám kevés hangsúlyt kap az oktatási rendszer – alap-és középfokú intézmények - társadalmi szintű kulturális felelőssége, a tehetséggondozásban, a gyermekek képességeinek kibontakoztatásában.

Véleményem szerint lehetetlenség a közoktatást gépezetnek tekinteni, amely technokrata szemléletű bemeneti és kimeneti követelményeket sorol.

Objektív és szubjektív kérdések, amelyek megtámasztják a kultúra vizsgálatát. Objektív kérdés például: Hol tart jelenleg a társadalmunk, és mivé, milyenné válhat a következő harminc évben? De kérdések még továbbá: Hová kellene tartanunk? És, ki mondja meg az irányt? Egyetemesek-e még azok az értékek, amelyek száz évvel ezelőtt kitüntetett helyen szerepeltek? Mit jelent a mai tinédzser generációnak a színház, a múzeum? Tehát van-

e szükség magaskultúrára, vagy a profanizált szórakoztatás jelent ma inkább kultúrát a társadalmunkban? Szűkítve halmazunkat, a dialektikus kérdéssor a szubjektumokkal folytatható: Adhat-e bármilyen alternatívát a kultúra a mai gyermekeknek és a fiatal generációnak? Akar-e adni kultúrát, hozzá akarja-e segíteni a szülő gyermekét a lehetőséghez, hogy művelődjön? Az egyén számára fejlődést jelent-e a művelődés, vagy a humán értékek ma már nem kerülnek előtérbe?

A kérdések egyre jobban erősítik és bizonyítják a közoktatás felelősségét a kulturális életünk jövőjében.

Summary

We examine the role and long-term responsibility of public education. We would like to introduce in this publication how much children's habitual later behavior, cultural existence and the artistic need depend on school, which thanks to the school, is integrated into the everyday lives of young people. So it is a question what the Hungarian public education system is currently doing for this.

Felhasznált irodalom:

Czeizel Endre 2x4 faktoros talentum modellje alapján. In.: Czeizel Endre: Legnagyobb természeti kincsünk: A tehetség. (Fizikai Szemle. 2003/11. Forrás: <http://fizikaiszemle.hu/archivum/fsz0311/czeizel0311.html>. - Letöltés dátuma: 2019. május 30.)

Vekerdy Tamás: Érzelmű biztonság kell a gyerekeknek, nem hajsza. (Forrás: [http://www.koloknet.hu/iskola-2/vekerdy-tamas-erzelmi-biztonsag-kell-a-gyerekek-nem-hajsza/](http://www.koloknet.hu/iskola-2/vekerdy-tamas-erzelmi-biztonsag-kell-a-gyerekeknek-nem-hajsza/) Letöltés dátuma: 2019. május 31.), és hvg.hu: Nem csak az iskola betegít, hanem a szülő is. (Forrás: https://hvg.hu/itthon/20160401_iskola_pszichologus_gyerek_facebook_tanarlazadas_szulo - Letöltés dátuma: 2019. május 31.) cikkek alapján.

Wolfgang Kraus: Kultúra és hatalom (Európa Könyvkiadó. Budapest, 1993.)

Farkas László Róbert

**Egy példa a szentesi Tóth József Színház és Vigadó valós turisztikai és egyben művészeti intézménnyé alakításához
- A Szegedi Szabadtéri Játékok, mint turisztikai termék**

Bevezető

Azonnal tisztázandó a cím: A művészeti intézmény kifejezés nem zárja ki annak lehetőségét, hogy az adott platform egyben turisztikai célokat is szolgáljon. Hiszem, hogy ezt le kell fektetnünk, tekintettel azokra a berögződésekre és szokásokra, amelyek Magyarországon még mindig jellemzőek a kulturális-művészeti szférára, a közművelődésre és a turisztikai szektorra. Tekintettel arra, hogy Szentesen, az egykori megyeszékhelyen egy új létesítmény bontogatja majd hamarosan a szárnyait, értékesnek tartom a következő néhány gondolat közzétételét, amelyek segíthetik majd a Várost, és segíthetik a Tóth József Színház és Vigadó működtetését, üzemeltetését.

A Szegedi Szabadtéri

A Szegedi Szabadtéri Játékok mára brand, termék és egy olyan fogalom, amely hazánkban és a környékbeli országokban egyaránt jelentőséggel bír. Csillagos színpad, amely Szeged településmarketingjének, turisztikájának zászlóshajója, amellet, hogy befogadó színházként, vagy inkább nyári színpadként kiváló minőségű színdarabokat, széles közönségigényeknek megfelelő darabokat tart néhány hónapos repertoárján, befogadó színházként. Szezonális termék, minden év nyarán, június-augusztus hónapokban üzemel a belváros centrumában, a Dóm téren. A következőkben a terméket, mint a „szegedi

szabadtéri” mutatom be, valamint annak metodikáját, hogyan lehet egy kulturális terméket turisztikai termékké alakítani, illetve azt évről-évre finomítani és egyre jobban igazítani a vevői igényekhez. Ennek homlokterében a Szegedi Szabadtéri Játékok 2019-es piackutatása szerepel jó példaként, reflektálva és példaként bemutatva, hogyan lehet egy művészeti intézményt egyben turisztikai desztinációs attrakcióként üzemeltetni.

A termék

A Játékokat 1931-ben rendezték meg először a Dóm téren. Mára a magyarországi nyári színházi piac első számú vezetője, egymaga több bevételt hoz, mint a többi nyári színház összesen. Gazdasági teljesítményében az országos átlagot, mind a helyarat, mind a jegybevételi arányt illetően háromszorosan meghaladja. Az eseménysorozat először is szabadtéri színház, és mint ilyen, fontos kulturális missziót teljesít. Jellegeből – fizikai adottságaiból és hagyományaiból – adódóan főként a zenés színházi műfajokat preferálja, ezen belül fontos célja az opera népszerűsítése és életben tartása. A Szabadtéri Játékok mai nézői egyértelműen a könnyű, zenés színházi műfajokat preferálják. Az opera népszerűsége világszerte, országosan és Szegeden is hanyatlóban van, egykori vezető szerepét átvette a musical, amit a népszerűségi listán az operett követ. Szükség van tehát az operajátszás megújítására. Hangsúlyozni kell, hogy az opera mindig is a Szabadtéri Játékok hagyományos húzóműfaja volt, mert nemzetközi sztárok szinte csak operában hívhatók meg Szegedre. Ez a múltban is így volt és ma is érvényes.

Az opera újrapozícionálása tehát nem pusztán értékmegőrzés kérdése (az is nagyon fontos), hanem a Szegedi Szabadtéri Játékok számára a nemzetköziség egyik alapfeltétele. A műfaj életben tartásáért, az értő operaközönség kineveléséért – jellegükből és működési rendjükéből következően – a teljes évadban működő, repertoárszerűen operát játszó kőszínházak tehetnek a legtöbbet. Az idényszerű szabadtéri színházak lehetőségei csekélyebbek, első sorban a kőszínházak által kivívott műfaji népszerűsége építhetnek. A Szabadtéri Játékok Szeged városának legnagyobb turisztikai attrakciója. Mint az utóbbi évek vizsgálatai kimutatták, a nézők többsége nem helyi lakos, 2006-ban 61%, 2008-ban pedig közel kétharmaduk (66%) érkezett a csongrádi megyeszékhelyen túli területekről. Ebből következően a nem szegedi vendégek száma már csaknem kétszerese a helyi lakosságból verbuválódó nézőközönségnek. A marketingkommunikációban jelenleg a külföldi vendégek elérése jelenti a „fehér foltot”, ezen terület szakszerű fejlesztése komoly eredményeket hozhat: a jövőben külföldről új, jelentős számú néző mozgósítható. 2008-ban arra a kérdésre,

hogy a (nem szegedi) vendég kifejezetten az előadás miatt jött-e Szegedre, a döntő többség (88,9%) igennel felelt. Nagyon fontos, hogy az itt-tartózkodás ideje alatt a vendégek – amennyire ez lehetséges – megismerkedjenek a várossal is, annak nevezetességeivel és kulturális értékeivel. Ezért vezette be az Intézmény az előadások jegyeinek értékesítésekor az „árukapcsolást” a REÖK Palota (Regionális Összművészeti Központ) kiállításával és egyéb programjaival.¹

Kutatások

Az Intézmény komplexitása, hogy művészeti intézményként (nonprofit Kft. formában működik) mind a művészi színvonal, a színpadra kerülő darabok minősége, mind a jegyértékesítés és PR műveletek egy irányba kell, hogy mutassanak. Dr. Herczeg Tamás igazgatása alatt – művészeti vezető: Harangozó Gyula Kossuth-díjas táncművész, koreográfus, rendező – ez sikerült, és kontans módon, évek óta professzionális gépezetként működik. A piaci pozicionálás és a folyamatos proaktivitás érdekében Herczegék minden évben – ahogyan a fentiekből kiderült - piackutatásokat végeznek a fogyasztók attitűdjét, látogatói szokásait, egyéb preferenciáit vizsgálva. Így történt ez 2019-ben. A kutatásoktól azt várták, hogy azok eredményei segítsék egy nézőszámnövelő kulturális marketingstratégia megalapozását és a Játékokkal kapcsolatos PR-tevékenység hatékonyságának növelését. További elvárások voltak a jegyvásárlásokhoz kapcsolódó helyi költés emelését célzó stratégia kialakításának, valamint a programkínálat és a nézői várakozások közelítésének elősegítése. A vizsgálatok reprezentativitását a szokásos, szakmailag elfogadott módszerrel biztosították – véletlenszerűen kisorsolt ülőhelyek szerinti kiválasztás –, a felmérést tapasztalt, nyelveket is beszélő önkéntesekkel, kérdőíves módszerrel végezték. A minta nagysága meghaladta az 500 főt.² A következőkben a Szabadtéri kutatási jelentéséből³ szemezgetünk, amely részletek a látogatók kulturális fogyasztásaira, szokásaira, a nézői mobilitásra koncentrálnak.

Már 2010-ben is kíváncsiak voltak a nézők kulturális mobilitására is, ezért azt kérdeztük, hogy „milyen egyéb fesztiválon vettek részt ebben az évben?” Akkor az 573

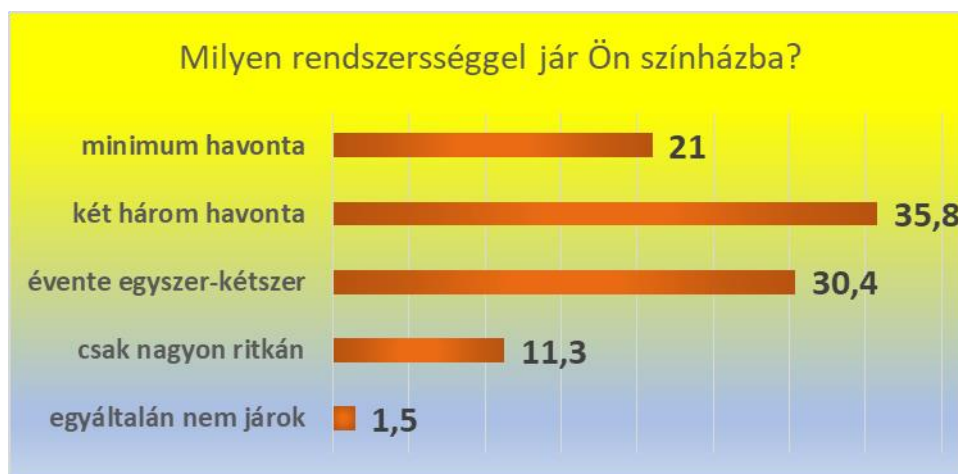
¹ Herczeg Tamás: A Szegedi Szabadtéri Játékok turisztikai jelentősége és látogatóinak jellemzői. TURIZMUS BULLETIN XIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM. 14-19. alapján. - https://mtu.gov.hu/documents/prod/139_Szegedi_szabader.pdf - Utolsó letöltés dátuma: 2020. május 14.

² Herczeg Tamás igazgató személyes beszámolója alapján.

³ A Szegedi Szabadtéri Játékok piackutatása 2019. Kézirat. (Továbbiakban: Kézirat)

válaszadó több választ is adhatott, a kapott adatok így is megmutatták a tematikus fesztiválok népszerűségének nyári „erősorrendjét”, ami a 2009-es szezonhoz képest csak értékében valamelyest, de arányaiban számottevően nem változott. A gasztronómiai fesztiválok továbbra is vezették a rangsort, a színházi-típusú fesztiválok pedig a második helyet őrizték. Később a nézők már egyre kevésbé nevesítették a fesztivált, csak a rendező várost említették, ebből általában 50 körülit, viszont egyre kevesebben látogattak el más fesztiválokra. Lényeges, hogy a nézők többsége már 2013-tól nem ment el más fesztiválra, csak a Szabadtéri Játékok (leginkább csak egy) előadását tekintette meg. Mindez karakteresen jelezte a közönség vásárlóerejének csökkenését. Tavaly 29,2 % látogatott el más fesztiválra/fesztiválokra.

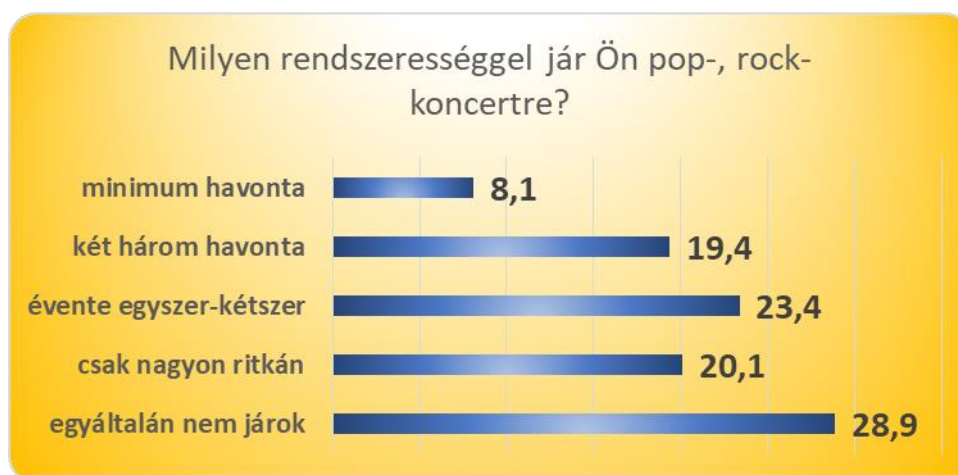
2019-ben már nem kérdeztek rá más fesztiválokra, a nézői mobilitás feltérképezéséhez elegendőnek tartották a kulturális események látogatását. Ennek megfelelően események szerint kérdeztek.

Manapság a két-három havonta, vagy évi egy-két alkalommal színházba látogatót már színházbarátnak, rendszeres színházba járónak nevezhetjük, ezek szerint.

A hangverseny-látogatók mindig a kulturális elit tagjai, ők minden korban csak kevesen vannak.

Érdekes, a pop-rock műfajt nem kedvelők (nagyon ritkán + egyáltalán nem válaszok) a Játékok látogatóinak szűk felét teszik ki. A rendszeres koncertre járók viszont éppen annyian vannak, mint a komolyzenei koncerteket rendszeresen látogatók.

Ezek lényegében a könnyű műfaj dal-, és nóta-estjei, továbbá zenés-táncos események.

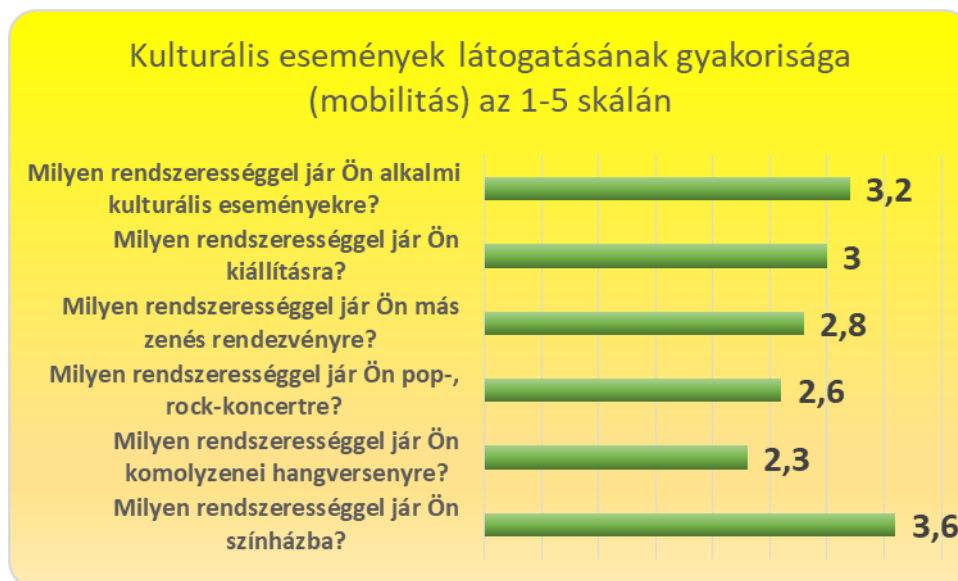
A kiállítások látogatása láthatóan nem idegen a Szabadtéri Játékok nézőitől.

A többség eljár, az alkalmi kulturális események látogatása lényegében az igények sokszínűségét mutatja (ők a mindenevők).

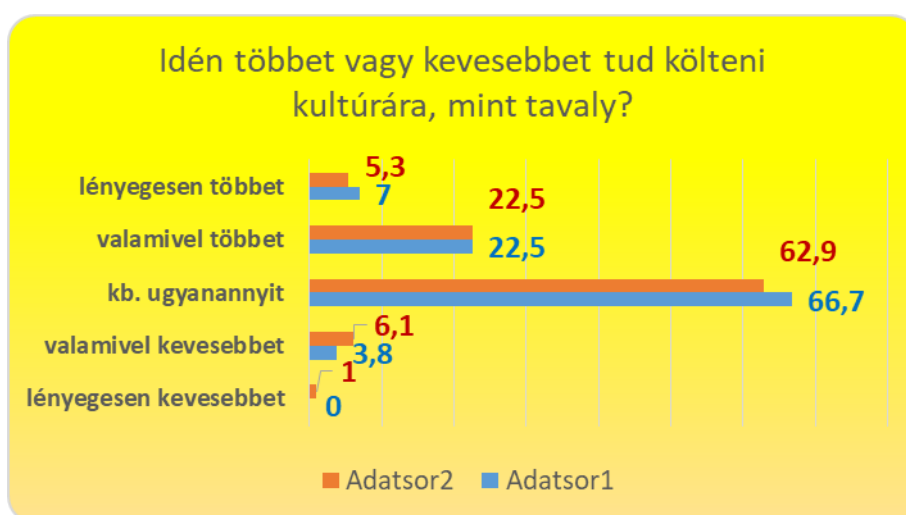
Mint látható, a hangsúlyt inkább a kulturális események látogatásának rendszerességére tették a kérdezők. Ebben az évek során semmilyen releváns változást nem tapasztalt a menedzsment, általánosságban kijelenthető, hogy a Szabadtéri Játékok látogatói leginkább színházbarátok. Ugyanúgy, mint az előző években, második-harmadik helyeken az alkalmi kulturális rendezvények, illetve a kiállítások szerepelnek.

Az értékek ötfokozatú skála átlagai, amelyen az 1: egyáltalán nem, 2: csak nagyon ritkán, 3: évente egyszer-kétszer, 4: két-három havonta, 5: havonta.

A nézői mobilitás vizsgálatának adataiból egyértelmű, hogy a Szabadtéri Játékok közönsége döntő többségében az ún. „eljáró populáris” nézői csoportba sorolható, és túlnyomó többségükben az ún. alkalmi kultúrafogyasztó rétegből kerülnek ki.

A kutatók kíváncsiak voltak arra is, hogy saját kulturális fogyasztását, az előző év lehetőségeihez képest, hogyan értékeli a néző. De a válaszok nem erősítették meg a vásárlóerő csökkenéséről a kapott adatok alapján indokoltan tűnő előfeltevést, annál a csökkenés szerényebb volt, mint az alábbi grafikon mutatja. (Pirossal adatsor1: 2019, kékkel adatsor2: 2018)

Kicsit árnyalja a képet az ideai önbesorolás, eszerint 2019-ben csak a válaszadók szűk harmada nyilatkozik úgy, hogy kulturális igényei kielégítése semmilyen anyagi gondot nem okoz, egyötödük viszont csak egy-két kiválasztott programot engedhet meg magának. A válaszadók csaknem fele válogatásra és szigorú beosztásra kényszerül.

A kérdésekre adott válaszok azt a látszatot keltik, hogy a közönség vásárlóereje a korábbi évekhez képest (legalábbis) szinten maradt, de mint a fenti grafikonok mutatják, ez nem fedí pontosan a valóságot.

Az árnyaltabb értékelés szükségességét erősítik a későbbiekben, a költsékek vizsgálatakor mutatkozó trendek, amelyekből látszik, hogy vendégek 2019-ben is kevesebbet költöttek, mint tavaly, és ez a csökkenő trend már évek óta állandó (míg a jegybevétel örvendetesen növekszik, a vendégek szegedi költsége évről évre csökken).⁴

Összegzés

Fentiekből egyértelműen kitűnik, hogy a művészeti és turisztikai igazgatás mára nagyon erős menedzsment szemléletet, és tudományos, forrásokkal alátámasztható metódusokat igényel. Nem elég ma már tapasztalatokra, egyéni ízlésekre, szakmai barátságokra és kapcsolatokra építve működtetni egy olyan intézményt, amely a szentesi Tóth József Színház és Vigadó.

⁴ Kézirat alapján.

Summary

The arts and tourism administration now requires a very strong management approach and scientific, resource-based methods. Today, it is not enough to operate an institution such as the József Tóth Theater and Vigadó in Szentes based on experiences, individual tastes, professional friendships and relationships. This publication provides an example and a guide to this.

Felhasznált irodalom:

Dr. Herczeg Tamás: A Szegedi Szabadtéri Játékok turisztikai jelentősége és látogatóinak jellemzői. TURIZMUS BULLETIN XIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM. 14-19. alapján. -

https://mtu.gov.hu/documents/prod/139_Szegedi_szabader.pdf - Utolsó letöltés dátuma: 2020. május 14.

Dr. Herczeg Tamás igazgató személyes beszámolója alapján.

A Szegedi Szabadtéri Játékok piackutatása 2019. Kézirat. (Továbbiakban: Kézirat)

Dr. Fenyvesi Anna

Nyelvész, a Szegedi Tudományegyetem, Angol-Amerikai Intézetének oktatója.

Digitális családfakutatás: A szentesi Aradi család eredetéről¹

Rezümé

E rövid tanulmány a családfakutatás digitális módszereinek felhasználásával keresi és találja meg egy 18. század végén, 19. század elején prominens szentesi római katolikus jobbágycsalád, az Aradi család eredetét, azaz hogy a család első szentesi képviselői, Aradi János és felesége, Vesszős Anna pontosan mikor, honnan, és hogyan érkezett meg Szentesre az 1751-re, amikor az első szentesi anyakönyvi bejegyzésben megjelennek. A FamilySearch adatbázisban (familysearch.org) végrehajtott módszeres keresés kimutatja a családfő jelenlétét 1729-től a Heves megyei Zsadányban, majd pedig gyerekei születését 1731-től ugyanott, előbb első, majd pedig második feleségétől. A család anyakönyvi bejegyzéseken keresztül kimutatható módon 1743 tavasza után elhagyta Zsadányt, és legalább 1744. októberétől Kiskunfélegyházán élt, ahol további három gyerekük született. Az utolsó, őket (keresztszülőként) említő kiskunfélegyházi anyakönyvi bejegyzés 1749. januárjából való, mely idő után elhagyták a falut és Szentesre költöztek, legkésőbb 1750 végén, Aradi Katalin szentesi házasságkötése előtt. A FamilySearch indexelt, kereshető digitális születési anyakönyvi adatbázisa a hagyományos anyakönyvi keresést helyileg és időben kiterjesztett módon teszi lehetővé. Az adatbázis anyakönyvi indexében való módszeres keresésen keresztül feltárhatóvá válnak az Alföld török idők utáni újratelepítésének családokra lebontható folyamatai, s ez olyan új adalékokkal szolgál az egyes alföldi helységek településtörténetéhez a digitális módszerek használatával, amelyek korábban, e módszerek nélkül nem lettek volna megtalálhatók.

1. Digitális családfakutatás

¹ Nagymamám, Fenyvesi Istvánné Aradi Erzsébet (1909–1996) emlékének.

Köszönettel tartozom Mód László kollegámnak a jelen cikk megírása alatt nyújtott tanácsaiért, javaslatiért, és néprajzi szakirodalmi segítségéért, valamint Takács Editnek a cikk szövegével kapcsolatos meglátásaiért, kiigazításaiért, és szeretettelgi támogatásáért. Cikkem esetleges hiányosságaiért és hibáiért a felelősség kizárólag engem illet.

A digitális módszerek új távlatokat nyitottak a bölcsészet- és társadalomtudomány számos területén, oly módjait megnyitva a kutatásnak, amelyek korábban lehetetlenek voltak. Igaz ez a családfakutatásra is, amelyet szintén innovatív keresési technikákat lehetővé tevő módon, alapjukban alakítottak át az online elérhető és kulcsszavas keresést megengedő források az elmúlt években.

A legjobban ismert ezek közül a közkeletű nevén „mormon adatbázis”-ként ismert FamilySearch adatbázis, amely az Amerikai Egyesült Államokbeli mormon egyház (hivatalosan „Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza”) által vallási indíttatásból összegyűjtött adatokat közzétevő nonprofit szervezet és honlap (familysearch.org) adatbázisa. A honlap ingyenes regisztrációt követően hozzáférést biztosít az ott összegyűjtött mintegy kétmilliárd digitális képhez, amelyek között digitalizált könyvek, mikrofilmek és egyéb adatforrások találhatók: közöttük a családfakutatás számára talán a legfontosabbak az anyakönyvek digitalizált másolatai. Magyarországi adatok tekintetében a FamilySearch honlapján megtalálhatók az egyházi anyakönyvek teljes egészében, valamint az állami (azaz 1896 októberétől vezetett) anyakönyvek egy része, helységenként eltérő időintervallumra (a szentesi anyakönyvek 1912-ig elérhetőek). Ez eleve lehetővé teszi, hogy a családfakutató bármiféle korlátozás nélkül (pl. nyitvatartási idő vagy földrajzi távolság által nem hátráltatott módon, otthonából) tudja végignézni a számára érdekes anyakönyveket.

Az, hogy az egyházi anyakönyveket mikortól vezették egy adott helyen, változó. Európában a rendszeres anyakönyvezést az 1563-as tridenti zsinaton IV. Pius pápa rendelte el. Magyarországon a római katolikus egyházban az ellenreformáció kezdetén tartott 1611-es nagyszombati zsinat intézkedett az anyakönyvek bevezetéséről, majd 1625-ben Pázmány Péter esztergomi érsek tette kötelezővé azt. A folyamatos anyakönyvezés azonban csak a törökök kiűzése után kezdődött el, helyenként eltérő időben: a római katolikus egyházközségek közül például Gyöngyösön 1654-ben, Csongrádon 1704-ben, Hódmezővásárhelyen 1724-ben, Szentesen 1750-ben, Szegeden az Alsóvárosi egyházközségben 1663-ban, a Belvárosiban 1711-ben, a Felsővárosiban 1728-ban, a Rókusvárosiban 1805-ben. A protestáns egyházak számára az anyakönyvek vezetésének jogát 1785-ben adta meg II. József, bár már előtte is vezették azokat több helyen (pl. Szentesen 1741 óta, Kecskeméten 1712 óta). Bármikortól is vezették azonban egy helységben az anyakönyveket, a FamilySearch adatbázisban azok a kezdetektől megtalálhatók.

A FamilySearch adatbázis által nyújtott legnagyobb előny a hagyományos anyakönyvi kutatáshoz képest azonban az, hogy a benne található egyházi születési anyakönyvek indexelve vannak, vagyis a főbb adatok (a született személy és szüleinek neve, a születés helye és ideje)

átírásban is szerepelnek és az átírás adataira keresni lehet. S bár az átírásokban sok az elírás (ezek oka, hogy az adatokat jellemzően magyarul nem tudó önkéntesek írták át),² ez a kereshetőség túlzás nélkül forradalmasítja az ősök keresésének módját, hiszen nem csak egyes egyházközségen vagy helységeken belüli, hanem akár megyékre vagy az egész országra kiterjesztett kereséseket tesz lehetővé. És ezzel egyidőben a hagyományos családfakutatáson túl a településtörténet, tágabban a történelemtudomány számára is új kutatási lehetőség nyílik meg. Ennek egyik lehetséges módját mutatja be a jelen tanulmány egy prominens szentesi jobbágycsalád példáján keresztül.

2. A szentesi katolikusok

A történelmi források általában meglehetősen szűkszavúak Szentes katolikus népességének pontos eredetét illetően azon túl, hogy a török idők alatt elnéptelenedett Alföld 18. századi benépesítésének részeként kerültek a városba. A város lakossága a magyarországi reformáció kezdetén református hitre tért, és a városban nem is éltek más vallásúak egészen a 18. század közepéig. Sima László 1914-es várostörténete mindössze annyit ír a katolikusok Szentesre való 18. századi betelepüléséről, hogy első csoportjukat Báró Harruckern Ferenc (1696–1775) telepítette be azután, hogy apja 1742-es halálát követően ő lett Szentes földesura: ők „német származásúak, jobbára kézművesek voltak”,³ s így nyelvükben, vallásukban, életvitelükben nagyban különböztek a helyi magyar református földművelő népességtől. Valamint a város mocsaras-lápos levegőjét sem bírták, és ezért elszökdöstek Szentesről. A városba ezután magyar katolikusok települtek be: „[s]okkal eredményesebb volt a mátraalji települők beköltözése, kikkel Szentes szorgalmas és takarékos, mindenképpen kiváló róm. kath. lakosságot kapott.”⁴ 1759-ből származnak a város első vallásfelekezetekre is lebontott, népességre vonatkozó adatai, miszerint akkor római katolikus 1620 fő volt, míg református 5883.⁵ A katolikusok száma a városban tehát 17 év alatt, 1742 és 1759 között nőtt gyakorlatilag a nulláról több mint másfél ezerre.

2 A szentesi születések között kutatva a saját családnemet legalább kéttucat módon láttam elírva (pl. *Fenysedi, Zenireki, Fenguési, Fenyuesi, Fenyresi, Fenyarsi, Fenyezsi, Fenysi, Fengvesi, Fenyvasi, Fenyses* stb.). 2019. júliusa óta az adatbázis indexben található adatai javíthatóak, egyenként, nem túl bonyolult, de több lépéses folyamat eredményeképpen.

3 Sima 1914, 226.

4 Nagy 1928, 91.

5 Kovács 1928, 260.

Arról, hogy ezek a magyar anyanyelvű katolikusok pontosan honnan jöttek Szentesre, és vajon szervezeten, nagyobb csoportokban jöttek-e vagy családi alapú kis csoportokat alkotva – nem szólnak a források. A nyolc kötetes *Magyar néprajz* „Elvándorlás – bevándorlás” fejezete a családi alapú áttelepülést valószínűsíti: „Az örökös jobbágyoknak szökniük kellett, s azt kockáztatták, hogy földesuruk felkutatja és visszaviteti őket. A legegységesebb érdek – és az ösztönös konspiráció – érvényesült tehát, ha néhány családnál több nem kelt útra egyszerre ugyanabból a faluból, s még ők sem maradtak együtt. A visszakényszerítéstől való félelem magyarázza azt is, hogy a telepes, aki új földesura birtokán szabad menetelű jobbágy lett, ritkán települt le véglegesen az első helyen. A többszöri helyváltogatás ugyanis csökkentette a szökevények megtalálásának esélyét.”⁶ Mint látni fogjuk, az alább bemutatott példában ez az elv világosan látszik érvényesülni (némi személyes motivációval kiegészülve).

A „honnan” kérdésében egyetlen valódi támpontunk a fentebb idézett, „mátraaljáról” szóló kitétel. A „mátraalja” a Mátra előterére utal, azaz a Gyöngyös–Eger vonaltól délre eső területre, a történelmi Magyarország Heves vármegyéjének déli, sík vidékére. (Nyíri Antal szentesi származású nyelvésznek a szentesi katolikusok nyelvjárásával kapcsolatos meglátása szintén az, hogy a szentesi városközponttól délre eső, katolikusok lakta alsópárti és kiséri részeiben palócos, tehát észak-magyarországi jegyek is találhatóak.)⁷

A FamilySearch jóvoltából kereshető korai, 18. századi születési anyakönyvekben célzott keresések sorával azonban közelebb juthatunk ennek a kérdésnek a megválaszolásához, amit az Aradi család példáján keresztül mutatok be alább.

3. Az Aradi család

A szentesi Aradi család a város római katolikus közösségének népes és prominens jobbágycsaládja volt a 18. század második és 19. század első felében. Vagyonos paraszteszalád voltak, ennek egyértelmi nyomai maradtak ma is létező levéltári forrásokban: az 1760-1770-es évek dikális és adóösszeírásai tanúsága szerint kiterjedt háziállat állományuk volt; az úrbéri telkek 1775-ös szétosztási jegyzékében két Aradi is szerepelt, és nem szerepelt Aradi az 1791-es „éhezők listáján” és az ennek alapján kiosztott lisztadományok adományozottjainak listáján sem.

6 Sárkány–Szilágyi 1988–2002, 832.

7 Nyíri 1977.

A szentesi anyakönyvek tanúsága szerint az Aradiak a római katolikus egyház szentesi anyakönyveinek vezetésének legkezdetén, 1751-ben már jelen voltak a városban – olyannyira, hogy a házassági anyakönyv legelső, 1751. január 24-i bejegyzésének női szereplője Aradi János Katalin nevű lánya, akinek Tóth Pálnak Imre nevű fiával kötött házassága a bejegyzés tárgya.⁸ Az első, Aradiakat érintő születési bejegyzés szerint 1751. szeptember 13-án megkereszteltetett Aradi János és Vesszős Anna Mihály nevű fia⁹ (aki egyébként az 1735 körül született Katalin legfiatalabb öccse is egyben – ld. alább). Az első, Aradiakat érintő halálozási bejegyzés a családfő, Aradi János 58 éves korában bekövetkezett halálát dokumentálta 1762. február 17-én.¹⁰ Az 1751-es, első anyakönyvi bejegyzéseket követő bő másfél évtizedben több anyakönyvi bejegyzés dokumentál Szentesen Aradi házasságkötéseket (Aradi Anna 1754-ben férjhez megy Tóth Istvánhoz,¹¹ Aradi Péter 1761-ben feleségül veszi Janó Annát,¹² 1762-ben az addigra megözvegyült Aradi Anna újra férjhez megy, ezúttal Sebők Györgyhöz,¹³ Aradi János feleségül veszi Csányi Katalint,¹⁴ 1765-ben Aradi Erzsébet feleségül megy Félegyházi Török Jánoshoz,¹⁵ 1768-ban pedig Aradi Márton feleségül veszi Soós Katalint¹⁶), keresztelést (Aradi Jánosnak és Judit nevű feleségének – vezetéknevét az anyakönyvi bejegyzés nem tartalmazza, és nem található Szentesen házassági bejegyzésük sem – 1758-ban Mihály nevű fia,¹⁷ az imént említett fiatal házaspároknak pedig számos gyermeke születik), és halálozást (1760-ban 19 évesen meghal Aradi János felesége, Judit)¹⁸. Ezek az ifjú Aradiak – Aradi Katalin, János, Anna, Péter, Márton, és Erzsébet – koruk alapján lehetnek Aradi János és Vesszős Anna gyermekei és a házaspár 1751-ben Szentesen született legfiatalabb gyermekének, Mihálynak az idősebb testvérei, de ez a szentesi anyakönyvi bejegyzések alapján nem bizonyítható (pl. a szülők feltüntetésén keresztül a házassági bejegyzésben – ebben az időben a szentesi katolikus anyakönyvek a házasuló felek szüleit néha feljegyezték, néha nem). Valamint egyetlen egy, az Aradiakkal kapcsolatos szentesi anyakönyvi bejegyzésben sem találunk utalást a nem Szentesen született családtagok születési vagy származási helyére.

8 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS1S-K9SC-Y?i=5&cat=3540>

9 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939X-SY9Z-XB?i=10&cat=3540>

10 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS1S-2T5V?i=15&cat=3540>

11 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS1S-K9S5-2?i=7&cat=3540>

12 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS1S-K9SD-Z?i=11&cat=3540>

13 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS1S-K9S2-K?i=12&cat=3540>

14 ugyanitt.

15 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS1S-K9SZ-W?i=14&cat=3540>

16 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS1S-K9SJ-F?i=18&cat=3540>

17 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939X-SY9Z-P9?cc=1743180&personUrl=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AXXC4-P7P>

18 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS1S-2TRD?i=13&cat=3540>

A FamilySearch adatbázisban a (feltételezett) apa, Aradi János nevére Heves megyében az 1730-tól 1745-ig terjedő időszakra rákeresve azonban megtaláljuk a következő gyermekeit:

Tarnamériai anyakönyvben:

Rozália:¹⁹ Aradi János és Tóth Anna zsadányi lakosok lánya, ker. 1731. május 7.

János 1737:²⁰ Aradi János és Vesszős Anna zsadányi lakosok fia, ker. 1737. március 5.

Zsadányi anyakönyvben:

Péter 1742:²¹ Aradi János és Vesszős Anna zsadányi lakosok fia, ker. 1742. július 16.

Tüzetesebb keresés megmutatja, hogy Aradi János először 1729-ben jelenik meg a tarnamériai anyakönyvben, keresztapaként (Tóth Anna keresztanya mellett) Juhász Tamás és Gere Katalin zsadányi lakosok András nevű gyerekének keresztelési bejegyzésében 1729. november 21-én.²² (E bejegyzés alapján feltételezhetjük, hogy Aradi János születése legkésőbb 1711-re tehető, hiszen valószínűleg betöltötte a 18 évet, amikor keresztapa lett.) Az őt érintő utolsó tarnamériai és/vagy zsadányi bejegyzés²³ pedig a zsadányi anyakönyvből 1743. március 31-ből való, amikor szintén keresztapaként van feltüntetve (Vesszős Anna keresztanya mellett) Tapody János és Mészáros Katalin János nevű gyerekének keresztelési bejegyzésében.²⁴ Heves megyére való keresés 1742 után nem mutatja ki esetlegesen máshol született gyermekét. Születése Heves megyében nem található, bár 1711 előtt Heves megyében csak Gyöngyösön és Feldebrőn vezették az anyakönyveket – születése ezek közül egyikben sem található.

Aradi János tehát 1729-től 1743-ig Zsadányban élt, s előbb Tóth Anna nevű feleségétől született Rozália nevű lánya, majd Vesszős Annától János és Péter fiai. (Házassági bejegyzéseit nem sikerült a tarnamériai házassági anyakönyvben megtalálni, bár azokat már 1722-vel kezdődően vezették.)

19 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939J-XS9N-T9?cc=1743180&personaUrl=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AXCLX-SYT>

20 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939J-XS9F-RY?cc=1743180&personaUrl=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AXCL6-PB2>

21 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939J-XF8X-4?cc=1743180&personaUrl=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AV4K9-BYN>

22 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939J-XS9N-D8?i=50&cc=1743180>

23 Zsadányban 1737 novemberében kezdték el vezetni az anyakönyveket, a zsadányi lakosokat korábban Tarnamérán anyakönyvezték.

24 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939J-XFZB-G?i=17&cc=1743180&personaUrl=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AV4K9-BTD>

A FamilySearch adatbázisban az 1743-tól 1750-ig tartó időszakra Csongrád megyében való keresés nem ad találatot Aradi János és Vesszős Anna Péter után született gyerekeire. A Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyére való keresés azonban igen, az Aradi házaspárnak Kiskunfélegyházán három gyermeke is született:

Márton:²⁵ 1744. október 5-én keresztelték

Márton:²⁶ 1745. október 5-én keresztelték

Erzsébet:²⁷ 1748. október 6-án keresztelték

Az Aradi házaspár ugyanitt, Kiskunfélegyházán, már Márton fiuk 1744. októberi születése előtt megjelenik az anyakönyvben – újfent keresztszülőként: 1743. december 9-én Káló András és Deák Anna István nevű fiának ők ketten a keresztszülei,²⁸ 1744. január 6-án pedig Vesszős Anna van bejegyezve Tóth Mihály és Tompa Ilona Erzsébet lányának keresztanyjaként.²⁹ Aradi Erzsébet 1748. októberi születése után pedig szintén megjelennek még a kiskunfélegyházai anyakönyvben keresztszülökként: 1749. január 6-án Rádi András és Deák Anna Anna nevű lányának keresztszüleiként.³⁰ Aradi János megjelenik a Kiskunfélegyházán házzal rendelkező új lakosok listáján 1746-ban,³¹ de nem került be az új birtokosok jegyzékébe, a jelek szerint békétlensége miatt:

“Az olyan lakost, aki zavarta a község békéjét, botránkoztató életű vagy tolvaj volt, ‘kicsapták’, proskribálták a helységből. Ha azonban az elítélt javulási szándékot mutatott, még földet is kilátásba helyeztek számára. Az egyik végzésben pl. ezt olvassuk: ‘Aradi Jánosnak nem tekintvén előbbeni rossz tételit, sok könyörgésére Helsingünkben továbbis való lakása meg engedtetett, kert is pénzére adatik, ha tanálkozik, de ezek után, ha csak egy tyúk tanálkoznék vagy más a fféle ragadomány, azonnal proscibáltatik.’”³²

25 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9398-XLG3-Z?cc=1743180&personaUrl=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AX68K-6X2>

26 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9398-XL2P-G?cc=1743180&personaUrl=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AX68K-P29>

27 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9398-XL2F-N?cc=1743180&personaUrl=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AX68R-7S6>

28 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9398-XL2F-L?i=6&cat=442626>

29 Ugyanott.

30 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9398-XL26-4?i=19&cat=442626>

31 Mezősi 1974, 356.

32 Mezősi 1974, 358; Mezősi idézetének forrása Kiskunfélegyháza Tanácsjegyzőkönyve, I. 16. 1., 1748. feb. 10.

Az Aradi család tehát elhagyta Zsadányt valamikor Aradiék keresztfiának, Tapody Jánosnak 1743. március végi keresztelője után, és Kiskunfélegyházában telepedett meg Káló Istvánnak 1743. december 9-i keresztelője előtt. Majd pedig Rádi Anna 1749. január eleji keresztelője és Katalin lányuk 1751. januári szentesi házasságkötése között³³ valamikor Szentesre költöztek.

A Szentesen megjelent fiatalok közül tehát János, Péter, Márton, és Erzsébet bizonyíthatóan, Aradi János és Vesszős Anna gyermeke, Katalin pedig bizonyíthatóan Aradi Jánosé. A szentesi anyakönyvekben első Aradiként bejegyzett Katalin a bejegyzés szerint Aradi János lánya, tehát nagy valószínűség szerint ő volt a család legidősebb, Szentesre költözött gyermeke: ha feltételezzük, hogy 1751-es házasságkötésekor legalább 16 éves volt, akkor legkésőbb 1735-ben született. Aradi János első házasságából 1731-ben született Rozália nevű lánya minden jel szerint apjával és mostohaanyjával együtt költözött Kiskunfélegyházára: 16 éves korában, 1747. május 28-án ott ment férjhez Danóczy Pálhoz,³⁴ akivel a későbbiekben legalább két gyermeke született. Az 1754. november 24-én Tóth Istvánhoz férjhez ment Aradi Anna esetében a házassági bejegyzés nem írja apja nevét, de feltételezhetően ő is a családhoz tartozott. Ha feltételezzük, hogy házasságkötésekor legalább 16 éves volt, akkor valamikor 1738-ban vagy azelőtt született, tehát még Heves megyében (bár az 1765. április 26-i halálát dokumentáló anyakönyvi bejegyzés³⁵ 26 évesnek mondja, ami 1738-as vagy 1739-es születést feltételez).

A kiterjedt szentesi Aradi család Aradi János és Vesszős Anna gyerekei közül Jánosnak és Mártonnak a leszármazottai közül került ki – ez a két Aradi fiú kapott fejenként 1 egész 3/8 sessio földet az úrbéri földek 1775-ös elosztásakor.³⁶ A család másik két fiának, Péternek és Mihálynak Szentesen nem maradt leszármazottja: Mihály Hódmezővásárhelyen élt és halt meg, leszármazottai is itt éltek, míg a 29 éves korában, 1772-ben meghalt Péternek hat fiából három bizonyíthatóan csecsemőkorában meghalt, a másik háromnak pedig Szentesen sem házassága, sem gyermeke anyakönyvezve nem volt.

Az Aradi családnak a 18. század végi, 19. század eleji szentesi paraszttársadalomban elfoglalt, átlagosnál jobb társadalmi helyzetére több jel is utal. A legfontosabb talán a városi tanácsban elfoglalt tisztségeik: a család egy tagja, az első szentesi Aradi házaspár legidősebb

33 Valószínűleg inkább legkésőbb 1750. őszén érkezhettek Szentesre, ha feltételezzük, hogy Aradi Katalin házasságkötését Tóth Imrével legalább néhány hónapos ismeretség előzte meg.

34 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-C3MJ-V9Y6-2?i=7&cat=442626>

35 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS1S-2T5Z?i=18&cat=3540>

36 Sima 1914, 313.

fia, Aradi János (1737–1794) 1792-ben esküdtként szolgált a város tanácsában,³⁷ egy másik Aradi János (az előbbinek fia, 1773–1849) pedig negyedszázaddal később, 1818/19-től 1821/22-ig pedig esküdtbíró is volt.³⁸ Aradi János (1737–1794) első házasságából való Mihály fiának János fia (1792–1865) pedig jobbágy volta ellenére 1811. november 10-én egy szentesi nemes, Fridvalszki András Anna nevű lányát vette el feleségül.³⁹ (A kiskunfélegyházi fiaskó után Szentesen az Aradi család egy tagjával sem találkozunk Csongrád Vármegye Törvényszéki iratai, 1725–1850, között a büntetőperes iratok névjegyzékében.)

Az Aradiak anyagi helyzetéről az összeírásokban megjelenő tekintélyes háziállat állományokon kívül talán az a tény árulkodik a legbeszédesebben, hogy milyen hatalmas veszteséget okozott nekik 1815. június 21-i pusztító zivatar, amelyről Sima László várostörténete így számol be:

„1815-ben pedig bő termés ígérkezik, de ezt meg június 21-én tönkre veri a borzalmas jégeső, mely 212 gazda minden termését elpusztította. Ez a rettentő jégeső délután kezdődött. A veszedelmes felhő napnyugat felől jött borzalmas szélviharral. Amerre a zivatar átvonult tönkreverte a vetést, szőlőket, agyonsújtotta a kintért aprójószágot, bárányokat, malacokat. Számos embernek a fejét is beverte a tyúktojás és ökölnyi nagyságú jégdarabok sokasága s még a következő napon is lapáttal lehetett hányni a szőlőkben a jeget. A rettentő jégeső után segélyakciót indítottak. A tönkrement 212 gazda vetőmag és élelem segélyben, adóelengedésben részesült. Mindez azonban keveset segített, mert a következő 1816 esztendő vizáradást és szűk termést hozott, a kár rettentő nagy volt. A városnak egy része is, a Kísér, viz alá került, számos ház összedőlt. A határ részében minden termés oda veszett. Elvitte az áradás.”⁴⁰

Az 1816-ban az „árvíz- és zivatarkárosultak” listáján három Aradi is szerepel – Aradi Mihály (1758–1818) és legidősebb fia, Aradi István (1782–1846), valamint Mihály öccse, Aradi József (1764–1827). A lista szerint Aradi Mihálynak 2239 forint kára keletkezett: odaveszett 2 tehene (500 Ft), 2 üszője (400 Ft), 1 borjúja (150 Ft), 25 juha (625 Ft), 540 Ft-nyi búzája, és 132 Ft-nyi árpája. Aradi István kára ennél csak kicsit kisebb: odaveszett 3 tehene (750 Ft), 600 Ft-nyi búzája, 60 Ft-nyi árpája, 1 háza (700 Ft) és 2 ólja (280 Ft) – kára összesen 2310 Ft. Aradi József megúsztta feleennyi kárral: 600 Ft-nyi búzája, 24 Ft-nyi árpája, egy háza

37 Sima 1914, 352.

38 Sima 1914, 434.

39 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS1S-K9S4-P?i=86&cat=3540>

40 Sima 1914, 444–445.

(400 Ft), és egy istállója (300 Ft) veszett oda – összesen 1324 Ft-nyi kárt okozva. A károk mértékét összevethetjük azzal, hogy „[a] XIX. század első éveiben egy szolgáló fizetése volt 18–20 forint egy évre”,⁴¹ az 1820-as években a városban alkalmazott két orvos pedig 40-40 ft éves fizetést kapott.⁴²

Az Aradiak személyes és családi boldogulásukon túl a város épített emlékei között is nyomot hagytak az „Aradi-kereszt”⁴³ felállításával és rendben tartásával, amelyet az Aradi család tagjai még a 18. században emeltek. A zivatar-károsult Aradi Mihály végrendeletében 1818. február 7-én, a halála előtti napon, így rendelkezett: “Veker parton lévő kereszt fának ujjonnan leendő felállítására hagyok egy száz forintot”.⁴⁴ A keresztállítás szokásáról ezt írja Major és Mód a *Megszentelt határ* c. könyvükben:⁴⁵

„Magyarországon már a középkorban is emeltek feszületeket. A XVIII-XIX. században a keresztállítás szokása széles körben is terjedni kezdett, ami egyben jelzi a magyar parasztság anyagi gyarapodását is. Az útmenti és temetői feszületek többségét nem az egyház emelte, hanem a hívek állították különböző okokból kifolyólag. [...] A fogadalomból vagy hálából emelt feszületeket rendszerint az állíttató családról nevezték el, amely igyekezett gondját viselni a szakrális emlékeknek. [...] A feszületek egy része régi sorscsapások, járványok, természeti katasztrófák emlékét őrzi. A leendő kereszt helyét gyakran a tér valamely már létező csomópontján: a templom mellett, keresztútnál vagy a határ bizonyos pontján jelölték ki. [...] A feszületek gondozása, környezetük rendszeres tisztítása, virággal történő díszítése az alapító család, illetve a környékbeliek feladata volt. [...]

[...] Ha a jelenleg is álló keresztet térképre vetítjük, akkor azt láthatjuk, hogy szinte mindegyik Szentesről kivezető út mellett áll egy-egy szakrális emlék. Elmondhatjuk, hogy a feszületek mintegy övezetszerűen veszik körbe a várost, a településre érkezőkkel tudatják, hogy itt katolikusok is élnek.”

5. Következtetések

A szentesi Aradi család legelső képviselőinek eredetének megismeréséhez két lépéssel közelebb kerültünk a FamilySearch online adatbázisának a felhasználásával: megállapítottuk,

41 Sima 1914, 406.

42 Sima 1914, 464.

43 Zsíros 1990, 87.

44 Aradi Mihály végrendelete: MNL, CSML, Szentes, V. 102. A, Szentes Város Tanácsának Iratai, (k) Végrendeletek.

45 Major–Mód 2005, 34–36.

hogy Aradi János és felesége, Vesszős Anna 1749 és 1751 között költözött Szentesre fél évtizedes Kiskunfélegyházán való tartózkodás után, miután az 1730-as években és az 1740-es évek elején Zsadányban (Heves vm.) éltek. A magyarországi anyakönyvezés 18. század eleji hézagossága miatt sem Aradi János, sem Vesszős Anna korábbi eredete (születési helyük, idejük stb.) nem ismert.

Bár ezek az eredmények mindössze 20 évvel korábbig vezetnek vissza a prominens szentesi jobbágycsalád eredetét, az alkalmazott módszerrel – azaz a Szentesen letelepedett házaspárok korábbi, még máshol született gyerekei születési helyének a FamilySearch adatbázisban online kereséseken keresztüli felkutatásával – olyan adatok találhatóak meg, amelyek fontos adalékkul szolgálhatnak a város 18. század közepi betelepülésének történetéről és végső soron az Alföld török hódoltság utáni újratelepülésének történetéről is.

Hivatkozások:

- Family Search adatbázis: <http://familysearch.org/>. Letöltések dátuma: 2020. július 15.
- Major A., Edit – Mód, László (2005): Megszentelt határ: Útmenti és temetői keresztek, Szentes. Szentes: Szentesi Városi Könyvtár.
- Mezősi, Károly (1974): Kiskunfélegyháza településtörténete és XVIII. századi társadalma. In: Horváth, Attila – Solymos, Ede (szerk.): Cumania 2. Ethnographia. Kecskemét: Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Közleményei, 331–364.
- Nagy, Imre (1928): A Harruckern család kihaltáig. In: Nagy, Imre (szerk.): Szentes. Magyar városok monográfiája 3. Budapest, 84–91.
- Nyíri, Antal (1977): Szentes nyelvi sajátosságai és az irodalmi nyelv. In: Péter, László (szerk.): Szentesi tanulmányok: Az 1975. évi honismereti napok előadásai. Csongrád Megyei Könyvtári Füzetek 8. Szentes, 71–79.
- Sárkány, Mihály – Szilágyi, Miklós (szerk.) (1988–2002): Magyar néprajz: 8 kötetben. 8. kötet: Társadalom. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Sima, László (1914): Szentes város története. Szentes.
- Zsíros, Katalin (1990): Szentes földrajzi nevei. Tanulmányok Csongrád megye történetéből XVI. Szeged: Csongrád Megyei Levéltár.

Digital genealogy: The origin of the Aradi family of Szentes, Hungary

By Anna Fenyvesi

This paper reports on how the origins of a Roman Catholic peasant family, prominent in Szentes, Hungary, in the late 18th and early 19th century, can be found with the use of digital methods of genealogical research, showing exactly when, how, and from where the first representatives of the family, János Aradi and his wife Anna Vesszős arrived in Szentes by early 1751. A methodical search of the FamilySearch genealogical database (familysearch.org) demonstrates János Aradi's presence in Zsadány (Heves county, Hungary) beginning with 1729, as well as the birth of his children there from 1731 (first by his first wife, then by the second, Anna Vesszős). Entries of birth registers show the family leaving Zsadány after the spring of 1743 and residing in Kiskunfélegyháza at least from October 1744, the registry of the first of three of their children born there. The last register entry mentioning them in Kiskunfélegyháza (as godparents) is from January 1749, after which they left the village and moved to Szentes, in late 1750 the latest, before the marriage of their daughter Katalin Aradi. The indexed and searchable database of births of the FamilySearch digital database allows for searches of expanded location and time compared to traditional genealogical research. Methodical research into the registers of births makes it possible to uncover the migration processes of family units that constituted a part of the nationwide migration of peasants repopulating the newly freed arable lands of the Great Hungarian Plain after the liberation of Hungary from Ottoman Turkish occupation in the late 17th century. Such research can provide further information and insight into the population history of the various settlements of the Great Hungarian Plain via the use of digital methods in ways that would not have been possible earlier, without these methods.

Dr. Gruber László

plébános, teológiai tanár

A II. Vatikáni Zsinatot követő liturgikus paradigmaváltás és templomtér átalakítás kritikai megítélése

Bevezetés

Sacrosanctum Concilium

A II. Vatikáni Zsinatot (1962-1965) követő liturgikus reformok két legszembevetőbb hatása a latin nyelv eltűnése¹, ill. a 'szembemisézés' gyakorlatának meglehetősen gyorsasággal történő és - kevés kivételtől eltekintve - egyetemes elterjedése a latin rítusban²; de vajon mit mond ezzel kapcsolatban maga a *Sacrosanctum Concilium* liturgikus konstitúció? A népnyelv használata valóban megengedett, ugyanakkor „a latin nyelv használatát a részleges jog érvényben maradása mellett a latin rítusban meg kell tartani” (SC 36, 1§); a dokumentumban azonban semmilyen közvetlen vagy közvetett utalás nincs a szembemisézés gyakorlatára, ill. arra vonatkozólag, hogy az oltárt a nép fele kellene fordítani. Andreas Jungmann, a zsinati liturgikus konstitúció egyik fő szerzője, határozottan ellenezte azt a polémikus megfogalmazást, miszerint a pap korábban a „népnek hátat fordítva misézett” volna, ellenkezőleg: nem a papnak a néptől való elfordulásáról van szó, hanem sokkal inkább arról, hogy a pap és a hívők ugyanabba az irányba, az Úr felé néznek az Eucharisztia liturgiája

¹ „Valószínű az is, hogy a közös liturgikus nyelv eltűnése a jövőben csak erősíteni fogja bizonyos katolikus vidékek centrifugális törekvéseit”. Ratzinger, J., *Beszélgetés a hitről Vittorio Messorival*, Vigília Kiadó, Budapest 1990, 107. Hasonló történt a hivatalos egyházi zenét, a gregoriánt illetően is, ami gyakorlatilag, a Zsinat szándékával ellentétben, mára teljesen kiszorult a liturgiából. Mindez jól mutatja, hogy mind elméletben, mind gyakorlatban milyen nagy mértékű a Zsinattól való eltávolodás; vö. Ratzinger, J., *Beszélgetés a hitről*, 111.

² A *celebratio versus populum* misézési gyakorlat elterjedéséről írja Joseph Ratzinger: „El kell ismerni, hogy legalább a 19. sz. óta nemcsak a liturgia kozmikus irányulásának értelme tűnt el, hanem a keresztképet mint a keresztény liturgia vonatkozási pontját is alig értették már. Ezzel a régi celebráció-irány kijelentés nélkülivé lett; ekkor alakulhatott ki az a beszédmód, hogy a pap a 'fal felé', vagy éppenséggel az az elképzelés, hogy a tabernákulum felé miséznek. Csakis ennek a félreértésnek a háttere magyarázza az új celebráció-irány triumfális diadalmenetét, mely minden utasítás nélkül és annak ellenére (vagy éppen ezért) olyan egyhangúsággal és gyorsasággal ment végbe, mely az addigiak jelentéselvesztése elképzelhetetlen lett volna”. Ratzinger, J., *Das Fest des Glaubens*, Johannes Verlag, Einsiedeln 1985, 123.

során, míg az azt megelőző igeliturgiának valóban hirdető és párbeszédese jellege van, amelyhez a megszólítás és a válasz hozzátartozik³; Jungmann álláspontját képviselte a zsinat másik vezető liturgistája, Louis Bouyer, ill. Klaus Gamber is⁴.

A szentmise tekinthető a mindenkori jelenben végzett egyetlen hatalmas imádságnak, egymáshoz szervesen illeszkedő és egybefüggő imák láncolatának, melyek közül is a mise központi része, a kánon a leghangsúlyosabb, az alapítás és szerzés szavaival. Ezért is helytelen és megtévesztő a liturgikus reformot megelőzően „háttalmisézésről” vagy „fal felé misézésről” beszélni, ahogyan szintén megtévesztő a II. Vatikáni Zsinatot követően „szembemisézésről”, mintha a nép lenne a vonatkozási pont, és így a hívekhez képest mondjuk, hogy szemben vagy háttal van az oltár, mintha a pap nekik mutatná be a szentmisét, nem pedig a mindenható, fölséges és örökkévaló Istennek; a „szembemisézés” kifejezés is elárulja, hogy mennyire megfogyatkozott a szimbólumok iránti érzékünk⁵. Távol mindenfajta szembenállástól, sokkal inkább arról van szó, hogy - az oltár ugyanazon oldalán álló pap, mint a közösség vezetője és a hívő nép azonos irányban állva, együtt fohászkodjon és könyörögjön az Úrhoz; a pap szándéka tehát nem az volt, hogy hátat fordítson a népnek, hanem, hogy velük együtt a szentély irányába, Kelet felé nézzen⁶.

Inter Oecumenici

A II. Vatikáni Zsinat liturgikus konstitúciójában egyetlen utalást sem találunk a szembemiszésre; ezt először az *Inter Oecumenici* instrukció⁷ 91. szakasza említi meg, melyet a liturgikus konstitúció gyakorlatba való átültetésével megbízott bizottság adott ki 1964. szeptember 26-án: „*Praestat ut altare maius exstruatur a pariete seiunctum, ut facile circumiri et in eo celebratio versus populum peragi possit*”. „Jobb (*praestat ut*), ha a főoltárt nem építik közvetlenül a falhoz, hogy könnyen körül lehessen járni, s azért, hogy szembemiszéshez használni lehessen (*peragi possit*)”. Az ezt megelőző 90. szakasz új templomok építéséről, ill. a régiek felújításáról és adaptálásáról szól a *Sacrosanctum Concilium* liturgikus konstitúció 124. szakasza alapján, mely azonban nem beszél régi templomok felújításáról vagy átalakításáról, hanem csak új templomok építéséről. E pontatlan hivatkozástól függetlenül, az *Inter Oecumenici* 91. szakasza alapján új templomok építése esetén a szabadon álló oltárok építése csupán ajánlott vélemény, amelyet egy évvel később Lercaro bíboros, a *Consilium* elnöke is megerősített, megjegyezve, hogy a *versus populum* celebrálás nem szükséges a szentmise lelkipásztorilag hatékony ünnepléséhez⁸.

³ Vö. Jungmann, J. A., *Rezension zu dem Werk von O. Nussbaum, Der Standort des Liturgen am christlichen Altar vor dem Jahre 1000*, in *ZkTh* 88 (1966), 445-450.

⁴ Vö. Joseph Ratzinger bíboros Lang, U. M., *Rivolti al Signore. L'orientamento nella preghiera liturgica* könyvéhez írt előszava, Edizione Cantagalli, Siena 2006, 7-9.

⁵ Vö. *Mire jó az, hogy újra lehet háttal misézni? Nem az fejezi ki jobban az eucharisztikus jobban az eucharisztikus közösséget, ha a pap és a hívek körülállják az oltárt? Barsi Balázs atya válasza*, in https://www.barsibalazs.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=62&Itemid=89

⁶ Vö. Alácsi E. J., *A szembemiszés gyakorlatának kritikája*, in *A jó harc. Tanulmányok az ősi római ritusról és a katolikus szent hagyományról*, Casa Editrice »La Magione« - Miles Christi, Poggibonsi – Budapest 2006, 30.

⁷ Sacra Rituum Congregatio, *Inter Oecumenici*, Acta Apostolicae Sedis, 56 (1964), 877-900.

⁸ Vö. Alácsi E. J., *A szembemiszés gyakorlatának kritikája*, 24.

Institutio generalis

1969 áprilisában jelent meg az új misekönyv, melynek általános rendelkezései, az *Institutio generalis Missalis Romani* 262. pontja megegyezik az *Inter Oecumenici* instrukció 91. szakaszával, egyetlen lényeges különbséget kivéve, mégpedig azt, hogy a *praestat ut* kifejezést elhagyták: „*Altare maius exstruatur a pariete seiunctum, ut facile circumiri et in eo celebratio versus populum peragi possit, quod expedit ubicumque possibile sit*”. „A főoltárt a faltól elválasztva kell megépíteni, hogy könnyen körül lehessen járni, ami – ahol csak lehetséges – kívánatos, s azért, hogy szembemisézéshez használni lehessen”. Amint az *Inter Oecumenici* instrukció esetében, úgy „itt sincs semmi egyetemesen és kötelezően előírva (főleg nem a régi oltárookra vonatkozóan), ráadásul nyelvileg eléggé világos, hogy az első mondatban a „*quod expedit*” (amely kívánatos/hasznos) nem az alárendelt mondatrész toldalékaira vonatkozik (körüljárhatóság és a szembemisézés lehetősége), hanem a főmondatban foglaltakra (az oltár faltól való különállására)”⁹.

Tény, hogy a „Római Misekönyv Általános Rendelkezései egy olyan dokumentumra utalnak, melynek erre a kérdésre nézve nincs egyértelmű rendelkezése, mint ahogy nem is lehet, hiszen ez az ajánlott vélemény semmilyen értelemben sem igazolható a II. Vatikáni Zsinat liturgikus konstitúciója alapján”¹⁰. Az *Inter Oecumenici* instrukció tehát egyik részében sem mondja és nem is sugallja semmiféle módon, hogy mindig és mindenütt a *versus ad populum* lenne a lehető legjobb formája a misének, hanem lehetőség nyílik erre, amikor ez kívánatos; az pedig, hogy az oltár asztal alakú, és nem szabad teljesen a falra illeszteni, semmiféle új liturgikus szabályt nem jelentett sem nyugaton, sem keleten¹¹.

A 2002-es misekönyv általános rendelkezései között a 299. rubrika változatlanul megismétli az 1969-es misekönyv 262. rubrikájának szövegét, elhagyva belőle azonban a „*quod expedit ubicumque possibile sit*” („ami, ahol csak lehetséges, kívánatos/hasznos”) hozzáadást. Sokfelé úgy tekintették ezt, mint az 1969-es szöveg szigorítását, amely azt jelentené, hogy most már általános kötelezettség van a nép felé fordított oltár felállítására; ezt az értelmezést azonban az Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció még korábban, 2000. szeptember 25-én elvetette¹². A celebráns papra vonatkozó rubrikákból is világosan kiderül, hogy az új misekönyv szerkesztői nem automatikusan a *versus populum* misézési irányt tételezik föl, különben logikátlan és felesleges lenne a papot a hívek felé való fordulásra felszólítani¹³.

⁹ Alácsi E. J., *Sarah vs. Lombardi – újabb konfliktus a szembemisézés kritikája miatt*, in <http://strigonium.blogspot.com/2016/07/sarah-vs-lombardi-ujabb-konfliktus.html>

¹⁰ Alácsi E. J., *A szembemisézés gyakorlatának kritikája*, 25.

¹¹ Vö. Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, 69-70.

¹² Vö. J. Ratzinger bíboros U. M. Lang, *Rivolti al Signore* könyvéhez írt előszava, 7-8.

¹³ A vonatkozó rubrikák a következők:

124. [= 86.] A pap ezután ülőhelyéhez megy. A bevonulási ének végeztével a pap és a hívek állva keresztet vetnek. A pap mondja: Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. A nép feleli: Ámen. Majd a pap a *nép felé fordulva* kitarja a kezét és köszöntő szavakat mond valamelyik megadott formulával.

146. [= 107.] A pap visszatérve az oltár közepére, a *nép felé fordulva* kiterjeszti. majd összeszi kezét, és imádságra szólítja fel az egybegyűlteket: Imádkozzatok, testvéreim...

154. [= 112.] Ezután a pap kitért karral fennhangon mondja: Urunk, Jézus Krisztus, ... Ennek végén kezét kiterjeszti, majd összeszi és a *nép felé fordulva* békét hirdet: Az Úr békéje legyen veletek mindenkor.

1. A szembemisézés gyakorlatának kritikai megítélése

Miközben javában készülünk a Budapesten megrendezendő, 52. Eucharisztikus Világkongresszusra, magától értetődőnek tapasztaljuk római katolikus templomainkban a szembemisézés gyakorlatát. A közelmúltban jelent meg magyarul a jól ismert, nemzetközi tekintélyű liturgia tudós, Klemens Richter könyve¹⁴, melyben a misézés e módjának meglepően éles kritikáját olvashatjuk. A liturgia professzora szerint - aki a legkevésbé sem vádolható konzervativizmussal - a hagyományos, hossztengely menti elrendezésű „úttemplom” (*Wegekirche*) egy másik világba való átvezetést segít elő, a misztériumkultuszok és az ókori színházak óta ismert szimbolika. Az épített út képével lehet hivatkozni Isten népének úton levésére, ill. a zarándokló Egyházra. Mint fogalmaz: „Itt hiányzik a szemből szembe irányuló tekintet, itt senki nem a másikra néz, mindenki előre figyel; hiányzik a meleg kézfogás, az ember és ember közti odaadás, a szívbeli kötődés körfolyamata, hiszen itt mindenki, bár egymással összekötve, mégis magányosan áll. Váll a váll mellett, lépés a lépés mellett, egy egészé összeállva, egyenes vonalakká rendeződve, egy-egy szomszédal összeláncolva. Az útforma mindnyájukat egyedül hagyja az egészben, a szív elmagányosodott marad. Az emberek itt nem vonzódnak szívből egymáshoz, hiszen ennek a sémának nincs

157. [= 115.] Az ima befejeztével a pap térdet hajt, kezébe veszi a Szentostyát, azt kissé fölemelve tartja a paténa vagy kehely felett, és a *nép felé fordulva* mondja: Íme, az Isten Báránya...

158. [= 116.] Ezután az *oltár felé fordulva* a pap halkán mondja: Krisztus teste őrizzen meg engem...

165. [= 122.] Majd a pap az oltárnál vagy a széknél állva a *nép felé fordul* és összetett kézzel mondja: Könyörögjünk! Ezután kitért kézzel elimádkozza az Áldozás utáni könyörgést...

¹⁴ Richter, K., *Templomtér és egyházkép. A templomtér és az élő közösség viszonya*, Bencés Kiadó, Pannonhalmi Főapátság 2019. Eredeti mű: *Kirchenräume und Kirchenträume. Die Bedeutung des Kirchenraums für eine lebendige Gemeinde*, Verlag Herder, Freiburg im Breisgau 1999. Elérhetőség: https://www.uni-muenster.de/imperia/md/content/fb2/d-praktischetheologie/liturgiewissenschaft/richter/kirchenr__ume_richter.pdf

szíve”¹⁵. Feszültség van a közelség megtapasztalása iránti igény (tudniillik, hogy elfogadjanak és szeressenek minket, ahogyan Isten elfogad és szeret), és aközött, ahogyan az egyes ember az istentiszteleten valójában érzi magát¹⁶.

Továbbá, mondja Richter, a II. Vatikáni Zsinat utáni celebrálási irány megfordítása, az ún. szembemisézés következtében egy „színpadra” és egy „nézőtérre” osztódik a templomtér, ami akár a liturgikus *reform szándékának az ellenkezőjéhez* is vezethet: a miséző pap a korábbihoz képest még nyilvánvalóbb módon áll szemközt a gyülekezettel, és ezzel jelszerűen azt a szerepet veszi fel, amely korábban az imádkozó közösséggel átellenben elhelyezkedő Istennek volt fenntartva. Márpedig a gyülekezet imádsága nem értelmezhető úgy, hogy az a miséző papra irányul, mint ahogy ez az úttemplom esetében nagyon könnyen bekövetkezhet, ha az oltár csak egy kicsit előbbre van lökve, és így a celebráns csak a gyülekezetre tud nézni¹⁷. Tehát attól, hogy az oltárt elhúzzuk a faltól, és valamelyest a tér közepe felé toljuk, még nem válik a struktúra olyan téré, amely megfelelne a *közösség* fogalmából kiinduló, új liturgia-értelmezésnek¹⁸. A kívánt együttlét helyett frontális szituáció alakul ki, a közösségiség helyett néha már elviselhetetlen szembenállás formálódik¹⁹. „Aligha van értelme kidíszíteni az oltár környékét, ha ezzel tulajdonképpen egy optimális színpadi teret hozunk létre, ahhoz hasonlóan, amihez a hívek a színházban vagy tévénézés közben hozzászoktak. Merthogy a liturgia nem egy szórakoztató műsor”²⁰.

2. Köralakban történő celebrálás?

¹⁵ Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 55.

¹⁶ Vö. Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 56.

¹⁷ Vö. Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 56-57.

¹⁸ Vö. Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 61.

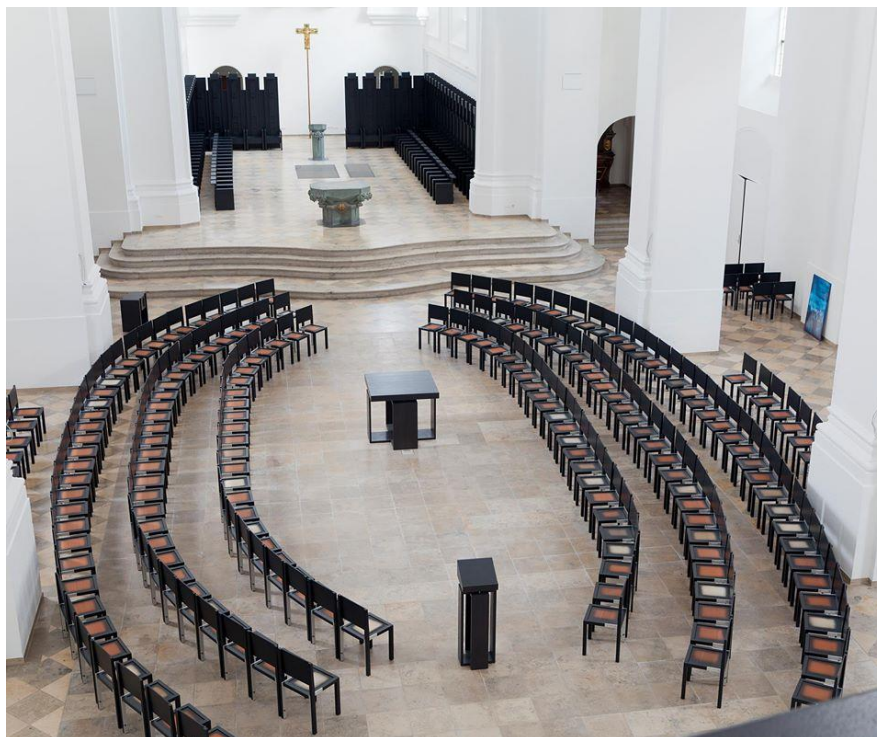
¹⁹ Vö. Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 18.

²⁰ Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 56. A szembemisézés gyakorlatának további és részletes kritikájáról egy korábbi tanulmányunkban írtunk; vö. Gruber L., *Versus Deum – versus populum? Avagy a versus orientem/absidem misézési mód jogosultságáról a római rendes rítusban, különös tekintettel a főoltár használatára*, in https://m.blog.hu/ka/katolikusvalasz/image/versus_deum_katolikus_valasz.pdf, 20-26.

Látva templomainkban (melyek közül a legtöbb, hagyományos építésű, ún. „úttemplom”) a szembemisézés gyakorlatát, ugyanakkor elfogadva annak imént megfogalmazott kritikáját, joggal adódik a kérdés, hogy vajon mi lehet a misézésnek a II. Vatikáni Zsinat szellemiségével egyező és annak megfelelő, helyes liturgikus kivitelezése? Talán a köralakban történő celebrálás fejezi ki leginkább a II. Vatikáni Zsinat által képviselt közösségséget és *communio*-teológiát, a szentmise lakoma-jellegét, valamint biztosítja - a keresztségből közös méltóságából eredően - a keresztény nép tevékeny, cselekvő részvételét?

Joseph Ratzinger bíboros, a későbbi XVI. Benedek pápa szerint a szembemisézést, ill. a kör alakban történő celebrálást az „erősen kidomborított közösségi karaktere határozza meg, melyben pap és közösség egymás felé fordulva egy dialógusviszonyban állnak. Azzal is még mindig csak az Eucharisztia egy dimenziója fejeződik ki. A veszély abban áll, hogy ez a 'közösségségi' a közösséget zárt körre teszi, mely nem veszi többé észre a feltörő szentháromságos dinamikát, mely éppen az Eucharisztia nagyságát adja. A kör az önmagát tökéletessé tevő, és önmagát ünneplő közösség jelképe. Ezen elképzelés ellen, mely az autonóm, önmagának elegendő közösség ideájával találkozik, a liturgikus nevelés minden erejével tenni kell. A közösség nem önmagával dialogizál, hanem közös mozgásban van a visszatérő Úr felé”²¹. Ezzel szemben a hagyományos miszésési irány, vagyis a pap és a hívek közösen a templom szentélye, ill. Kelet felé fordulása, a felkelő Nap irányában történő celebrálása „az Eucharisztia kozmikus irányulását, ill. egyidejűleg feltámadás-teológiai és így szentháromságos jelentését hozza magával, valamint egy 'paruziális' kijelentés is, a remény teológiája, minden szentmisében Krisztus második eljövetele várásának a kifejeződése is”²².

3. Több fókuszú templomtér?

²¹ Ratzinger, J., *Das Fest des Glaubens*, 124.

²² Ratzinger, J., *Das Fest des Glaubens*, 122.

Az *úttemplom*, a *szembemisézés*, ill. a *köralakban* történő celebrálás problematikus gyakorlata helyett Klemens Richter a két vagy több pólusú - *ellipszis alakú* - templomtér kialakítását javasolja. Ez azt jelenti, hogy „a közösség a két fókuszpont körül gyűlik össze, míg a középrész szabadon marad az ünneplés számára (keresztelés, esküvő, szentmise, bérmálás, halottak felravatalozása). (...) A két gyújtópontú térben a celebráns már nem közvetlenül áll a hívekkel szemben, felszabadul a nyomás alól, h folyamatosan a gyülekezet egyfajta ellensúlyja legyen. Ezután ő is mindenekelőtt várakozó és megajándékozott lesz, mint a többiek”²³. Így folytatja: „Az ellipszis semmiképpen sem az önmagát tökéletessé tevő, önmagát ünneplő gyülekezet jelképe. Az üresen maradt közép egy önmagát teljesen odaajándékozó másakra való várakozást fejez ki, egyúttal meg is jeleníti. Az érzékeltetésnek ez a tere nem önmagában stabilizálja a gyülekezetet, hanem Istenre mutat, aki a közösség szívében akar lakást venni”²⁴.

Richter szerint csakis a többpólusú templomi térforma esetén tud megvalósulni a II. Vatikáni Zsinat szellemisége szerinti fordulat, a közösségi egyházkép jegyében, amikor is nincs többé a templomtér „*színpadra*” és „*nézőtérre*” osztva, hanem a misztérium éppen a gyülekezet közepében teljeseedik ki, maga a közösség egésze lesz a liturgikus cselekmény hordozója, amely korábban kizárólag a pap, a klérus, ill. az asszisztencia számára volt

²³ Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 59.

²⁴ Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 59-60.

fenntartva. „Megvalósul a liturgikus mozgalom által, elindított paradigma-, illetve perspektívaváltás folytatása is: teológiai értelemben az istentisztelet többé nem csupán a plébános vagy az előljárók ügye, hanem az egész közösség ünnepe”²⁵.

Befejezés

Tanulmányunk befejezéseként, a jól ismert és mindig is vallott „*lex orandi lex credendi*” axióma jegyében, utalnunk kell arra, hogy mélységesen szoros és belső összefüggés van *liturgia* és *hit*, illetve *tér* és *hit* között: a liturgia hatással van a hitünkre, ahogyan a térnek is befolyásoló szerepe van; a liturgikus tér nyomot hagy a hiten, és fordítva, a térforma sok mindent elárul a hitről. A templomtér mélyebben határozza meg egy közösség hithez való viszonyát, mint a homíliák szavai, ezért nem mindegy, hogyan alakítjuk ki azokat. A hitet jobban formálják a jelek, vagyis az érzelmi közeg, mint a liturgia tudományi stúdiumokon ésszel megszerezhető tudás. Keresztény hitünk kifejeződésének minden jelentős hangsúlyeltolódása a liturgikus tér megváltozását is eredményezi. A térforma tehát hordozza a közösség és az Egyház önértelmezését, egy nagyon meghatározott egyházkép és egyháztan tükörcképét is²⁶.

Az Egyház és a közösség önmagáról alkotott mindenkori képe a történelem különböző templomépítészeti típusaiban is visszatükröződik. A térformákban is megmutatkozó megváltozott egyházkép megváltozott istentiszteleti értelmezést is feltételez. Míg az ősegyház a liturgiát a gyülekezet istentiszteleteként értelmezte, addig a késő ókor-középkorban a liturgia és templomtér a hierarchikusan szerveződő római birodalmi rendet reprezentálta. A kor statikus-intézményi egyházképének megfelelően az Egyház felülről lefelé erősen strukturált szervezet, melynek liturgiája egy ketté osztott templomi tételrendezés szerint zajlott: a hívektől elzárt szent területre csak a klérus léphetett be, míg a befogadó térrészben a nép arra várt, hogy a pap által közvetített kegyelmet befogadhassa. A főoltár fele irányult a liturgia, csúcspontján pedig az Oltáriszentség állt. A liturgia kultikus formájú volt, azaz a hívők a lentől felfelé irányuló tiszteletüket és imádatukat fejezték ki, igazodó testtartásuk a térdeplő imádat. Az oltár a kitekintés és a kifelé irányultság eszköze, amely tehát előrefelé, és azon túl, felfelé vezet, a mennyei Jeruzsálem felé. A hagyományos úttemplom hajójában szenteket láthatunk, akik az apszis felé menetelnek a földi egyház mennyei ősképeként, ahogyan a hívek evilági közössége is Krisztus, ill. az Őt szimbolizáló oltár felé tart és tekint. A templomtérben lejátszódó földi liturgia az égi liturgiának, a földi templomtér a mennyei Jeruzsálem képének felel meg, ahogyan az evilági gyülekezet a beteljesült egyház képmása²⁷.

A fentebb mondottakból az is következik, hogy a II. Vatikáni Zsinattal megváltozott egyházkép - érthető módon - megváltozott, újszerű templomi kialakítást, tételrendezést kíván, ami könnyen megvalósítható a gondosan megtervezett, újonnan épített templomok esetében (ld. többpólusú templomtér modellje). Nagy kérdés azonban, hogy szabad-e, lehetséges-e, és milyen módon-mértékben átépíteni a zsinat előtti, a hagyományos teológiai felfogás jegyében

²⁵ Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 61. A többpólusú, elliptikus elrendezés nyomán alakították át Németországban pl. a karlsruhei Szent István templomot, illetve a berlini Szent Hedvig-katedrális, hazánkban pedig a pannonhalmi bazilikát.

²⁶ Vö. Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 11-12.

²⁷ Vö. Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 12-13. 15. 51.

épült „úttemplomainkat”, és ennek megfelelően átalakítani azokban a liturgia celebrálásának mikéntjét, anélkül, hogy az a zsinati reform szándékának az ellenkezőjéhez vezetne (ld. szembemisézés és köralakban történő misézés problematikája)?

Zárszó

Végezetül, megszívlelendőnek tartom a nagy liturgista, Louis Bouyer következtetését a misézés gyakorlatát illetően a II. Vatikáni Zsinat egyháztanának és liturgikus rendelkezéseinek a fényében: „Vissza kell adni a mise első részének biblikus jellegét, valódi igeliturgiává téve, az eucharisztikus áldozatot pedig közösségi lakomává kell alakítani, amelyen mindenki részt vesz. Ahhoz, hogy ezt tegyünk, nem kell többé mesterségesen a római egyház gyakorlatával takaroznunk. Ezt legünnepélyesebb keretek között az egyetemes zsinat hirdette ki, amely most az egész Katolikus Egyház hivatalos hagyománya. Világos tehát, hogy a szemben vagy háttal történő misézést nem lehet elvi kérdésnek tekinteni, hanem kizárólag hasznossági kérdésnek. Minden a körülményektől függ: tudni kell, hogy hogyan jobb használni az oltárt egy adott helyzetben, és hogyan nem. (...) Az esetek nagyobb részében – a plébániatemplomoknál szinte mindig – pontosan a valódi közösségi liturgia visszaállítása szempontjából kell nyíltan kimondanunk, hogy a legjobb megoldás az marad, ha a pap a hívekkel azonos oldalon helyezkedik el az eucharisztikus imádság idején, mint az egész csoport látható feje”²⁸.

Mindezzel teljesen egybe cseng a betöltött hivatalos tisztsége révén a liturgia terén legkompetensebbnek számító egyházi személy, a vatikáni Istentiszteleti és Szentségfegyelmi Kongregáció jelenlegi prefektusának, a guineai származású Robert Sarah bíborosnak a közelmúltban mondott buzdítása: „Nagyon fontos, hogy, amilyen gyorsan csak lehet, visszatérjünk ahhoz a gyakorlathoz, amikor a papok és a hívek együtt ugyanabba az irányba

²⁸ Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, Agapé Kiadó, Szeged 2000, 71-72.

fordulnak, Kelet felé, vagy legalábbis a templom apszisa felé, az Úr felé, aki jön. (...) Arra kérem önöket, hogy ahol csak lehet, vezessék be ezt a gyakorlatot” (2016, London, Sacra Liturgia Konferencia)²⁹. „Ez megfelel a zsinat betűjének és szellemének. Az Egyház első századainak tanúságai ezt bizonyítják. (...) Mint az Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció prefektusa azzal állok elő, hogy a *versus orientem* [Kelet felé misézés] a misekönyv rubrikái által jóvá van hagyva, mert ez az apostoli hagyományhoz tartozik. Ahhoz nem szükséges külön engedély, hogy valaki így misézzen, pap és hívek az Úr felé fordulva. Ha fizikailag nem lehetséges *ad orientem* [Kelet felé] misézni, akkor az oltárra szükséges keresztet tenni jól láthatóan, hogy vonatkozási pont legyen mindenki számára. A kereszten lévő Krisztus a keresztény Kelet”³⁰.

Dr. Gruber László plébános, teológiai tanár

Dr. Gruber László a Szeged-Csanádi Egyházmegye papja, a szentesi Szent Anna Plébánia vezetője. A Collegium Germanicum et Hungaricum növendékeként szerzett Rómában teológiából bakkalaureátust, ill. licenciátust, Budapesten pedig doktorátust. A szegedi Gál Ferenc Főiskola docense (2007-2019).

²⁹ <http://www.catholicerald.co.uk/news/2016/07/05/cardinal-sarah-asks-priests-to-start-celebrating-mass-facing-east-this-advent/>

³⁰ Sarah, R. – Diat, N., *A csönd ereje. A zaj diktatúrájával szemben*, Szent István Társulat, Budapest 2018, 204-205; eredeti mű: *La force du silence – Contre la dictature du bruit*, Librairie Arthème Fayard, Paris 2016. Jelen tanulmány szerzője, személyes érintettségétől és érdeklődéstől vezérelve, kihallgatást kért és kapott is a bíborostól 2018. augusztus 7-én a római hivatalában, mely beszélgetés során R. Sarah megerősítette a könyvében leírtakat a *versus orientem* misézés jogosultságát és indokoltságát illetően.

Summary

The critical judgement of the paradigm shift and church space transformation following the Second Vatican Council.

As the most significant effect of the Second Vatican Council reform is the most possibly fast and universal spread of the "Celebration facing the people" (*celebratio versus populum*) in the Latin ritual, although neither direct nor indirect indication can be found in the *Sacrosanctum Concilium* Liturgical Constitution that the Altar should face the people. The Celebration "facing the people" is sharply criticized by J. Ratzinger (Pope Benedict XVI) and also K. Richter, Prof. of Liturgy, according to whom the "Celebration facing the people" divides the church space to a "stage" and "auditorium" that can even lead to the opposite of the liturgical reform intention. For the *communio*-theology represented by the Second Vatican Council, for the character of the liturgical feast and for the practicing Christian's participation a more focused, ellipse shape church space is utmost suitable. Cardinal Robert Sarah, Prefect of the Congregation for the Divine Worship and the Discipline of the Sacraments is also encouraging the priests to return to the practice where the faithful and the priests turn together into the same direction, eastwards or at least towards the apse, to the Lord who comes.

Dr. Mód László

**A szentesi evangélikusok kapcsolatai az egyházi anyakönyvek tükrében
(1821-1895)**

Rezümé

A tanulmány egy sajátos forrástípus, az egyházi anyakönyvek segítségével próbál betekintést engedni a szentesi evangélikus közösség 19. századi mindennapjaiba. A dokumentumokban rejlő lehetőségeket kiaknázva arra keresi választ, hogy lutheri tanok követői honnan, milyen településekről származtak, milyen foglalkozásokat űztek illetve milyen társadalmi kapcsolatokat alakítottak ki egymás között.

A reformátusokkal és a katolikusokkal ellentétben Szentes lakosságának csupán elenyésző hányadát alkották az evangélikusok, ennek ellenére jónéhány család az elmúlt évszázadok folyamán meghatározó szerepet töltött be a mezőváros történetében. A felekezet tagjainak anyagi erejét és hitükhöz való ragaszkodását mutatja a település központjában emelt templomuk, amellyel a lutheránusok a helyi épített örökséget gazdagították, rajta hagyva ezzel a kezük nyomát a város külső képén. A fenti bevezető gondolatokat csak megerősítik Bottyánszky János sorai, aki az 1928-ban Nagy Imre szerkesztésében napvilágot látott Szentes monográfiában az evangélikus egyház történetének bemutatása során ekképpen fogalmazott: *„A szentesi ev. egyház története meggyőzően mutatja, hogy egyházi és világi férfiak példaadó vezetésével, mint ugyanegy hadseregnek ugyanegy célért küzdő más fegyverneme, a többi felekezet mellett méltóan kivette a maga részét a lelkeket Isten felé vezető s a haza és a város*

társadalmának derék polgárokat nevelő munkából, erejéhez képest mindig készséggel illeszkedett bele Szentes kultúrtevékenységébe s a hívek áldozatkészségében gyökerező építkezéseivel maga is hozzájárult a város előnyös benyomást keltő architektúrái arculatához.”¹

Az evangélikus közösség létszáma a 20. század elején megközelítette az ötszázat, etnikai, társadalmi és foglalkozásbeli szempontból nagyfokú változatosság, sokszínűség jellemezte őket hasonlóan a szentesi ortodoxok népességhez. Kutatásaim során elsősorban arra próbáltam fókuszálni, hogy meghatározzam a helyi lutheránusok származását, feltárjam Szentesre költözésük és letelepedésük lehetséges motivációit, illetve felvázoljam házassági kapcsolataikat, társadalmi tagolódásukat. A tanulmányban megfogalmazott eredmények minden bizonnyal jelentékenyen hozzájárulhatnak ahhoz, hogy e vallási kisközösség minél alaposabban megismerhesse saját örökségét, aminek segítségével megítélésem szerint a jövőben könnyebben megőrizheti azonosságtudatát. A település történetében egykoron meghatározó szerepet játszó evangélikus családok többsége leszármazottak híján kihalt vagy az utódok elköltöztek Szentesről. Hagyatékukból sok esetben nem maradt más, mint az evangélikus temetőben nyughelyüket jelző sírkövek, síremlékek, amelyek árulkodnak vagyoni helyzetükről, rokoni kapcsolataikról.²

Forrásaink: az egyházi anyakönyvek

Az előzőekben megfogalmazott célkitűzések megvalósításához forrásként a Szentesen vezetett evangélikus egyházi anyakönyveket hívtam segítségül, amelyek az 1821 és 1895 közötti időszakban szolgáltatnak információkat számunkra.³ A dokumentumokat a FamilySearch adatbázis segítségével tanulmányoztam, amelyet az Amerikai Egyesült Államokban működő mormon egyház állított össze és tett közzé. Forrásaink tulajdonképpen a szentesi evangélikus lelkészi hivatal felirattal ellátott, egybekötött keresztelési, házassági és halotti anyakönyvek, melyeket 1963-ban rögzítettek mikrofilmen. Mutatóval nincsenek ellátva, ezért keresni sem lehetséges bennük, ugyanakkor tanulmányozásukat nagy mértékben elősegíti az a körülmény, hogy a felvételek nagyíthatóak illetve letölthetőek. Ezáltal a nehezen olvasható

¹ Bottyánszky János 1928. 176.

² Akadnak természetesen kivételek is, mint például a Bucsány család, melynek tagjai napjainkban is élnek városunkban. Az iparos tradíciókat Bucsány Mihály férfinévű mesterségteremtő is folytatta, fia, György (1933-2012) azonban tanári pályára lépett, s évtizedeken keresztül pedagógusként, helytörténeti kutatóként tevékenykedett. Életútjáról lásd részletesen: file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/2008_Labadi-L_Bucsany-Gyorgy-diszpolgar-3.pdf

³ Az egyházi anyakönyvek hasznosítási lehetőségeiről: Gyetvai Péter 1990. 4552.; Örsi Julianna 1998. 169-189.

szövegrészek is könnyebben megfejthetővé válnak, a kutatás számára érdekesebb oldalak pedig mappákba gyűjthetőek össze és csoportosíthatóak. Mikecz Zsuzsa a 2010-ben a Szentesi Műhely Füzetek című sorozatban megjelent munkájában az evangélikus egyházi anyakönyvezési gyakorlat kapcsán megjegyezte, hogy kezdetben nem rendelkeztek saját kimutatásokkal. A szentesi református anyakönyvi mutatók készítése során derült ki, hogy 1767 és 1826 között a lutheránusok adatai ezekbe a dokumentumokba lettek rögzítve.⁴ Ennek ellentmondani látszik az evangélikus anyakönyvekben szereplő 1821-es dátum, ami már önálló, a kálvinistáktól független gyakorlatra utalhat. Ebben az évben, március 15-én született Kertsmári Sámuel és Székely Julianna József nevű gyermeke, akit három nappal később Feyér János keresztelt meg. Az anyakönyvben rögzített első házasság 1821. november 19-én a Zólyom vármegyéből származó Vajda János és a helybeli Kunos Erzsébet között kötött, akiket az ekkor Orosházán szolgálatot teljesítő Szimonidész János adott össze. Az első halott a kimutatásokban az élők sorából 1821. február 18-án távozó Kogler Sámuel volt, akinek az életkoráról, halálának körülményeiről a bejegyzések szerint a „Református Halottak Jegyzőkönyve” szolgáltatott bővebb információkat.⁵ Ez a momentum minden bizonnyal arra utal, hogy ebben az időszakban az adatok vagy egy részük párhuzamosan, az evangélikus és a református anyakönyvekben kerültek rögzítésre. Az 1820-as évek elején forrásaink már nemcsak az újszülöttek, a házasulandók és az elhunytak nevét, életkorát rögzítették, hanem gyakran a foglalkozásokat és a származási helyeket is. Ezek az adatok nyújtanak a kutató számára támpontot ahhoz, hogy a dolgozat bevezetőjében megfogalmazott kérdésekre megfelelő válaszokat adhasson. A vizsgált időszakban néhány kivételtől eltekintve a szentesi evangélikusok házassági stratégiáit is az az általánosan érvényesülő elv határozta meg, hogy az azonos felekezethez tartozók lépjenek egymással frigyre. Ennek a stratégiának az érvényesítésében a helyi hitéletben kiemelkedő szervező tevékenységet betöltő személyiségek vállaltak szerepet elősegítve ezzel a lutheránusok számbeli gyarapodását és vallási identitásuk megőrzését.

A szentesi evangélikus egyház vázlatos története a betelepüléstől a templom építéséig

A 17. század végétől kibontakozó belső népmozgások eredményeként kerültek az Alföld több településére evangélikusok, akik között nemzetiségüket és nyelvüket tekintve a

⁴ Mikecz Zsuzsa 2010. 56-58.

⁵ A református halotti anyakönyv szerint Kogler Sámuel 56 évesen szélütés érte.

szlovákok és a németek alkották a többséget. Beköltözésük elsősorban kamarai illetve magánföldesúri kezdeményezésre történt, de nem zárhatóak ki a spontán akciók sem.⁶

A helytörténeti irodalom az evangélikusok megjelenését Szentesen Mária Terézia uralkodásának utolsó évtizedeire teszi. Az 1773. évi összeírás idején a településen 49 lutheránust tartottak nyilván, tíz esztendő elteltével a számuk 85-re emelkedett. A felekezet a 19. század folyamán tovább gyarapodott, hiszen 1850-ben 380, 1869-ben 420, 1900-ben pedig 446 tagot számlált. A gyülekezet származásának, etnikai összetételének kérdését a helytörténeti irodalom csak elvétve érintette, sokkal többet foglalkozott a vallásgyakorlás nehézségeivel illetve az evangélikus egyházzal kapcsolódó épületekkel, intézményekkel.

Amit a szentesi lutheránusok múltjáról tudunk, az javarészt Petrovics Somának köszönhető, aki a Szentesi Lap hasábjain napvilágot látott cikksorozatában ismertette az evangélikus egyház történetének legfontosabb mozzanatait.⁷ Legutóbb Balázs György tett kísérletet arra, hogy önálló kötetben összegezze a témára vonatkozó legfontosabb kutatási eredményeket.⁸

Vallásgyakorlásuk eleinte korlátozva volt, mivel az anyaeklézsiák lelkipásztorai nem járhattak ki hozzájuk, s nem vehették igénybe a református lelkészek szolgálatait sem. Keresztelés, temetés, házasságkötés végett a katolikus plébánoshoz kellett fordulniuk, a katolikus templomba kellett járniuk. II. József 1781-ben kiadott türelmi rendelete annyi változást hozott, hogy ettől kezdve legalább a református templomba mehettek istentiszteletre. A katolikus egyház gyámkodása azonban csak 1791-ben szűnt meg véglegesen. Mivel a szentesi evangélikusoknak saját lelkészük még nem volt, ezért érintkezésbe léptek az orosházi lelkipásztorral, Szimonidesz János esperessel, akit arra kértek, hogy időnként istentiszteletet tartson számukra. Ezzel a lépéssel átmenetileg az orosházi evangélikus egyház filiájává lettek, melynek első gondnoka Pekárik Pál tímármester, aki sok erőfeszítést tett a helyi gyülekezet megerősödéséért. 1810-ben telket vásároltak egy imaház létesítéséhez, melynek alapjait 1815. június 18-án tették le. Az épület 1817-ben került tető alá, de a hívek véglegesen csak 1820-ban vehették birtokukba. Ettől kezdve ebben tartották az istentiszteleteket az első, lelkészi teendőket is ellátó tanítójuk, Feyér János vezetésével. Az ő távozása után (1822) Molitorisz Lajost hívták meg, akinek rendes lelkésszé történő felavatása után a gyülekezet 1823-ban

⁶ Barna Gábor 2017. 163.

⁷ Petrovics Soma: Adatok a szentesi evangélikus egyház történetéhez. Szentesi Lap 1887. március 12. 2-3., március 19. 2-3.; A szentesi evangélikus egyház múltjából. Szentesi Lap augusztus 6. 2., augusztus 20. 4-5., szeptember 10. 2., október 1. 2., október 15. 2-3.

⁸ Balázs György 2011.

anyaegyházzá alakult. 1855-ben iskolát építettek. Balassa János lelkipásztor kezdeményezésére, aki 1841-től 1878-ig viselte hivatalát, megkezdtek a gyűjtést templomuk felépítésére. Ennek megvalósulása azonban már Petrovics Soma lelkész-esperes idejére esett. A hívek 1899-ben új paplakot építettek, majd ezután minden erejüket a templomépítésre fordították. A tervek elkészítésére Francsek Imre építészrt kérték fel, aki 1904 tavaszára teljesítette a feladatot. Az építkezés 1904 májusában kezdődött, a templom az év végére már tető alá is került. Tornyának gombját a kombinált kereszttel egyházi szertartás keretei között november 12-én tették föl. Oltárképét (Jézus és a samáriai asszony) a város szülötte, Hegedűs László (1870–1911) festőművész készítette, az orgonát özv. Sulcz Endréné Francisti Mária adományozta férje emlékezetére.

1. ábra Az evangélikus templom oltára (Vígh László, 1999.)

A harangok (6,5 mázsa, 3,5 mázsa és 2 mázsa) szintén a hívek adományaiból készültek Hönig Frigyes aradi haranggyáros műhelyében. A templomépítés költsége meghaladta a 70 000

koronát. Az átadási szertartást 1905. október 29-én Bachát Dániel bányakerületi püspök végezte.⁹

2. ábra Az evangélikus templom (Vigh László, 1999.)

Az evangélikusok származása

Mivel Sentes lakossága a 16. század folyamán egyöntetűen áttért a református hitre, ezért az evangélikusok nem tartozhattak a település török hódoltságot is átvészelő alapnépessége közé. Forrásaink is azt látszanak megerősíteni, hogy beköltözésük a mezővárosba valamikor a 18. század közepétől indulhatott meg, aminek háttérében minden valószínűség szerint különböző tényezők húzódhattak meg. Mivel az 1820-as évek elejétől vezetett egyházi anyakönyvek

⁹ Lásd részletesen: Balázs György 2011. 25-53.

gyakran rögzítették a hívek születési vagy korábbi lakóhelyét, ezért lehetőségünk nyílik arra, hogy a szentesi lutheránus közösség migrációs kapcsolatait részletekbe menően feltárjuk.

Szentes szomszédságában a török hódoltságot követően a 18. század első felében két települést is evangélikusok népesítettek be, akiknek a leszármazottai közül többen mezővárosunkba költöztek. Szarvas első lakói magyar és szlovák jobbágyok voltak, akik letelepedési szerződésüket 1722-ben írták alá új földesurukkal, Harruckern János Györggyel, aki több kedvezményt (szabad vallásgyakorlás, bizonyos ideig felmentés az úrbéri terhek alól stb.) biztosított a telepesek számára. A szlovákok egy része Gömör és Nógrád vármegyéből érkezett új lakóhelyére, más részük Aszódról szökött Szarvasra. 1747-re a település már olyan mértékben túlnépesedett, hogy rajokat bocsájtott ki Apatelekre és Nyíregyházára.¹⁰ Orosházát a Tolna megyei Zombárról áttelepülő evangélikus magyar családok népesítették be 1744-ben, akik Harruckern Ferencsel kötöttek szerződést. A földesúr a telepeseknek szabad vallásgyakorlást, a megélhetésükhöz szükséges földterületet biztosított mindamelllett, hogy egy időre elengedte a földesúri szolgáltatásokat.¹¹

A szentesi illetve az orosházi és a szarvasi evangélikusok között sokféle kapcsolat alakult ki, melynek egyik lehetséges megnyilvánulási formája az lehetett, amikor kedvezőbb lehetőségeket keresve költözött át, majd telepedett le mezővárosunkban egy-egy orosházi vagy szarvasi születésű személy. Tipikus példáját szolgáltatják ennek azok az iparosok, akik feltehetőleg valamelyik szentesi céhben töltötték legényként vándoridejük egy részét, végül itt találták maguknak lakóhelyet. Mindemelllett az is elképzelhető, hogy településünkön kedvezőbb lehetőség kínálkozott saját mesterségük gyakorlására, s ez motiválhatta a lakóhelyváltást. Mint később látni fogjuk, iparosok nemcsak Orosházáról és Szarvasról, hanem az északi vármegyéből is érkeztek Szentesre. A fiatal kézművesek helyben maradását jelentős mértékben erősíthette az a körülmény, amennyiben valamelyik helyi evangélikus családba nőültek be. A szarvasi származású Rágyánszki János, fésűs 23 éves korában 1830. november 23-án vette feleségül a 20 esztendőes Kolpalszki Máriát, aki Kolpalszki Pál tímármester lánya volt.

¹⁰ Maday Pál 1962. 52-55.

¹¹ A témáról lásd részletesen: Szabó Pál 1965. 241-243.

3. ábra A Rágyánszki család sírköve az evangélikus temetőben (Mód László, 2020.)

Kotvan János Szentesen élő, Szarvason született fésűslegény 1845. február 19-én házasodott össze Szarvadi Mihály faragómester lányával, Juliannával, akik a Korpalszki családhoz hasonlóan Szentesen éltek. A szentesi és a sarvasi evangélikusok közötti házassági kapcsolatok nemcsak az előzőekben bemutatott relációban valósulhattak meg, hanem a mezővárosunkban megtelepedett lutheránusok is választhattak maguknak Szarvasról feleséget. Ebben a párválasztási gyakorlatban óriási szerepet játszott Pekárik Pál, tímármester, aki 1793-tól 17 esztendőn keresztül látta el az Orosházához tartozó evangélikus leányegyház kurátori teendőit. Nem tudjuk, hogy pontosan mikor és milyen körülmények között telepedett le

Szentesen.¹² Vallásos buzgósága és szervező tevékenysége miatt a reformátusok Luther Mártonnak hívták: „Az istentisztelet éneklésből, imádkozásból és postilla olvasásból állott. A postillát maga Pekárik olvasta s meghallgatására a körülötte lakó evangélikusok szorgalmasan megjelentek.”¹³ Ő csináltatta az egyház ládáját és perselyét, kezelte a pénztárat. Amint a következő idézetből látszik, a tímármester fontos szerepet töltött be az evangélikus vallású vándorlegények letelepítésében, akik a későbbiekben az egyházi életben is aktív szerepet vállaltak: „Idegen származású fiataloknál, kivált olyan vándorló evang. mesterlegényeknél, a kik jó viseletükkel, munkásságukkal s egyházuk iránti vonalmukkal, ragaszkodásukkal akár saját házánál, akár más mestertársainál kiváltak, maga jár-kezel és kieszközli, hogy lakosokul bevétessenek. (Igy Kolpaszky Pál és György, Leszich Pál, Sulc Pál stb. Pekárik közbenjárására lettek szentesi lakosok s idővel az egyház oszlopai.) Magához szoktatván ez ifjakat, ezek szívesei követik tanácsait.”¹⁴ Pekárik nemcsak az evangélikus vándorlegények letelepedését szorgalmazta, hanem igyekezett közreműködni abban, hogy azonos vallási közösségből házasodjanak. Szarvast feltehetőleg azért helyezhette előtérbe, mivel ő is szlovák származású volt, aki a házánál tartott istentiszteleteken is a szlovák nyelvet preferálta: „Házasodni leginkább Szarvasra vitte őket, hogy az egyház-tagok számát, nemkülönben az összetartozandóság érzetét ez által is növelje. Azokat, a kiket így összeszerkesztett, gyermekeinek tekintette, nevezte; ezek viszont őt atyjuknak, a kinek háza így nyitott otthonul kínálkozott; most tanácsadójuk, máskor kész segítőjük, gyámoluk. Íme a szép, keresztény vonások, melyek az egyszerű iparost ékíték s a kinek felette nagy része volt abban, hogy a kis társaság idővel független egyházat alkothatott.”¹⁵ Az egyházi anyakönyvek alátámasztani látszanak az idézetekben megfogalmazottakat, hiszen a Szentesen megtelepedett Korpalszki György és Pál magyar tímárok feleségei szarvasi születésűek voltak, neveik alapján nem feltétlenül szlovák nemzetiségűek. Előbbi házastársa bizonyos Gaál Anna volt, aki 63 éves korában 1864. március 17-én hunyt el Szentesen. Utóbbié, Cserhényi Mária, aki 1861. március 31-én 80 évesen távozott az élők közül. Szarvasról nemcsak iparosok illetve feleségek származtak, hanem olyan személyek is, akik a mezőgazdaságban tevékenykedtek napszámosként, tanyásként vagy földbirtokosként. 1865-ben távozott az élők közül Szentesen a szarvasi születésű Fehér András és Kanász János napszámos valamint Rafai János tanyás.

¹² Nem tudjuk, hogy rokoni szálak fűzték-e a csépai Pekárik família megalapítójához, Pekárik Mátéhoz, aki Nógrád vármegyéből, feltehetőleg Ebeczkről került a településre, ahol beházasodott a Gácsy családba. Mindenesetre érdekes, hogy Pekárik Pálhoz hasonlóan ő is a tímármesterséget gyakorolta. Csák Ernő 2017. 148-149.

¹³ Szentesi Lap 1887. március 19. 2.

¹⁴ Szentesi Lap 1887. március 19. 2.

¹⁵ Szentesi Lap 1887. március 19. 2.

1849-ben Szentesen két szarvasi származású földműves, Czeglédi György és Valent István hunyt el, akik minden bizonnyal a település határában gazdálkodhattak.

A szentesi és az orosházi evangélikusok között hasonló kapcsolatok alakultak, mint ahogyan azt Szarvas vonatkozásában láthattuk, habár ezek nem tűnnek olyan intenzívnek. Orosházáról Szentesre áttelepülő iparosok, napszámosok és béresek mellett az anyakönyvekben olyan mennyasszonyok is előfordulnak, akik Szentesre mentek férjhez. Csizmadia Ferenc csizmadia Orosházáról került mezővárosunkba, ahol 1844. május 19-én 62 évesen távozott az élők közül. Az egyházi anyakönyvek szerint különösen a szentesi Kunos család férfi tagjai választottak maguknak előszeretettel Orosházáról feleséget. 1876. április 22-én távozott az élők sorából Kunos Jánosné Vági Julianna, 1879. november 13-án pedig Kunos Mihályné Prokop Zsuzsánna, akik mindketten orosházi származásúak voltak.

Szenteshez hasonlóan a zömében reformátusok és katolikusok által lakott Hódmezővásárhelyen is létrejött evangélikus egyházközség, mely szervezetileg 1795 előtt filiaként Tótkomlóshoz tartozott. Az első lutheránusok az északi vármegyéből illetve a szomszédos településekről származtak, akiknek a többsége iparosként kereste a mindennapi betevőre valót.¹⁶ A szentesi és a hódmezővásárhelyi evangélikusok között is létesültek házassági kapcsolatok, de arra is van példa, hogy mezővárosunkban telepedtek le a szomszéd településről iparosok.

Evangélikus közösség a Tiszazugban található Csépan is kialakult, melynek tagjai között jelentős arányban képviseltették magukat a nemesi státust élvező famíliák.¹⁷ Annak ellenére, hogy bizonyos időszakokban a csépaiak a szentesi evangélikus egyházhoz tartoztak, mégsem létesültek a két település lutheránusai között házassági kapcsolatok. Az egyházi anyakönyvek tanulsága szerint a csépaiak inkább egymást között házasodtak vagy más településekkel alakítottak ki rokoni kapcsolatokat. Ez a gyakorlat részben azzal magyarázható, hogy sok nemesi család volt közöttük, akik előnyben részesítették a saját társadalmi csoportjukon belüli párválasztást. Akadnak természetesen kivételek is, mint Kolpalszki Anna esete, aki Pekárik Tamás (1818-1870) felesége lett.¹⁸

A szentesi gyülekezet a környező evangélikus közösségeken kívül több száz kilométerre található településekről is gyarapodhatott főként beköltöző iparosok által, akik feltehetőleg

¹⁶ A témáról lásd részletesen: A Hódmezővásárhelyi Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház története. Orosháza, Orosházi Ujság nyomdája, é.n.

¹⁷ A csépai evangélikusok megtelepedésének körülményeiről lásd részletesen: Csák Ernő 2017.

¹⁸ Csák Ernő 2017. 149.

vándorlegényként vagy már felszabadult kézművesként találtak maguknak új lakóhelyet. Az iparosok migrációjának hátterében minden bizonnyal nemcsak a céhes rendszabályok által kötelezően előírt vándorlás húzódtott meg, hanem más tényezők is. A kézművesek éppúgy részesei voltak a török által felszabadított területek benépesítésének mint a földművelő jobbágyok. Az iparosok is az északi, észak-nyugati tájról húzódtak a Kelet-Dunántúl és Alföld irányába, gyakran a felföldi anyacéhek keretein belül alakultak meg a 18. században az alföldi fiókcéhek, amelyek egy idő után önállósodtak, s egy-egy mesterség térségi központjává váltak.¹⁹ Észak-magyarországi iparosok bevándorlásának volt köszönhető Szegeden a tímárok és a magyar vargák céhének kialakulása is.²⁰

Petrovics Soma szerint vándorlegényként kerültek Szentesre Kolpalszki György és Pál, Leszik Pál valamint Sulcz Pál, akik mindannyian a magyar tímár mesterséget tanulták ki, majd gyakorolták. Közülük legkorábban Kolpalszki Pál érkezhetett mezővárosunkba valamikor a 18. század végén, aki a Hont vármegyei²¹ Bátor született, s 73 éves korában 1848. augusztus 16-án halt meg Szentesen. Leszik Pál szintén Hont vármegyéből, Bakabányáról származott, 58 évesen, 1847. augusztus 8-án távozott az élők közül. Sulcz Pál is Hont vármegyében, Prandorfban (később Baka) született, aki 53 esztendősen 1843. május 20-án hunyt el Szentesen. Kolpalszki György 1849. július 10-én 75 évesen távozott az élők sorából. A magyar tímárok között feltűnően nagy számban képviselték magukat az evangélikus vallású kézművesek, akik közül többen a már korábban Szentesen letelepedett, azonos foglalkozást űző és azonos felekezethez tartozó családokba nőültek be, s így vertek gyökeret településünkön. A zólyomi származású Bucsány/Butsány György²² 1830. február 19-én házasodott össze Leszik

¹⁹ Paládi-Kovács Attila 2000. 311.

²⁰ Bálint Sándor adatai szerint a szentesi magyar tímárok 1774 és 1822 között a szegedi anyacéhhez tartoztak. Bálint Sándor 1977. 316.

²¹ A kevésbé ismert települések lokalizálásának megkönnyítésénél a vármegyék a 19. század utolsó harmadában kialakult rendszerét vettem alapul.

²² Bucsány György zólyomi származását a családi emlékezet is megőrizte, arról azonban nem maradt semmiféle információ, hogy milyen körülmények között kerülhetett Szentesre. Ugyanez a település tűnik fel az 1869-es népszámlálás fölvételi ívén, amelyen már a gyermekek, György, Mária és Julianna is szerepelnek. Az 1842-ben született Bucsány György késmester lett, felesége Németh Klára (1854-1909) volt. Öt gyermekük közül három, Gyula, Róza és Mihály élte meg a felnőttkort. Mihály Temesvároton szerezte meg képesítését. Szaktudását Budapesten, Kolozsvároton és Resicabányán fejlesztette tovább. 1914-ben önállósította magát Szentesen. Műhelynek a Római Katolikus Elemi Népiskola (jelenlegi Szent Erzsébet Katolikus Általános Iskola és Óvoda) egyik földszinti üzlethelyiségét bérelte évtizedeken keresztül. Az I.világháború alatt a szerb határon, majd a przemysli erőd védőrségében harcolt, ahol 1915-ben orosz hadifogságba esett. Hat év elteltével, 1921-ben szabadult, majd hazatért Magyarországra, Szentesre, ahol folytatta szakmáját és családot alapított. 1927-ben a Szentesen megrendezett Tiszavidéki Kiállításon ezüstéremmel jutalmazták „varrás nélküli” zakóját”, ami valójában meg volt varrva, csak a varrás nem látszott sehol sem. 1951-ig önálló szabómesterként dolgozott, majd

Juliannával, aki Leszik Pál magyar tímár lánya volt. A feleség halált követően 1832-ben újranősült, egy másik tímármester lányát, a 19 éves Korpalszki Zsuzsannát vette el. A lovrinóbányai származású Antal András 1842. november 21-én lépett frigyre Korpalszki György és Petrnák Mária lányával, a 16 esztendőes Erzsébettel. Házasságuk az anyakönyvek szerint nem volt hosszúéletű, mivel a férjet 1847-ben halálos baleset érte, összezúzta egy szekér. Az előzőekben megnevezett evangélikus magyar tímárok mellett említést érdemel még Ábrahámovics György (prandorfi származású), Andreszky Pál, Bajtzer Pál, Dudás György és Kovács János. Minden bizonnyal az előbb említett kézművesek közül jónéhányan aktív szerepet vállaltak a szentesi magyar tímár céh megalakításában, amely 49 pontból álló privilégiumlevelét 1818-ban nyerte el az illetékes hatóságoktól.²³ A vezető tisztségviselők között ott találjuk az evangélikus tímármestereket, akik aktívan közreműködtek a szervezet működtetésében. (1821: Korpalszki György – céhmester; 1828: Korpalszki Pál – céhmester; 1832: Sulcz Pál – atyamester; 1840: Sulcz Pál – kis céhmester, ifj. Korpalszki György – atyamester; 1854: Bucsány György – fő céhmester; 1866: Korpalszki János – fő céhmester, Sulcz Mihály – al céhmester; 1869: Sulcz Mihály – fő céhmester, Korpalszki István - al céhmester)

.4. ábra : A szentesi magyar tímár céh ládjának belső felirata Korpalszki Pál céhmester nevével (Kosztá József Múzeum, 62. 122. 1.)

a szentesi Szabó Ktsz-ben - annak egyik alapító tagjaként - folytatta munkáját nyugdíjazásáig. (A család kéziratos történetét Bucsány Barbara bocsájtotta a rendelkezésemre.)

²³ Pozsár István 1912. 110-111.

Az iparos szervezet tagjai rendszeresen támogatták az evangélikus és a református egyházat, ami azt jelzi, hogy a szentesi magyar tímárok vallási szempontból ehhez a két felekezethez tartoztak. 1836-ban a ceglédi lutheránus egyház illetve a református templom számára adományoztak 1 forintot és 30 krajcárt. A bőrök kikészítéséhez szükséges csertölgy kergének beszerzését a céh próbálta megszervezni, mivel ez az alapanyag az iparosok mesterségének gyakorlásához nélkülözhetetlen volt. 1847-ben a szervezet kasszájából erre a célra 139 forintot és 52 krajcárt utaltak ki. 1848-ban a „cser kezelésével” Tóth Mihály foglalkozott, aki fáradozásaiért a céh kasszájából 3 forint és 8 krajcár díjazásban részesült.²⁴

5. ábra A céhláda eleje a mesterségre utaló jelképekkel (Kosztá József Múzeum, 62. 122. 1.)

Az evangélikus vallású iparosok (csizmadia, festő, szíjgyártó, szűcs stb.) származási/születési helyei között olyan települések is előfordulnak, mint Ótura (Nyitra vármegye), Dabas, Domony (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye), Balassagyarmat, Bénye (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye), Moson (napjainkban Mosonmagyaróvár része) vagy Miskolc. Elvéve ugyan, de találkozhatunk külföldi származású személlyel, bizonyos Back Bernhárdt sörfőzővel, aki a szászországi Altenburg településről került ismeretlen körülmények között Szentesre, ahol 1862. március 26-án 49 éves korában hunyt el.

²⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Levéltára IX. 13. A Szentesi Magyar Tímár Céh iratai. 1818-1883.

Jurenák József is evangélikus vallású volt, akinek az alakját Petrovics Soma egyháztörténeti cikksorozatában a következőképpen idézte fel: „...pozsony vármegyei bazini születésű, mint mészáros segéd kerül le Szentesre Feyér József, Kogler János és Sámuelhez mint székálló - noha főiskolákat is végzett - és itt takarékosága és iparkodása által nagy vagyoni állapotra, jámbor, tisztességes viselete által pedig közkedvességre s tiszteletre emelkedett. Gyermekait tisztességesen s uri módon nevelvén, azokat tisztességes hivatalokra és boldog sorsra segítette. Szóval, mind az uradalom, mind a vármegye előtt nagy tekintetben és tiszteletben állt. Valóban nagy szerencse, hogy a kis egyház Pekárik, Kogler után egy Jurenákot kapott a gondnoki hivatalra.”²⁵ Az 1820-as években már őt is haszonbérliként említik, s birtokai is gyors ütemben növekedtek. 1836-ban először árvagyámmá, majd tanácsnokká választották, ezért 1837-ben lemondott a mészárszékek bérléséről. Ebben az évben 5 szolgája, 48 szarvasmarhája, 22 lova, 10 sertése, 200 juha, 2 5/8 telek szántója, 1 kapás szőleje és 6 malma volt. Házai tégláin saját monogramja olvasható, égetésükre 1838-ban kapott engedélyt.²⁶ A család impozáns síremléke a szentesi evangélikus temetőben található, ami kellőképpen tanúskodik a família egykor kiemelkedő vagyoni helyzetéről.

6. ábra A Jurenák család sírja az evangélikus temetőben (Mód László, 2020)

²⁵ Szentesi Lap 1887. október 1. 2.

²⁶ Barta László 1979. 31.

A szentesi evangélikus közösség tagoltsága

Az evangélikus egyházi anyakönyvek az 1820-as évektől nem teljesen következetesen, de megnevezik a dokumentumokban rögzített személyek foglalkozását függetlenül attól, hogy milyen szerepkörben fordulnak elő. Ezek az adatok segíthetnek abban, hogy a lutheránus közösség társadalmi és foglalkozásbeli tagoltságát vizsgálhassuk.

Mint már többször említettük, a szentesi evangélikusok egy jelentős része iparosként került a településre vagy valamelyik iparos család tagjaként gyakorolta a kézművességet. E foglalkozási csoportban számuk alapján a bőrfeldolgozásra szakosodott iparágak képviselői tűntek ki, akik magyar tímárként, csizmadiaként, szíjgyártóként vagy szűcsként tevékenykedtek. Az említetteken kívül Szentesen evangélikus vallású borbélyok, fésűsök, kovácsok, kalaposok, molnárok, szabók és mészárosok is letelepedtek. Mezővárosunk a vizsgált időszakban kedvező lehetőségeket kínált számukra, hiszen az iparúzők száma nem volt magas, a kézművesek nem jelentettek egy jó ideig konkurenciát egymás számára.

Szentesen a kézműveseken kívül a mezőgazdasági tevékenységet űző népesség körében is megtaláljuk az evangélikusokat, akik a társadalmi ranglétra különböző fokain helyezkedtek el. Az egyházi anyakönyvek bizonyos időszakokban, főként az 1820-as évek elején a foglalkozás mellett azt is következetesen feltüntették, hogy az adott személy településünkön rendelkezett-e lakóházzal vagy sem. Bármennyire is meglepő, de Szentesen a paraszti származású földbirtokosok között is voltak evangélikus vallásúak, mint például a forrásainkban gyakorta előforduló Kunos vagy Sztanó família tagjai, akik hol „földművelő”, hol „szántóvető” meghatározásokkal szerepelnek. Az anyakönyvek az 1842. május 11-én 50 évesen elhunyt Kunos Mihály illetve az 1845. február 28-án 65 esztendősen meghalt öreg Kunos Mihály esetében szentesi származásukat tüntette fel, ami egyértelműen arra utal, hogy a család a 18. század végén már itt élhetett. Ezzel szemben Sztanó Pál, aki 1847. május 3-án távozott az élők közül, Zólyom vármegyéből került településünkre. A Veszprém megyei Várpalotáról származtak Szentesre a Fromm illetve a Schrantz család tagjai, akik az 1860-as évek végén a Zöldfa utcában laktak. Mindkét família birtokosként szerepel a népösszeírásban, ugyanakkor elgondolkodtató, hogy egy házsám alatt éltek a Haris családdal. Bérlők voltak vagy a földbirtokaikon gazdálkodhattak, amelyeket megvásároltak a szentesi görög származású familiától? Ezekre a kérdésekre jelenleg nem tudunk válaszolni, hacsak nem kerül elő olyan levéltári forrás, ami igazolja feltevéseinket. A mezőgazdasági népesség körében béresek, napszámosok és tanyások is előfordulnak, akik minden bizonnyal helyi földbirtokosok alkalmazásában álltak. Származásukat tekintve többségük orosházi és szarvasi, akiken kívül a

Felföldről is költöztek Szentesre napszámosok. Egy Karaszgó (Gömör-Kishont vármegye) nevű településről érkezett Galló András és Palik Mihály, Kukel János Gömörbetlérről (Gömör-Kishont vármegye), Éhen Mihály Lukovistyéről (Gömör-Kishont vármegye). A Szarvasról származó tanyások minden bizonnyal szentesi nagygazdák tanyáit bérelték, mivel itt kedvezőbb lehetőségeket találtak, mint előző lakóhelyükön.

A szentesi evangélikus közösség vizsgálata során érintenünk szükséges a házassági és a műrokonok kapcsolatokat is, amelyek e mezővárosi mikrotársadalom belső tagolódásának pontosabb megrajzolásához nyújthatnak támpontot számunkra. Nem lehet kérdés, hogy a helyi lutheránusok esetében is szigorú vallási endogámia érvényesült, azt azonban érdemes alaposabban megvizsgálunk, hogy milyen egyéb tendenciák jelentkeztek. Az azonos vagy hasonló foglalkozást űzők illetve az azonos társadalmi helyzetűek egymás között házasodtak vagy azonos csoportból választottak gyermekeiknek keresztszülőt? Nyilvánvaló, hogy ezek az elvek teljes mértékben nem valósulhattak meg, mivel az evangélikus felekezet tagjainak száma viszonylag alacsony volt. Találunk bőséggel példákat helyi és nem helybeli iparoscsaládok közötti házassági kapcsolatokra, ám ezek korántsem tekinthetők kizárólagosnak. A foglalkozási endogámia tehát nem volt egyeduralmodó, hiszen a mezőgazdaságból élők is frigyre léphettek kézműves famíliák tagjaival. A szarvasi származású Tót Mihály béres 1846. január 28-án házasodott össze Bubor János csizmadia 18 esztendős lányával, Máriával. Az iparosok esetében a házasulandók között előfordulnak azonos iparágak képviselői, de sokkal nagyobb számban különböző területen tevékenykedő kézművesek illetve azok leszármazottai. Az orosházi származású 25 esztendős Szemenyei István szücsmester 1847. június 22-én vette nőül Bányai János szentesi kalapos 16 esztendős Karolina nevű lányát. Kolpalszki István 27 éves magyar tímár 1850. január 29-én házasodott össze Lipták János csizmadia 22 éves lányával, Lydiával. Az iparos famíliák eladó sorba kerülő lányainak csak egy része található magának iparos foglalkozású férjet, más részük viszont a mezőgazdasági termelésben érintettek köréből, nem egyszer valamelyik földbirtokos alkalmazásában álló személlyel kötött házasságot.

A vizsgált időszakban más felekezetekhez hasonlóan a szentesi evangélikus közösségben is erőteljesen érvényesült a vallási endogámia, jóllehet vannak példák, amikor vegyesházasságok kötettek, túlnyomóan reformátusokkal, akik ekkor a mezőváros népességének jelentős hányadát alkották. 1824. február 17-én Mátéfy Pál református csizmadia vette feleségül Fábri Dániel csizmadia lányát, akit Zsuzsannának hívtak. A következő példánk is iparos benősülését mutatja iparoscsaládba, ami azt látszik igazolni, hogy a foglalkozási

endogámia időnként felülírta a vallását. Lakos József református szíjgyártó 1843. május 8-án vette nőül Keresztúri Mihály szíjgyártó 18 esztendőes Eszter nevű lányát. A vegyes házasság a helyi társadalmi elit körében is dívott, s ez alól az evangélikusok sem jelentettek kivételt. A Jurenák család több tagja katolikus vallású nemesi famíliákba házasodott be, ahogyan ezt Jurenák Ede esete is mutatja, aki 1838. október 18-án vette feleségül Kamocsay Sándor és Bene Erzsébet lányát, Máriát. A házasságkötés katolikus szertartás szerint történt, hiszen annak tényét a katolikus esketési anyakönyvben rögzítették, amit Leeb Mátyás végzett el. Jurenák Edéné 1848-ban hunyt el, földi maradványait a katolikus temetőben, a Kálvária-dombon helyezték örök nyugalomra. A Jurenák családban vegyes házasságok korábban is előfordultak, hiszen Jurenák Ede édesanyja, Jurenák József felesége, Soós Magdolna is katolikus volt, akit 1847. június elsején bekövetkezett halálát követően szintén ott temettek el, ahol a menyét egy esztendővel később. Pokomándy Gábor mágocsi uradalmi felügyelő²⁷ 1830-ban vette feleségül Jurenák Jusztinát, aki férjével együtt közös sírboltban nyugszik a Kálvária-dombon.

7. ábra Pokomándy Gábor és Jurenák Krisztina sírhelye a Kálvária temetőben (Mód László, 2020)

²⁷ 1830-tól a mágocsi uradalom jószágigazgatójaként tevékenykedett, majd vármegyei táblabíró, 1850-ben pedig egy rövid ideig a szentesi járás főszolgabírája volt.

Abaffy Zsigmond (1833-1902) Verbászon született, majd az 1850-es évek elején házasság útján került Szentesre. A görögkeleti vallású Gibba György, jómódú görög kereskedő lányát, Alexandrát vette feleségül, akitől három gyermek, Irma (1854), György Károly (1858) és Zsigmond (1859) született. Az 1857. évi népszámlálás szerint az após Zöldfa utcai (a mai Horváth Mihály utca környéke) házában éltek, ahol a mérnök öccse, Abaffy László, a későbbi kereskedő is lakott.²⁸

A szentesi evangélikus közösségen belüli társadalmi kapcsolatok feltárásához a keresztelelési anyakönyvek nyújthatnak segítséget, hiszen a megkeresztelt gyermek, az apa, az anya és a szertartást végrehajtó lelkész személye mellett feltüntetik a keresztlőket is, akiknek a dokumentumok bizonyos időszakokban a foglalkozását is rögzítik. Mindez lehetővé teszi számunkra azt, hogy a műrokonság intézményén keresztül még alaposabban megismerhessük a lutheránus családok között létesített kapcsolathálókat, ezek esetleges kötődését a különböző foglalkozási csoportokhoz. A mezőgazdasági alkalmazottak, béresek és napszámosok esetében szinte kizárólag a saját foglalkozási csoportjukból kerültek ki a keresztszülők, s csak elvétve találkozunk olyan esetekkel, amikor iparosokkal léptek volna műrokoni kapcsolatba. A több példa közül egyetlen egyet emelnék ki, mégpedig Németh István napszámost és feleségét, Bubor Zsuzsannát. Lányuknak, az 1855. július 22-én született Máriának Biró György napszámos és felesége lettek a keresztlői. A napszámosok és az iparosok között létesített műrokoni kapcsolatok illusztrálására álljon itt példaként Benda Pál napszámos és Rágyánszki János fésűsmester esete. Az 1860. január 19-én született Benda Katalinnak a kézműves és felesége, Szarvadi Zsuzsanna lett a kereszttanya illetve a keresztlánya. A földbirtokosok jellemzően ugyanazon foglalkozást űző családok köréből választották ki gyermekeik számára a keresztlőket, jóllehet vannak példánk arra vonatkozólag, hogy iparos familiákkal létesültek műrokoni kapcsolatok. Hipszki János földműves 1857. október 24-én született Katalin nevű lányának Bajkai János földműves és felesége, Horváth Sára lettek a keresztlői. A szentesi evangélikus közösségen belül leginkább az iparoscsaládok között figyelhető meg az a jelenség, hogy az azonos vagy hasonló foglalkozási csoportból kerültek ki a keresztlők. Ennek hátterében nemcsak egyfajta iparos csoportkultúra húzódik meg, hanem azt is figyelembe kell vennünk, hogy a lutheránus felekezeten belül a kézművesek alkották a legnépesebb csoportot. A keresztlők kiválasztását mindemellett egyéb rokoni kapcsolatok is magyarázhatják. Vannak példák arra vonatkozóan is, hogy az azonos ipart űzők között létesültek műrokoni kapcsolatok. Korpalszki István és Sulcz Mihály magyar tímárok esete

²⁸ Labádi Lajos 2012. 2.

kellőképpen illusztrálja ezt a tendenciát. Előbbi, 1861. szeptember 22-én született, József nevű fiának utóbbi és annak felesége, Mátéffy Zsuzsanna lettek a keresztszülei. A kézművesek zömében más ipart űzőkkel létesítettek műrokoni kapcsolatokat, hiszen az azonos foglalkozást gyakorló evangélikusok kevesen voltak mindamelllett, hogy vérrokoni kötelékek is meghúzódhattak a háttérben. Rágyánszki János fésűsmesternek és feleségének, Szarvadi Zsuzsannának 1861. május 27-én született Zsuzsanna nevű lánya, akit Balassa János evangélikus lelkész május 29-én keresztelt meg. Az újszülött keresztszülei Pálfi Mihály késes és hitvese, Rágyánszki Erzsébet lett. Az apa és a keresztanya között minden bizonnyal vérrokoni kapcsolat lehetett, ami indokolhatta a szülők döntését.

Összegzés

Tanulmányunk arra tett kísérletet, hogy az egyházi anyakönyvek mélyreható elemzésével feltárja a szentesi evangélikus közösség belső és külső kapcsolatrendszerét. Mivel a település a 16. század folyamán a református hitre tért át, ezért a lutheránusok nem tartozhattak Szentes török hódoltságát is átvészelő alapnépessége közé. A 18. század közepétől spontán és nem szervezett migráció révén jutottak el mezővárosunkba, ahol integrálódva a helyi társadalomba különböző foglalkozásokat gyakoroltak. Közülük sokan iparosoként keresték a mindennapi betevőre valót, akiknek a jelentős hányada az északi vármegyéből érkezett Szentesre. A magyar tímár céh megalapítása kifejezetten az evangélikus kézművesek tevékenységéhez kapcsolódik, akik 1818-ban kapták meg az illetékes hatóságoktól privilégiumlevelüket. A szentesiek intenzív kapcsolatokat tartottak fenn az orosházi és a szarvasi lutheránusokkal, akikkel gyakorta kötöttek házasságokat. Forrásaink ugyanakkor azt is lehetővé teszik, hogy az általunk vizsgált közösség belső tagolódását, kapcsolathálóit elemezzük. Akadnak ugyan példák vegyes házasságokra, ennek ellenére a vizsgált időszakban vallási szempontból túlnyomóan endogámia jellemezte a szentesi evangélikusokat. Egyes családok esetében képezhetik további kutatások tárgyát a házassági stratégiák, a különböző típusú endogám és exogám kapcsolatok.

Irodalom:

Balázs György

2011 A szentesi evangélikus egyház története (1760-1944). Szentes, Szentes Városi Könyvtár
Nonprofit Közhasznú Kft.-Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Levéltára

Bálint Sándor

1977 A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. Második rész. A Móra Ferenc Múzeum
Évkönyve 1976-77/2.

Barna Gábor

2017 Csák Ernő gyülekezettörténeti írásáról. Adatok a dél-alföldi evangélikus gyülekezetek
és a protestáns ökumenikus törekvések történetéhez. In: Barna Gábor (szerk.): Csák
Ernő: A csépai ág. hitv. evangélikus egyház története. Szeged, MTA-SZTE Vallási
Kultúrakutató Csoport, 163-173.

Barta László

1979 A szentesi örökváltság. Szeged, Somogyi Könyvtár

Bottyánszky János

1928 Az ág. ev. egyház története. In: Nagy Imre (szerk.): Szentes. Magyar városok
monográfiája 3. Budapest, A magyar városok monográfiája kiadóhivatala, 172-176.

Gyetzvai Péter

1990 Migrációkutatás és az egyházi anyakönyvek. In: Juhász Antal (szerk.): Migráció és
település a Duna-Tisza közén. Szeged, Móra Ferenc Múzeum, 45-52.

Labádi Lajos

2012 110 éve hunyt el Abaffy Zsigmond mérnök. Szentesi Élet április 6. 2.

Maday Pál

1962 Szarvas története. Szarvas, Szarvas Község Tanácsa

Mikecz Zsuzsanna

2011 Az anyakönyvezés gyakorlata Szentesen az állami anyakönyvezés bevezetéséig 1741–1895. Szentesi Műhely Füzetek 11., Szentes, Csongrád megyei Levéltár Szentesi Levéltára

Örsi Julianna

1998 Emberszötte háló. Túrkeve, Finta Múzeum–Túrkevei Kulturális Egyesület

Paládi-Kovács Attila

2000 Kisiparosok. In: Paládi-Kovács Attila (főszerk.): Társadalom. Magyar Néprajz VIII. Budapest, Akadémiai Kiadó, 310-361.

Pozsár István

1912 A csongrádmegyei céhek története. Csongrád, Bozó–Justin.

Szabó Pál

1965 Orosháza története az alapítástól a polgári forradalomig (1744-1848). In: Nagy Gyula (szerk.): Orosháza története és néprajza I-II. Orosháza, Orosháza Város Tanács Végrehajtó Bizottsága, 241-285.

László Mód

Cultural Relations of Szentes Lutheran Community in the Light of the Parish Registers

(1821-1895)

The article tries to give an insight view into the everyday life of the Szentes Lutheran community. The parish registers make it possible to capture the birth places of the members of the church, so we can reconstruct the paths of migration. The majority of Lutheran craftsmen arrived from the northern counties and settled in our town during the 19th century. We can also reconstruct the division and the cultural relations of the community.

Filep Fanni

Régész, Koszta József Múzeum

Őszi rendezvénysorozat a Koszta József Múzeumban

Rezümé

A Múzeumok Őszi Fesztiválja című, országosan megrendezésre kerülő programsorozaton a Koszta József Múzeum évek óta részt vesz. Az élményszerű ismeretátadás széleskörű lehetőségeit bemutató események célja a múzeum népszerűsítése. Az összefoglaló a Fesztivál történetéről és tematikáiról, valamint a Koszta József Múzeum idei programjairól számol be.

Bevezetés

A Koszta József Múzeum hetedik alkalommal vett részt a Múzeumok Őszi Fesztiválja című országos rendezvénysorozaton, amelynek célja, hogy évről-évre megújuló programokkal népszerűsítse az intézményt. Ehhez kapcsolódóan az események keretén belül a múzeumpedagógia eszközeivel mutattuk be a kiállítóterek, ismertettük az őszi népszokásokat, hagyományokat, valamint a digitális ismeretátadás módszereit is alkalmaztuk.

A Múzeumok Őszi Fesztiválja

A Múzeumok Őszi Fesztiválja a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával először 2006-ban került megrendezésre. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (NKÖM) Közgyűjteményi Főosztálya a Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Képzési Központot (MOKK) bízta meg a Fesztivál koncepciójának a kidolgozásával. A

rendezvénysorozat célja évről-évre megújuló programokkal népszerűsíteni az intézményeket a vidéki múzeumok bevonásával.¹

A Fesztivál rendszerint az Országos Múzeumpedagógiai Évnyitóval kezdődik, amelyen a Múzeumpedagógiai Nívódíjak és a Kiváló Múzeumpedagógus elismerés átadásra kerülnek. Az eseményen szakmai konferenciát és workshopot tartanak. Ezt követően, szeptember 29.- november 11 között van lehetőségük a múzeumoknak a Múzeumok Őszi Fesztiválja keretén belül meghatározott tematika szerint programokat tartani.

A tematikákat úgy alakították ki, hogy minden korosztály számára lehessen közös, de korcsoportonként, vagy akár szakmánként elkülönülő eseményeket rendezni. Évről évre változik a kiemelt program témája, amely idén a *Valódi és virtuális találkozások* címet viselte. Ennek keretén belül a múzeumok megmutathatták, hogyan tudnak reflektálni a különleges helyzetekre, főleg az idei évben, amikor a személyes találkozások helyett új módszereket kellett kidolgozni, melynek következtében a virtuális térben való kommunikáció az eddigieknél is nagyobb szerepet kapott.

A közönség programokon belül a múzeumok hét tematikára regisztrálhattak. A *16+ - bátraké a szerencse* című rendezvény leginkább a középszintű korosztálynak, fiatal felnőtteknek tartandó esemény, amelyen akár egyénileg, vagy csoportosan ismerhetik meg a múzeumot. A játékos formában, élményszerű tudásátadással, akár vetélkedő részeként megszervezett programon a túlélők, események hősei kerülhettek főszerepbe.

A *Pincétől a padlásig* című rendezvény keretén belül a múzeumi kulisszatitkokkal műhely- és kutatómunkákkal, szokatlan múzeumi tevékenységekkel lehetett megismertetni a látogatókat. Az *Utazó múzeum* program részeként az intézményfalak mögül kimozdulva van lehetőség bemutatni egy-egy kiállítást, foglalkozást. Ez idén akár „szomszédolást”, vagyis egy másik potenciális intézménnyel való kiállítás, múzeumpedagógiai foglalkozás, előadás cseréjét is jelenthette. A *Múzeumi szünetelő* esemény az őszi szünet idejére tervezett családi nap, vagy a szünetelő gyermekek számára tartható múzeumi környezetben eltölthető minőségi szabadidős program rendezésére ad lehetőséget. A *Múzeumi őszbúcsúztatón* az őszi jeles napok, hagyományok interaktív, szórakoztató módon való megismertetése a cél.

A *sétálj, gyalogolj, bringázz velünk - örökségi barangolás* című programon felfedezőútakat, kirándulásokat lehet szervezni, amelyen az építészeti nevezetességek, látnivalók, bemutatásával a helyi múlt élményszerűen megismerhető. A *lámpás én vagyok - tanárok és óvodapedagógusok napja* a pedagógusok számára szervezhető rendezvény, amelyen a

¹ <http://www.oszifesztival.hu/tortenete.html> letöltés időpontja: 2020. november 6., 9.54

múzeumok és az oktatási intézmények kapcsolatának szorosabbá tétele, a pedagógusok munkájának az elismerése a cél. Itt lehetőség nyílik a múzeumi foglalkozások megismertetésére, hogy egyre több pedagógus tudja aktívan használni a múzeumot az oktatási tevékenységük során.

Közönségprogramok mellett a Múzeumok Őszi Fesztiválja keretén belül *Szakmai múzeumi programok* is rendezhetőek kifejezetten a múzeumi és kulturális szakemberek számára.²

Idén a Fesztiválról szóló felhívás augusztus elején megjelent, majd több szakaszos regisztrációt és programfeltöltést követően a Koszta József Múzeum október 7-én tartotta meg az első programját A lámpás én vagyok – tanárok, óvodapedagógusok napja tematika keretén belül. A Tanárok, óvodapedagógusok ki-mit tud? című programon egy kifejezetten, aktív, vagy nyugdíjas pedagógusok számára szervezett rendezvény volt, amelyen tanárok, óvodapedagógusok megmutathatták, hogy mi a hobbijuk, mi az, amivel fel tudnak tölteni. A rendezvény célja az volt, hogy múzeumi keretek között, akár kamara kiállítás keretén belül egy délután, munka után összegyűlhessenek és megmutathassák egymásnak és a múzeumi dolgozóknak, hogy mi az, ami őket kiegészíti még a munkájukon kívül, milyen oktatásonnevelésen kívüli, nem ismert személyiségük van.

A második program megrendezésére október 10-én került sor. A Szőlőmustra néven megtartott, az Utazó múzeum tematika keretében szervezett eseményen a már hagyományosnak számító szüreti programunkat rendeztük meg, amely most nem a megyeháza udvarán, hanem a Kossuth térre kitelepülve zajlott. Szabadtéri, szüreti kiállítás keretén belül paravánokra tett posztereken mutattuk meg a szüreti szokásokat, melyet a néprajzi gyűjteményből kiemelt és kiállított tárgyakkal tettünk színesebbé. A program részeként az érdeklődők kézműves foglalkozáson is részt vehettek. Az esemény gasztronómiai élményt is nyújtott a látogatóknak, akiket készülő musttal vártunk.

Október 24-én délelőtt A Sétálj, gyalogolj, bringázz velünk tematikán belül tartott A mesék bővületében című programunkon arra kértük a látogatókat, hogy sétáljanak vagy biciklizzenek el a múzeumba, ahol egy négy állomásos meseösvényen haladhattak végig. Diószegi Ágnes kolléganő Tulipán mese című művét bábelőadás formájában adta elő, amihez kapcsolódtak a múzeum kiállítótereiben lévő feladatok. Egy térkép segítségével lehetett megtalálni az egyes állomásokat, ahol ügyességi játékok és fejtörők várták a látogatókat. Az üveghegyet is elhagyva, azon túl pedig kézműves foglalkozással végződött a program.

² <http://www.oszifesztival.hu/programok.html> letöltés időpontja: 2020. november 6., 11.48

A középiskolásoknak, fiatal felnőtteknek szóló eseményünkön a múzeum vendégszobáját szabadulósobának rendeztük be. A 16+ bátraké a szerencse tematika programjában az új, időszak kiállítást is szerepeltettük úgy, hogy a szabadulósoba történetébe belevettünk egy Attila-kutató, világhírű régészt, akinek a szobájából kiszabadulva lehetett eljutni az Attila örökösei, Szentes határában - a hunoktól az Árpád-házig – című időszak kiállításba, ahol újabb feladatok vártak a csapatokra. Nemcsak rejtvényfüzettel, hanem digitálisan elérhető fejtörőkkel vártuk a látogatókat.

A virtuális térben való kommunikáció a következő programunkat is meghatározta. A Valódi és virtuális találkozások tematikán belül, a múzeum Facebook oldalán tavasz óta működő „Egér projekt” - A Koszta József Múzeum Egerei című, a múzeum múzeumpedagógiai internetes ismeretátadó platformja, ahol az intézmény állandó kiállításait, kiállító termeit és Szentes látnivalóit, a gyermekek számára is érthető, mesés nyelven, érdekes feladványok kíséretében mutatja be. Kökény és Kázmér kalandjaival kapcsolatos kvíz november 7-étől november 13-áig volt elérhető. A helyesen megfejtők jutalma egy közönségtalálkozóval egybekötött közös fotózás a Fridrich Fényírdában.

Az utolsó program a Márton-napi témanap, ami a szüreti eseményhez hasonlóan szintén a Múzeumi őszbúcsúztató tematikán belül tartott előadás és kézműves foglalkozás a Márton-napi hagyományokhoz és népszokásokhoz kapcsolódóan. Az óvodás és iskolás csoportok számára rendezett programon Szent Márton életével ismerkedhettek meg a gyerekek. Ehhez kapcsolódóan, valamint a népszokások miatt libás játékok, mondókák, énekek megtanulására volt lehetőség a kézműves foglalkozás előtt.

Befejezés

A Koszta József Múzeumban októberben és novemberben összesen hat program került megrendezésre a Múzeumok Őszi Fesztiválja keretén belül. Szerveztünk eseményt külön a pedagógusok számára, egyet a középiskolásoknak és fiatal felnőtteknek, vártuk óvodás és iskolás csoportok bejelentkezését, valamint családok látogatását személyesen és az online térben is. Továbbra is fontosnak tartjuk, hogy évről évre megújult programokkal vegyünk részt az országos múzeumpedagógiai eseményeken, amelyeken a széles látogatókör számára élménydús ismeretátadással szolgálunk.

Summary

For many years, Koszta József Museum has been participating in the Autumn Festival of Museums held nationwide. The aim of the events is to promote our museum through presenting a wide range of possibilities to transfer experiential knowledge. The summary reports on the history and a topic of the Festival as well as it describes this year's programs at the Koszta József Museum.

Felhasznált irodalom

A Múzeumok Őszi Fesztiválja hivatalos weboldala:
http://www.oszifesztival.hu/home_hu.html Letöltés időpontja: 2020. november 6.

Koszt Ferenc

segédrestaurátor, régésztechnikus Koszta József Múzeum

Múzeumandragógia a Koszta József Múzeumban

Rezümé

Tavaly ősszel indult el múzeumunkban a No Para! című múzeumandragógiai sorozat. Mivel korábban ilyen jellegű képzés itt nem fordult elő, ezért teljesen új területet próbáltunk meghódítani. Elsőként nézzük meg, mit is jelent a múzeumandragógia nálunk. A múzeumpedagógia mellett a múzeum ismeretterjesztő/oktató tevékenységének kibővítése kifejezetten a felnőtt korosztály számára. Kötetlen, interaktív találkozások sora, ahol a múzeum munkatársai által előre meghatározott téma/témák mentén új ismereteket adunk át az érdeklődőknek. Olyan témák is előkerülnek, amivel tönkrement tárgyak javítását, felújítását is elvégezhetjük. Ezek nem mesterfogások, hanem a hétköznapiakban is használható praktikus ötletek-tanácsok.

No Para!

Mi és miért No Para?

Amikor felmerült, hogy ilyen irányban is bővíteni kellene a múzeum tevékenységét, próbáltunk olyan névvel megszólítani a leendő résztvevőket ami érdeklődést kelt és

sugalmazza az egész oktatás jellegét. A No Para! értelme arról szól, hogy nem kell izgulni, amit tanulsz, te is meg tudod csinálni. Nincsenek drága eszközök, anyagok, otthon a garázsban-konyhában is létre lehet hozni olyan dolgokat amikre régebben nem is gondoltál. Korunkban nagy divatja lett a kreatív, DIY megoldásoknak, magazinok oldalán, videóknak, weboldalakon találhatja meg az érdeklődő a neki megfelelő tanácsokat. De sokak számára még mindig hiányzik az a bizonyos kezdő lökés, ami elindítaná őket ezen a szép úton. Erről is szól a No Para!, ne félj elkezdni!

Programjaink

A témák elsősorban az újrahasznosítás-javítás-átformálás irányába próbáltak haladni, az eltörött ne dobd ki, nem tetszik formáld át életérzés segítségével egy kicsit környezetbarátabb szemlélet ismertetésével. Anyagok, technikák ismertetése után haladva a bonyolultabb feladatok felé, végcélként egy munkadarab elkészítésével zárult volna a programunk. Megpróbáltunk rendszert állítani a minden hónap utolsó péntekjén tartott előadásokkal.

Mint a látszik elsősorban a restaurálás-régészet irányában végzem munkám és csak ezek mellett jut idő a No Para! programjaira. Ez sajnos kihat a rendezvények megtartására is így például tavaly decembertől idén májusig terepi ásatási munkák, azóta pedig a járványveszély miatt maradtak el előadások. Természetesen az elmaradásokat a jövőben tervezzük bepótolni, hiszen az egy évnyi tematika készen áll. Vizsgáljuk meg ezeket részletesen! Ne felejtsük, nem szakembereket, művészeket akarunk képezni, hanem átlagembereknek hasznos ötleteket mutatni!

1. témakör : a kerámia

Ki az aki még nem ejtett el tányért, vagy macskája nem lökte fel a nagytól örökölt vázát? Ilyenkor jött a söprű és lapát, mehetett a szemetesbe. De miért kéne kidobni, amikor meg is lehet ragasztani, Jómagam már több száz edényen vagyok túl és tudom, szinte hiánytalanul visszaállíthatók eredeti állapotba. De látszani fog a törésvonal! Csak addig, amíg nem teszünk ellene. Olcsón megvásárolható anyagokkal az is eltüntethető.

2. témakör: a fa

A fa mint anyag leggyakrabban bútorok kapcsán kerül az emberek látókörébe. Ismét felhozom, hogy nem restaurálásról van szó, hanem inkább felújításról, állapot visszaállításról. A fával való munkák rettentően szerteágazóak, több szakma is foglalkozik vele, ennek a tudásanyagát hosszú évek alatt lehetne csak átadni. De egy karcolás eltüntetése, kopott fényezés visszaállítása otthon is megoldható, ha rendelkezünk alapokkal. Mik is ezek? Tanuljunk meg előre tervezni. Legyen meg az elképzelés a végső állapotról, mert ezek döntik el az alapanyagok és eszközök használatát. Ismerjük meg a fapótlás lehetőségeit, melyik milyen hatással bír a későbbi műveletekre. Milyen színezési módszerek léteznek? Mi látszik a különféle festések után? Ismerjük meg újfajta festékeket (krétafesték, vízbázisú, pácolási módszerek)! Mivel óvjuk a későbbiekben a már elkészült tárgyat (viaszolás, lakkok típusai fény, keménység, kül- vagy beltéri használat)? Milyen teendők vannak a későbbiekben az elkészült tárggyal? Sokféle kérdés és válasz, amikre mind nem lehet a képzés keretén belül megoldást találni, DE ha abban tudunk segíteni, hogy mit keressenek a neten, a boltban és ne féljenek használni alternatív eszközöket a drága, speciális szerszámok helyett, amire esetleg többé nem lesz szükség, akkor szerintem elértük a célunkat.

3. a fém mint díszítőelem

Szintén sok tárgy van, ahol fém díszítőelemeket találunk. Ezek is idővel károsodhatnak, elveszhetnek esetleg mást képzelünk a helyére. Milyen anyagú fémtárgyakkal kerülhetünk kapcsolatba? Ezek hogy viselkednek az idő múlásával? Mivel rögzíthetjük másik fémhez, fához, bőrhöz? Felléphet-e károsodás két különböző anyagú fém párosításánál? Mivel védjük meg fémtárgyainkat? Milyen módszerekkel adhatjuk vissza régi tárgyaink ragyogását? Ha ezeket a kérdésekre tudunk válasz adni, akkor az otthoni barkácsolás során felhasznált fém díszek sokáig tudnak örömet okozni nekünk.

1. kép fém sarokdísz 2016, a szerző fényképe

2. kép réz szegecses és polírozott rézlap díszítés 2014, a szerző fényképe

4. Stílusok

Az iparművészet meghatározó stílusainak főbb jegyeit ha megismerjük, akkor rengeteg ötletet és ihletet tudunk meríteni tárgyaink megváltoztatásához esetleg új tárgyak létrehozásához. Ezek a stílusjegyek a modern korban a funkcionalitás, a minél olcsóbb gyárthatóság oltárán nagyrészt eltűntek. A múzeumunkban őrzött tárgyak, felvételek és irodalom mutatja, mennyi szépség lehet még, akár a legegyszerűbb tárgyakban is, ha van bátorságunk átalakítani. Ennek kapcsán merül fel, hogy van-e a jelen korban olyan törekvés, ami a múlt ezen értékeinek továbbvitelét szeretné. Örömmel mondhatom, hogy van a kicsit furcsa nevű steampunk (és annak alkategóriái: diesel, tesla, stb.) stílus, amely a 70-es évek óta létezik és egyre népszerűbb. Elsősorban a viktoriánus kor divatjegyeit másolja és próbálja meg alkalmazni a modern eszközökön.

3. kép steampunk billentyűzet 2014, a szerző fényképe

4. kép steampunk egér 2016, a szerző fényképe

Persze ez is mint minden művészeti irányzat elkezdett tágítani a határain és jelenleg már a különböző alirányzatok a rokokótól az art deco-ig minden stílusból vesznek át jellemzőket. E stílus ismertetésével szeretném a résztvevőket ebbe a régi-új világba bevezetni. Ezek mellett a régi népies motívumok bemutatása is szükséges lenne.

5. Újítsunk fel

Itt az eddigi elméleti és gyakorlati ismereteket felhasználva egy egyszerűbb kisméretű bútor felújítását tervezem, természetesen a résztvevőkkel együtt, valószínűleg több alkalom során. A munkafolyamatok fotódokumentálásával egy munkanapló készülne, amivel az interneten mutathatnánk meg, miképp tudunk változtatni környezetünkön kis tanulással.

Konklúzió?

Mivel ez az első alkalom a múzeum és az én életemben is, amikor ilyen jellegű tevékenységet csinálunk, az első végigvitt év eredménye mutatja majd meg, hogy mekkora igény van erre a

fajta munkára a városban. Magam részéről úgy gondolom kell a múzeum részéről a múzeumandragógia, lehet nem ebben a formában vagy tematikával, de tanulni nekünk is kell és lehet belőle.

Adult education at Koszta József Museum

Lesson series in adult education was launched at our museum last autumn with the title of “No Para”. Since this type of training had not been held in our museum before, we were to discover whole new grounds of education. First of all, what does adult education at the museum mean to us? As an addition to museum pedagogy, dissemination of knowledge for adult age group is the expansion of the museum's educational activities. A series of informal, interactive meetings where new knowledge is passed on to those interested in specific topics were held by the museum staff. Not specifically master stroke but skillful ideas and tips can be used in everyday life were shared for the audience.

Szabó Dániel

történész, régésztechnikus Koszta József Múzeum

A digitális múzeumpedagógia jelene és jövője a Koszta József Múzeumban

Rezümé

Tanulmányomban a Koszta József Múzeumban eddig megvalósított és a jövőben megvalósításra váró digitális múzeumpedagógiai feladatokat ismertetem. Két részből tevődik össze az értekezésem. Az első felében az interneten elérhető forrásgyűjtemények felépítését és használatát mutatom be. Ezt követően ezeknek az oldalaknak a segítségével bemutatok egy múzeumi forráselemző órát. A tanulmány második része az eddig megvalósult digitális múzeumpedagógiai tém napok rövid bemutatására és az időszaki kiállításunkhoz kapcsolódó feladatsorok ismertetésével folytatom. Az értekezés végén a jövőben megvalósításra váró digitális múzeumpedagógiai fejlesztésekre is kitérek.

Bevezetés

A digitális technológia és az oktatás viszonya már egyetemista éveim óta foglalkoztatnak. A tanítási gyakorlataimon kezdtem el alkalmazni azokat a később itt bemutatott feladatokat, melyeket a Koszta József Múzeumban is próbálok folyamatosan fejleszteni. Az Információs és Kommunikációs Technológia használata az oktatásban és a múzeumokban egyre gyakrabban alkalmazott eleme a mindennapoknak. Múzeumunk is igyekszik lépést tartani a folyamatos technológiai fejlődéssel.

Tanulmányom két részből épül fel. Az első részben a webes forrásgyűjtemények bemutatása, alkalmazása és használatát ismertetem. Először az Arcanum Digitális Tudástár kerül bemutatásra. Ismertetem a weboldal létrejöttét, valamint azt is, hogy milyen források érhetőek el segítségével. Ezt követően egy konkrét keresést mutatok be. Ezután a Hungaricana közgyűjteményi portál bemutatásával folytatom tanulmányomat. Ismertetem az oldal

létrejöttét, és a fellelhető források típusait. Itt is bemutatásra kerül egy keresés. Ezt követi egy forráselemző foglalkozás konkrét bemutatása, mely egy múzeumpedagógiai óra keretében is megvalósítható.

A tanulmány végén a digitális múzeumpedagógiai alkalmazásokat és az időszak kiállításához kapcsolódó feladatokat mutatom be. Ezután röviden vázolom a jövőben tervezett digitális múzeumpedagógiai fejlesztéseinket.

Arcanum Digitális Tudománytár

Az alábbi fejezetben az Arcanum Digitális Tudománytárat ismertetem. Az Arcanum Adatbázis Kft. 1989-ben jött létre. Kezdetben CD-ROM később DVD formában jelentette meg a 2000-es években forrásgyűjteményeit.¹ Létrejötté óta a cég több száz lemezt jelentetett meg. Ezek azonban véges tárhely kapacitással rendelkeztek, emiatt jelentett nagy lépést, hogy az oldal az internetre költözött át. Jelenleg a kutatható oldalak tekintetében elérték a 31,1 milliós feltöltést.² Ez az egy adat is jól mutatja, mekkora adathalmazban lehet keresni. Az oldal forrásainak a letöltéséhez nagyrészt előfizetéssel kell rendelkezni. Szerencsére a nagyobb könyvtárak és levéltárak rendelkeznek ilyen előfizetéssel, így egy könyvtári beiratkozás után bárki szabadon kutathat. A kiadványok nem csak a történelem iránt érdeklődőknek kínál érdekességeket, hanem a családtörténet, filozófia, térképészet vagy a néprajz szerelmeseinek is.³ A dokumentumokat beszkennek majd létrehoznak egy kétrétegű pdf-et.⁴ Ennek előnye, hogy mind az oldalon mind pedig a letöltött anyagokban egyszerűen lehet keresni. Az oldalon egyszerre 50 oldalt lehet letölteni.

Az oldal felépítését tekintve átlátható és letisztult formában jelenik meg. A főoldalon a szolgáltatások fül alatt jelenik meg az Arcanum Digitális Tudománytár. Ehhez előfizetéssel kell rendelkezni. Emellett itt megjelenik még az Arcanum Kézikönyvtár, melyet ingyenessé tettek. Itt több lexikon mellett szépirodalmi művek is megtalálhatóak.⁵ A szolgáltatásoknál még látható a Hungaricana nevű oldal linkje is melyről a későbbi fejezetekben még fogok írni. A technológiák fül alatt megismerkedhetünk a dokumentumok digitalizáló eljárásaival és az ezekhez használt eszközökkel is. A főoldalon ezek mellett megtalálható még a rólunk fül is,

1 A Századok többször bemutatta ezeket a lemezeket. Bővebben lásd. Századok 2006/1. sz. 274-276. oldal.

2 A 2020 november eleji állás szerint, mely a teljes szövegű keresés fül alatt látható. <https://adtplus.arcanum.hu/hu/>

3 Az alábbi linken a kiadványok listája található meg. <https://www.arcanum.hu/hu/kiadvanyok/> Letöltés időpontja: 2020. november 2. 08:35

4 Az ehhez a művelethez használt gépekről bővebben listát az alábbi linken található meg: <https://www.arcanum.hu/hu/technologiak/dokumentumszkennek/> Letöltés időpontja: 2020. november 2. 09:05

5 A kiadványok listáját bővebben lásd: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/> Letöltés időpontja: 2020. november 2. 10:02

mely a hírekhez, illetve az egyéb a cégről megtalálható adatokat tartalmazza. A kapcsolatok föl alatt pedig az észrevételeinket vagy kérdéseinket tudjuk feltenni az oldal szerkesztőinek.

Források keresése az Arcanum Digitális Tudománytárban

Ebben a fejezetben a források keresését fogom bemutatni az Arcanum weboldalán egy megadott keresőszó segítségével. Az oldalra belépve középen fölül jelenik meg a keresés mezője.⁶ Itt több opció is elérhetővé válik. A kereső bal oldalán az útmutatónak a gombja található. Erre rákattintva egy új oldal nyílik meg, ahol részletesen leírva megtalálható, hogyan kell megkeresni adott dokumentumokat. Emellett egy beágyazott youtube videó is segíti a munkánk eredményességét.⁷ A kereső jobb oldalán a nagyító ikonja magát a keresést indítja el. Emellett a nagyítótól jobbra található egy keresési előzmények ikon is.

A keresőbe beírva a Trianon szót megjelennek a találatok. Ebben az esetben a Trianon kereső szóra több mint 296 ezer találatot kaptunk.⁸ A találatok alatt láthatjuk, mely kiadvány mely oldalán jelent meg az adott keresés. A jobb oldalon szűkíthetjük a keresést. Ezt megtehetjük egy-egy kiadványra vonatkoztatva is. Ezek mellett, ha még pontosabb keresési eredményt szeretnénk elérni, leszűkíthetjük a keresést úgynevezett évkörökre. Ezek általában 20 évet ölelnek fel, de természetesen egy adott évet is megadhatunk. Az évkörök mellett még témakör szerint is szűkíthető a keresési eredmény. A leszűkített keresés Trianon esetében 1914-1939-es évre az Est című hírlap esetében 70 találatot eredményez.⁹

A megtalált keresésre rákattintva egy újabb oldal jelenik meg. Baloldalon az aktuális hírlap beszkenelt oldalai láthatóak. Az itt ismertetett esetben az Est 1920 júniusában megjelent számai láthatóak. Itt még megfigyelhető a tartalomjegyzék is. Ennek megnyitásával láthatóvá válik, hogy éppen melyik számhoz tartozik az általunk keresett szó, és ez pontosan melyik évfolyama az adott lapnak. A napilapon belül világos kékkel kiemelté válik a Trianon szó melyre rákerestünk. Fölül a keresés mellett látható két nyíl, melyekkel a trianon kulcsszó ebben a hónapban megjelent találatai között navigálhatunk. Ha egy kulcsszó az adott hónapban több mint kétszázszor szerepel, akkor a keresésünket le kell szűkítenünk. Ennyi találatot ugyanis nem tud megjeleníteni a rendszer. A kereső sávtól jobbra jelenik meg egy lefelé mutató nyíl melyre rákattintva lementhető 50 oldal. Mellette nagyítható és kicsinyíthető az adott

6 Erről lásd képek: 1. kép

7 Az alábbi linken példákön keresztül kerül bemutatásra, hogyan kell például egy adott dokumentumban évekre leszűkíteni a keresést. <https://www.arcanum.hu/hu/ad/dokumentacio-a-kereseshez/> Letöltés időpontja: 2020. november 2. 11:05

8 Erről lásd képek: 2. kép

9 Erről lásd képek: 3. kép

dokumentum. Ettől jobbra látható, hogy éppen melyik oldalon tartózkodunk.¹⁰ Ezen kívül az oldalon még beállítható, hogy az adott dokumentum egy vagy kétoldalasan legyen látható, illetve el is lehet fordítani a dokumentumot. Ez főként térképek esetében lehet hasznos funkció. Mindent összevetve az Arcanumban a keresések megvalósítása meglátásom szerint egyszerű. Amennyiben problémánk adódna, segít minket a kereső melletti gomb, mellyel rövid idő alatt pontosíthatjuk eredményeinket. A problémát talán az okozhatja, hogy a rengeteg forrás között megtaláljuk a megfelelőt.

Hungaricana

Az általam bemutatni kívánt másik forrásgyűjtemény a Hungaricana. A weboldal 2015-ben indult el. Az oldal üzemeltetője és fenntartója az Országgyűlési Könyvtár. A lapot a már korábban bemutatott Arcanum Adatbázis Kft. dolgozta ki.¹¹ A készítőik célja a Nemzeti Kulturális Alap által támogatott intézmények anyagának digitalizálása, illetve ennek az anyagnak a nagyközönség számára való hozzáféréseinek a biztosítása.¹² Ez a forrásgyűjtemény annyiban különbözik az előbb említettől, hogy itt a csatlakozott intézmények anyagait digitalizálták. Emiatt ez a forrásgyűjtemény jóval szerteágazóbb és nem csupán a hírlapokra támaszkodik. Repertoárjukban megtalálhatóak természetesen ez utóbbiak is, de ezek mellett térképek, képeslapok és különböző levéltári dokumentumok is nagy számban megtalálhatóak. A kereshető dokumentumok számát tekintve az oldal a 10,5 millió digitalizált dokumentumot is meghaladja. Az intézmények között az összes nagyobb levéltár illetve könyvtár és múzeum is megtalálható.¹³ Ez az előzőekben bemutatott forrásgyűjteménnyel szemben teljesen ingyenes és bárholnan elérhető.

Forráskeresés a Hungaricanan

A Hungaricanat mint ahogy az előző fejezetben is említettem, az Arcanum Adatbázis Kft. dolgozta ki. Emiatt a keresés metodikája nagyban hasonlít. A kereső melletti információs gomb néhány példát mutat a keresésre. Ez azonban jóval kevésbé kidolgozott, mint az Arcanum esetében. Itt sajnálatos módon nem kap a felhasználó semmilyen videós segítséget, ha elakad keresés közben.¹⁴ A Trianon keresőszó alkalmazásával ebben az adatbázisban több mint 109

10 Erről lásd képek: 4. kép

11 <https://hungaricana.hu/hu/rolunk/> Letöltés időpontja: 2020. november 3. 09:05

12 <https://hungaricana.hu/hu/blog/elindult-a-hungaricana/> Letöltés időpontja: 2020. november 3. 10:05

13 Az intézmények listáját és ezeknek a weboldal linkjeit lásd bővebben:

<https://hungaricana.hu/hu/kozremukodok/> Letöltés időpontja: 2020. november 3. 10:20

14 Erről lásd képek: 5. kép

ezer találatot fogunk kapni.¹⁵ A találatok szűrésére ebben az esetben jóval kevesebb lehetőségünk van. Az adatbázisokban lehet szűkíteni a keresésünk eredményét egy-egy adott könyvtári intézményre. A rendszer színkóddal látta el a dokumentumokat. A könyvtárak állományába tartozó dokumentumok többsége írásos forrás, mely kék színt kapott. A képi anyagok döntően fotók, grafikák és képeslapok lila színt. A térképek zöld jelzéssel lettek ellátva. Egyes dokumentumokra rákeresve a jobb oldalon jelennek meg a beszkenelt lapok melyek ebben az esetben is kétrétegű pdf formátumban jelennek meg. A tartalomra rákeresve ebben az esetben a Békés című hetilap 1926-os számai között keresgélhetünk.¹⁶ Jobb oldalon láthatóak a mentés gombja. Itt jóval kevesebb, mindösszesen 25 oldalt lehet egyszerre letölteni. A dokumentumokra itt is rá lehet közelíteni. Ez az opció meglátásom szerint igen hasznos, mivel vannak olyan források, amelyeket nagyon nehézkes elolvasni a papír minősége miatt.

A Hungaricana adatbázisa sokkal színesebb és több forrás található meg benne, mint az Arcanumban. Előnye még az is, hogy a helytörténeti kutatásokban is jobban lehet rá támaszkodni. Erre jó példa a fentebb bemutatott Békés című hetilap is.

Forráselemzés a múzeumban

A következő fejezetben egy óravázlat részlet segítségével mutatom be, az 1956-os eseményekhez kapcsolódóan milyen forráselemző foglalkozást lehet tartani az előbb bemutatott oldalakon fellelhető források segítségével. A terjedelmi korlát miatt nem közlöm a teljes forrás szövegét. Az óravázlat részletet táblázatos formában adom közre. A kérdéseknél az adott forrásra vonatkozó kérdéseket tüntettem fel melyekkel az elemzés során lehet a forrást elemezni. A feladatok részben további, főként a foglalkozáson kívüli kutató munkát igénylő feladatok szerepelnek, melyeket a diákok otthon végezhetnek el és egy külön a későbbiekben részletezett online feladatsorral ellenőrizhetjük a tudásukat. A foglalkozás idején a múzeum wi-fi elérést biztosít és a forrást projektoron is nyomon lehet követni. A jobb követhetőség érdekében a tanulók az okostelefonjukat is használhatják. Amennyiben a pedagógussal egyeztetve ez nem megoldható, papíron átiratban, és kis csoportok keretében történik a forrás elemzése és a korszak eseményeinek megbeszélése. A foglalkozások időtartalma

15 Erről lásd képek: 6. kép

16 Erről lásd képek: 7. kép

megközelítőleg 45 percet vesz igénybe¹⁷, és nem csak az 1956-os forradalommal kapcsolatban lehet megvalósítani.¹⁸

Az 1956-os forradalom

Az itt bemutatott forrás a Népszavából való.¹⁹ A forrás egy riport a harcokról, melyet Máté Iván írt. A forrásból kitűnik milyen egyenlőtlen harcok folytak Budapesten a forradalmárok és a szovjet csapatok között.²⁰ Ehhez a Hungaricanából lehet képeket mellékelni. A weboldalon több fotó is van, amely a Baross utca 46. szám alatti házról készült, így a forrás szemléletesebbé tehető és alá is támasztható annak tényleges megtörténte.²¹ A tanulók a forrás elemzésének segítségével jobb képet tudnak alkotni az 1956-os harcok során átélt mindennapok nehézségeiről.

Forrás	Kérdések	Feladatok
<p>Máté Iván: Riport egy ostromlott házból Újra jönnek a tankok, a gyerekek már lövik őket a sarokról. Két fiatalember kipirult arccal, remegve szalad felénk a házfelügyelői lakáshoz és néhány perc múlva lelkes kattogás töri meg a néhány óra óta tartó csendet. Egy perc szünet, aztán hernyótalpak zörgése, majd tankdübörgés rengeti az utcát, még egy pillanat és hatalmas robbanás rázza meg a házat. A harmadik emeleten nagy csörrenéssel törnek be az ablakok. A Baross utca 47-es számú házban vagyunk, közvetlen a Körút mellett, itt zajlik a József körút, Baross utca és Üllői út közötti csata, A tankok már két napja lövik a Baross utcai és Üllői úti sarokról a Kilián-laktanyát, a</p>	<p>Kik harcolnak a tankok ellen?</p> <p>Milyen a fegyverzetük?</p> <p>Hol volt a forradalmárok központja és mióta lötték azt a szovjet tankok?</p> <p>Melyik házban lakik a forrás írója?</p>	<p>Keresd meg az internet segítségével, hogy hol zajlott a forrásban leírt csata!</p>

17 A tapasztalatok szerint nem is tud egy-egy osztály több időt eltölteni a múzeumban, mivel az iskolai óráik nagyban szabályozzák a nálunk eltöltött idő mennyiségét.

18 A korábban ismertetett weboldalak segítségével természetesen nem csak a 20. századi események mutathatóak be. Az 1800-as évekig visszamenően is találhatóak források. Ezeknek a köre jóval kisebb, mint a 20. századi társaiké, azonban az oldalak folyamatos fejlődésének köszönhetően ezek köre is folyamatosan bővül.

19 A forrás az Arcanum oldaláról letölthető: Népszava 1956 (77. évf.) 2. szám 2. oldal https://adtpplus.arcanum.hu/hu/view/Nepszava_1956_11/?pg=8&layout=s Letöltés időpontja: 2020. november 3. 12:25

20 Az 1956-os forradalomról bővebben írt Gosztonyi Péter: Föltámadott a tenger... 1956. A könyv pontos adatait lásd Felhasznált Irodalom.

21 A Hungaricana keresőjébe beírva az „1956 baross utca” keresőszót és kikeresve a képcsarnokot, találhatunk több képet is a szomszédos épületről, melyek jelentős károkat szenvedtek a szovjet tankok belövéseitől. Ezzel a forrásban leírtak igazolhatóvá válnak. Erről lásd képek: 8. kép. Emellett a többi találat az alábbi linken elérhető: https://www.hungaricana.hu/hu/search/results/?list=eyJmaWx0ZjZjJjogeyJEQVRBQkFTRSI6IFsiUEhPVE8iX00sICJxdWVyeSI6ICIxOTU2IGJhcm9zcyB1dGNhIn0&per_page=20 Letöltés időpontja: 2020. november 3. 13:00

<p>nemzeti felkelők központját, ahonnan a partizánharcot kitűnően megtanult lelkes, fiatal felkelők szerte rajzanak ezen a környéken, hogy háztetőkről, kapualjából zavarják állandó tüzelésükkel a tankok munkáját. Csodálatos a fiúk bátorsága. Szinte pillanatnyi szünet nélkül záporoznak a golyók a tankokra és a tankok nem tudják elnémitani őket. Viszont törik a házakat. Délelőtt még kenyérért álltunk sorban a szomszédos Krúdy utcában, aránylag csend volt. Lövés nem dördült el, mert a magyar fiúk kijelentették, hogy a magyar karhatalmi alakulatokra, honvédekre soha egyetlen lövést sem adnak. De ez délelőtt volt. Most áll a harc és a házban a lakók, öregek, asszonyok, gyerekek sápadt arccal, félelemtől remegve várják, mikor csap be hozzánk is egy bomba. Odakinn dúl a harc és így múlik el péntek délután. Azaz ahogy múlik el. Estefele már majdnem besötétedéskor a házban lakó gyerekek lélekszakadva jelentik, hogy a József körút sarkán velünk szemben álló ház lángokban áll, foszforos bombával gyújtották fel, mert onnan véltek lövést hallani a tankosok. Nem törődve a tüzeléssel, a kapuhoz rohanunk, a látvány valóban megdöbbentő. Hatalmas lángokkal ég a sarki ház és a megdöbbent tömeg rémült arccal nézi, mindenki arra gondol, hogy ugyanez a sors bennünket is érhetett volna. Így száll le az est, így hajtják fejüket nyugovóra a ház lakói. Már aki aludni tud. Szombaton a pokol minden ördöge elszabadult a környéken. A tankok most már el sem mozdultak környékünkről, megkezdték a vidék szinte szüntelen bombázását. A rádió bűnös módon reggel még azt jelentette, hogy, az emberek induljanak el munkahelyükre. a rend többé-kevésbé helyreállt. Aki hitelt adott a híradásnak — legalábbis a mi környékünkön —, keserűen fizetett rá hiszékenységére. Éppen kinéztem egy percre egyik földszinti ablakon, de gyorsan vissza kellett kapnom a fejemet, mert a tank abban a pillanatban gépfegyvertüzet zúdított az utcára. Még csak annyit láttam, hogy egy gyanútlanul munkába siető ember egyet perdült, aztán vége volt. [...] Vasárnap van. A szemben levő ház falán hatalmas lyukak tátonganak. Ágyúlövések szomorú emlékei, és mi remegve várjuk, mikor ér bennünket is hasonló sors. A lakók a ház belső udvarában jönnek össze</p>	<p>Milyen harcmodort alkalmaztak a forradalmárok?</p> <p>Milyen nehézségekkel néztek szembe a szovjetek a városi harcok folyamán?</p> <p>Miért álltak sorban a forrás írója szerint? Ez mit mutat a rendszerről?</p> <p>Kikre nem lőnek semmilyen körülmények között a forradalmárok?</p> <p>Hány napig nem tudnak a lakók kimenni az utcára?</p> <p>Milyen lövedékekkel lövik a szovjetek a házakat? Emiatt mi történik?</p> <p>Budapesten mikor folytak legutoljára háborús események?</p> <p>Miből tájékozódnak a lakók?</p> <p>Mi lett azzal, aki kiment az utcára?</p> <p>Mitől félnek a lakók, mi érheti az ő házukat?</p>	<p>Nézz utána az interneten, hogyan harcoltak a szovjet tankok ellen a forradalmárok!</p> <p>Nézz utána, hogy városodban milyen események történtek 1956 őszén!</p>
---	--	---

<p>időnként és izgalomtól remegő hangon tárgyalják az eseményeket, miközben odakinn szinte szünet nélkül dörögnek az ágyúk, omlanak a házfalak, kattognak a golyószórók és úgy érezzük, hogy ennek sohase lesz vége. Örjítő állapot. Végre estére elhangzik a rádióban a boldogító hír, hogy a szovjet tankok kivonulnák Budapestről. Mindenki fellélegzik, no, most talán vége lesz, de néhány perc múlva hatalmas ágyúlövés jelzi, hogy az öröm korai volt. — No, talán majd holnap — sóhajt mindenki és nyugovóra is térne, ha hirtelen hatalmas dördülés nem rázná meg az utcát. Nem ágyúlövés volt — állapítjuk meg egyhangúan és néhányan a bátrabbak közül a kapuhoz lopóznak. Megdöbbenve térnek vissza. A szomszédos ház egy része egy szobányi mélységben, a negyedik emeletől a földszintig az utcára zuhant. Hatalmas porfelhő borít el mindent. Ezzel a szomorú záróakkorddal ér véget a vasárnap. A szovjet csapatok kivonulása megkezdődik — ezzel a tudattal ébredtünk hétfőn, de mit szólhattunk, amikor alig, hogy megvirradt, újra kezdődött a harc, a két tank újra megkezdte gyilkos tüzelését, a házak tetejéről és az utcáról a magyar fiúk gépfegyverei visszhangoztak és ez a tűzharc lankadatlan hévvel rázta a házat szinte estig. Közben az élelmiszer teljesen kifogyott, mert senki sem rendezkedett be megfelelő készletekkel, jó magam néhány napja teán és a péntek délelőtt vásárolt kenyér maradványain élek anyámmal, egy-két lakó a földszinten még főz és a hátrább fekvő emeleti lakásokban is főznek, ahol van mit. Közben izgatottan latolgatjuk, miért beszél a rádió arról, hogy milyen szépen indul az élet már máshol, amikor nálunk halált osztogatnak a lövések. Miért nem beszélnek a Baross utca és József körút vidékéről, ahol áll a harc. Végre délután bágyadtan elhangzik a rádióban, hogy miközben az ötödik kerületben már eszpresszók is kinyitottak. a Baross utcánál még harcok fognak. — Na. most már ránk is gondolnak — sóhajtunk megkönnyebbülten, de pillanatnyi örömünket hamar letöri a megszólaló tankágyú szünni nem akaró zöreje. A ház állapota most már siralmas, sehol sincs élelmiszer, amikor egy minden dicséretet megérdemlő asszony, dr. Mann-né felhívja a Vöröskeresztet telefonon és élelmiszert kér a ház részére. A Vöröskereszt</p>	<p>Hol gyűlnek össze megbeszélni a dolgokat?</p> <p>Miről értesülnek a rádióból vasárnap?</p> <p>Mi történik néhány perccel később?</p> <p>Hogyan állnak a ház lakói az élelmiszerekkel?</p> <p>Min él péntek óta a forrás írója?</p> <p>Hogyan élük meg, hogy a rádióban arról beszélnek, hogy az országba visszatértek a normális állapotok miközben körülöttük becsapódnak a lövedékek?</p> <p>Mikor hangzik el a rádióban, hogy a Baross utca környékén harcok folynak?</p> <p>Kit értesítenek a lakók az élelmiszer elfogyását követően?</p> <p>Mikor tűnnek el a szovjet csapatok?</p> <p>Mit értek el a magyar fiúk?</p> <p>A gyerekek mit csináltak a harcképtelenné tett tankokkal?</p>	<p>A kép alapján mit állapíthatunk meg? Nézz után az interneten, találsz-e erről az eseményről képet!</p>
--	--	---

<p>megígéri, hogy mihamar megközelítheti az ostromlott vidéket, segít rajtunk. Ezzel a reménykedéssel ér véget ez a borzalmas hétfő. Kedd reggel szinte hinni se akarunk a szemünknek. A csapatok eltűntek, csend van. Mint halljuk, este a hős magyar fiúk megadásra kényszerítették a két tank katonáit, ezeket bekísérték a Kilián-laktanyába, a megrongált tank ott áll az utca sarkán. A házakból kitóduló gyerekek felmásznak rá és kíváncsian vizsgálják, mint valami játékszett »mi is van benne«. És most jön a csoda! Autó áll meg a ház előtt, a Vöröskereszt meghozta a szállítmányt. Ujjongva cipeljük be a tejet, a kenyeret és az egész szállítmányt, majd pár perc múlva újabb teherautó, Balaton vidékéről hoz húst, lisztet, krumplit a véráztatta háztömb mintegy ezerhatszáz lakójának. Megkezdjük az élelmiszerek kiosztását és hangos zsivalygás közepette késő estig osztjuk a kiéhezett néhány ház lakóinak.</p>	<p>Hova kísérték el az elfogott szovjet katonákat?</p> <p>Ezután kik hozták meg az élelmiszert? Ezt, hogyan fogadták a lakók?</p> <p>Honnan érkezik még segítség Budapestre?</p> <p>Mit hozott a Balaton vidékéről érkező teherautó?</p> <p>Mit kezdtek meg a lakók ezután?</p>	
--	---	--

Digitális témnapok a múzeumban

Múzeumként szoros kapcsolatban állunk a helyi oktatási intézmények tanáraival. A korcsoport az általános iskolásoktól a középiskolásokig terjed. Általában jeles történelmi napokhoz kapcsolódóan (1848-as és 1956-os forradalom), illetve egyedi kérésre is (lovagi élet) tartunk digitális órákat. Az órák kisebb blokkokra²² vannak felosztva, melyen röviden ismertetjük az adott témakört főként ppt-n vetített képekkel és ahol lehetőség van rá egy-egy rövid videóval színesítve. A blokkok végén a tanulóknak a learningapps²³ nevű oldalon feladatokat állítunk össze, ahol a feladattípusok skálája igen széles.²⁴ Eddig a témnapjainkat úgy valósítottuk meg, hogy a kivetítőn megjelent a kérdés, a helyes választ a tanulók jelölték be.²⁵ Ezzel ellenőrizhető a tudásuk és még a nagyobb csoport esetén is fenntartható a figyelmük az adott téma iránt. A tanulók játszva tanulhatnak és ismerkedhetnek meg egy-egy korszakkal.

22 A lovagi élet esetében: lovaggá válás menete, lovaggá avatás ceremóniája, lovagi címer, lovagi torna és lovagiviselkedés, lovagi fegyverzet

23 Online feladatokat lehet összeállítani az oldal segítségével. <https://learningapps.org/> Letöltés időpontja: 2020. november 3. 14:50

24 Többek között: Igaz-hamis, szókereső, Legyen ön is milliomos, párosítás, képen pontok bejelölése. Az 1956-os és lovagi életmódról szóló feladatok közül a képek közé beillesztettem egy-egy példát. Erről lásd képek: 9-10 kép.

25 A program egyből visszajelzést küld a diákoknak. A jó választ zöld színnel a rosszat pirossal jelzi. A feladat összeállítója láthatja azt is, hogy az adott feladatot hányan töltötték ki.

A megvalósításra váró fejlesztéseknél még kitérek arra, hogy hol szeretnénk ezeket a feladatokat alkalmazni a jövőben.

Kiállításához kapcsolódó digitális múzeumpedagógiai feladatsorok

Idén kezdtünk el az Attila örökösei Szentes határában című időszak kiállításunkhoz kapcsolódóan kialakítani két digitális múzeumpedagógiai feladatsort. Ezt a redmenta²⁶ nevű oldal segítségével valósítottuk meg.²⁷ A feladatokat okostelefonon és számítógépen is ki lehet tölteni. Szeretnénk, hogy a kiállítás anyagára építve a látogatók az okostelefonjuk segítségével oldják meg a kérdéssorokat. Ennek megkönnyítésére kihelyeztünk egy kisebb plakátot a kiállítás elején, melyen a feladatsorok elindításának a lépései láthatóak.²⁸ Egy wi-fi sugárzót is beüzemeltünk, hogy minél többen tudják kitölteni azt. Odafigyeltünk az életkori sajátosságokra, ezért alkottunk kétfajta kérdéssort. Az egyik a kisebbeknek főként általános iskolásoknak, a másik pedig a középiskolásoknak és a felnőtteknek szól. Mind a két feladatsorban döntően feleletválasztós kérdéseket helyeztünk el, melyekben a kiállítás anyagára kérdezzük rá.²⁹ A kitöltőnek végig kell járnia a kiállítást, hogy az összes válaszra ráleljen. A feladatokhoz képeket is rendeltünk, melyek segítenek megtalálni, hogy egy-egy kérdést mely teremben kell keresni.³⁰ A feladatsorok 14+1 kérdésből állnak. Az utolsó feladatban a kitöltő értékelheti a kiállítást. Az eddigi visszajelzésekből pozitív kép rajzolódik ki. Ez a weboldal a learningappsal ellentétben azért is jobb, mivel a kitöltött feladatokat sokkal részletesebben regisztrálja a rendszer.³¹ Nyomon tudjuk követni, hogy egy ember mennyi idő alatt végzett a kérdéssorral és ott milyen eredményt ért el. Amennyiben egy kérdésnél szükséges át tudjuk fogalmazni azt. A kitöltők, amennyiben 80%-ra teljesítették a feladatsort egy külön a kiállításra készített könyvjelzőt vehetnek át a pénztárban.

A megvalósításra váró digitális múzeumpedagógiai fejlesztések

A jövőben is fejleszteni kívánjuk mind a témanapokon bemutatott feladatokat, mind pedig a kiállításokhoz köthető feladatsorokat. Ebben a fejezetben ezeket az elképzeléseket kívánom bemutatni.

26 Az oldal elérhetősége: <https://redmenta.com/> Letöltés időpontja: 2020.11.06 11:44

27 Itt szeretném megköszönni Koszt Ferenc kollégámnak, aki sokat segített a feladatok létrehozásában.

28 Erről lásd képek: 12. kép

29 A felnőttek kérdéssorában egy igaz-hamis feladatsor is szerepel.

30 Erről lásd képek: 13. kép

31 A learningappsban csak azt látjuk hányan töltötték ki az adott feladatot a létrehozásától kezdve.

A témanapokon alkalmazott learningapps feladatokat a jövőben a múzeum facebook oldalán lehetne hasznosítani. A közösségi média felületünkön a kiállításokhoz kapcsolódóan, vagy egy-egy jeles naphoz köthetően is fel lehetne használni ezeket. A játékok linkje megosztható bárkivel, emiatt olyanokat is el tudnánk érni, akik nem rendszeres múzeum látogatók. A redmentán készített feladatsorokat is fejleszteni kívánjuk. A múzeum több állandó kiállítással is rendelkezik, ahol ezeket a játékos kérdéssorokat létre lehetne hozni.³²

Ehhez azonban a jövőben több wi-fi sugárzó beszerzésére lenne szükség. A megyeházán jelenleg csak az ideiglenes kiállítás területét sikerült lefedni. Az állandó kiállításokba többségébe nem ér el a jel, ami alapfeltétele lenne annak, hogy használni tudjuk ezeket a programokat. Több kiállítóhelyünkön nincs internetkapcsolat. Ezt is orvosolni kellene. A meglévő számítógépes eszközállomány életkora meglehetősen magas. Itt főként egy új laptop és egy projektor beszerzése válik szükségessé a közeljövőben. Ezeket az eszközöket amennyiben lehetőség lesz rá, pályázati forrásból kívánjuk beszerezni.

Összegzés

Fontosnak tartom a digitális múzeumpedagógia megjelenését és folyamatos fejlesztését a múzeumokban. A látogatók és a diákok visszajelzése alapján a jövőben ezt a területet is fejleszteni kell. A forrásfeldolgozó órák az interneten elérhető folyamatosan bővülő forrásgyűjteményeknek köszönhetően igen változatos elemző órák megvalósítására adnak lehetőséget. A témanapok feladatai sokkal érdekesebbé teszik az előadásokat. Az ideiglenes kiállítás játékosabbá tétele a visszajelzések alapján minden korcsoportban tetszést aratott. A játszva tanulásnak köszönhetően több embert tudunk elérni és olyanokat is be tudunk vonni, akik eddig nem voltak rendszeres múzeum látogatók. Ehhez azonban folyamatos fejlesztésre és a meglévő feladatok bővítésére lesz szükség.

32 A megyeháza állandó kiállításain túl, a Péter Pál Polgárházban, a Csallány Gábor Kiállítóhelyen és a Fridrich Fényirdában is megvalósíthatóak ezeket a feladatokat.

Felhasznált Irodalom

Gosztonyi, Péter (1989): Föltámadott a tenger... 1956. Népszava Kiadó, Budapest.

Kulcsár, Beáta: Arcanum DVD könyvtár V. In: Századok. 2006/1.sz. 274-276. o.

Internetes források

<https://www.arcanum.hu/hu/adt/> Letöltés időpontja: 2020.11.06. 10:05

<https://hungaricana.hu> Letöltés időpontja: 2020.11.06. 11:25

www.redmenta.com Letöltés időpontja: 2020.11.06. 12:05

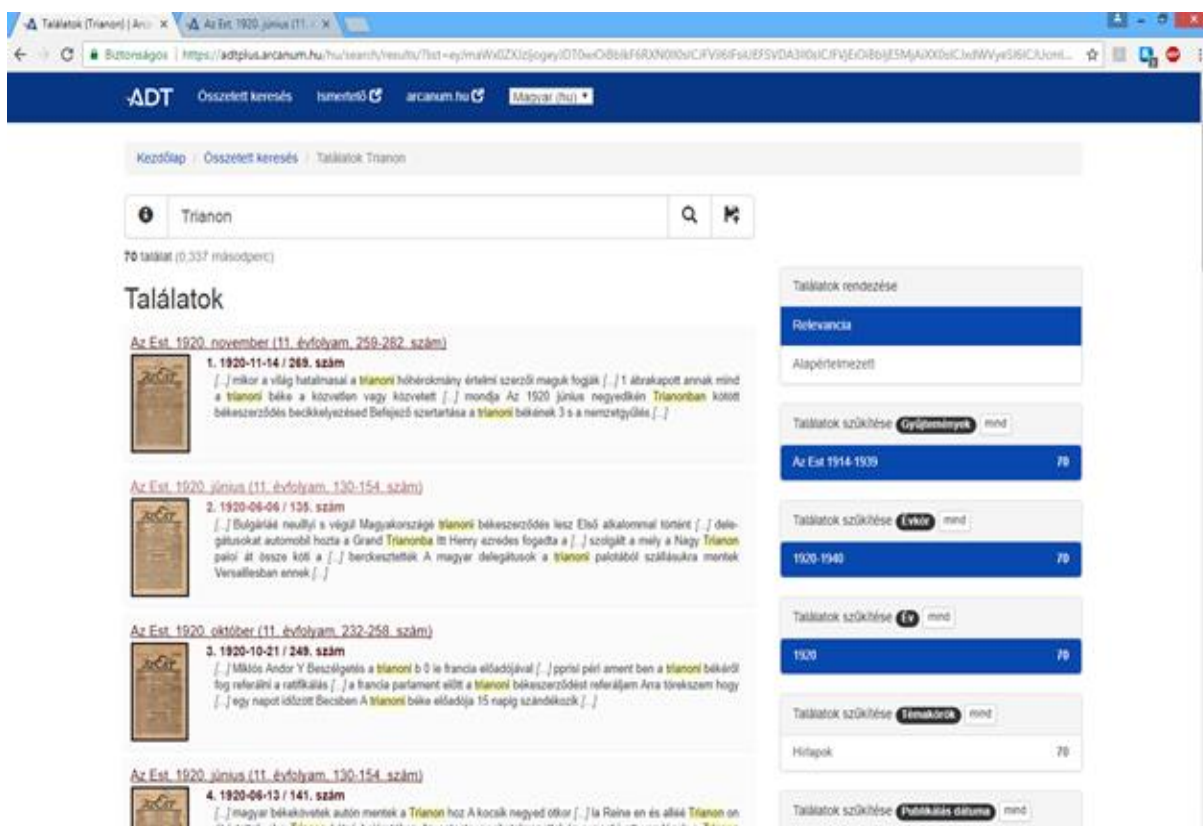
www.learningapps.com Letöltés időpontja: 2020.11.06. 12:10

Képek

1. kép: Az Arcanum keresősávja

2. kép: Az Arcanum keresőjébe beírt Trianon keresőszó eredménye

3. kép: Az Est című lapra leszűkített keresés eredménye

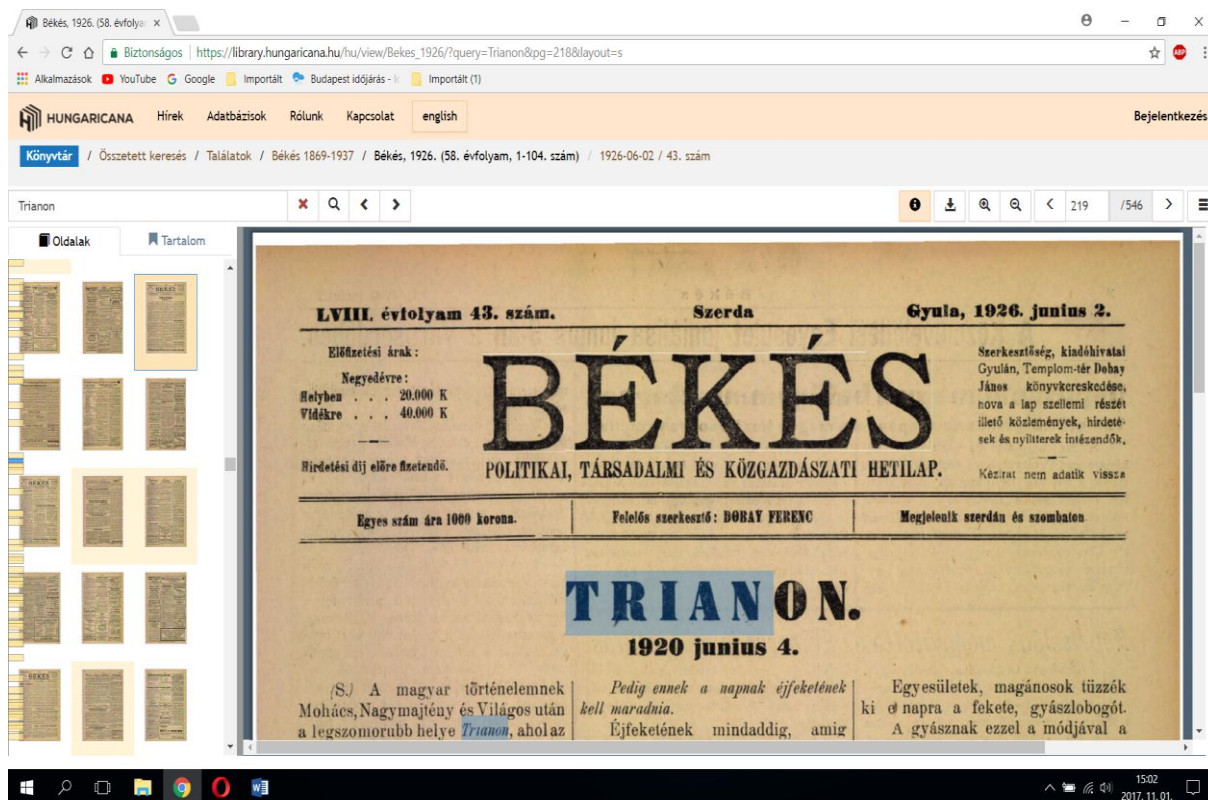
4. kép: Az Est című lap 1920. június 6.-ai száma

5. kép: A Hungaricana keresője

6. kép: Találatok a Trianon keresőszóra

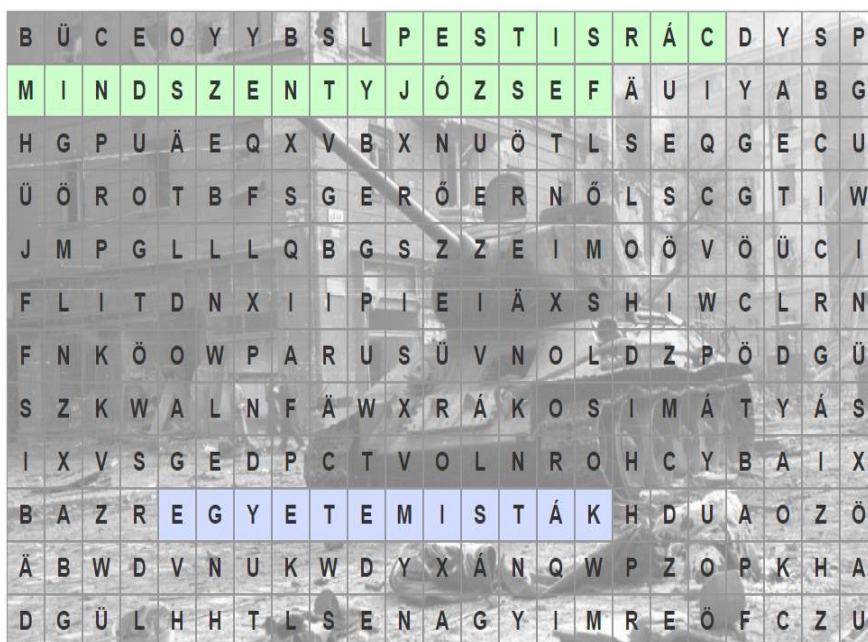
7. kép: A Békés című hetilap 1926. június 2.-ai száma

8. kép: Budapest, 1956 Baross utca 46

9. kép: Learningapps 1956-os témanap szókereső

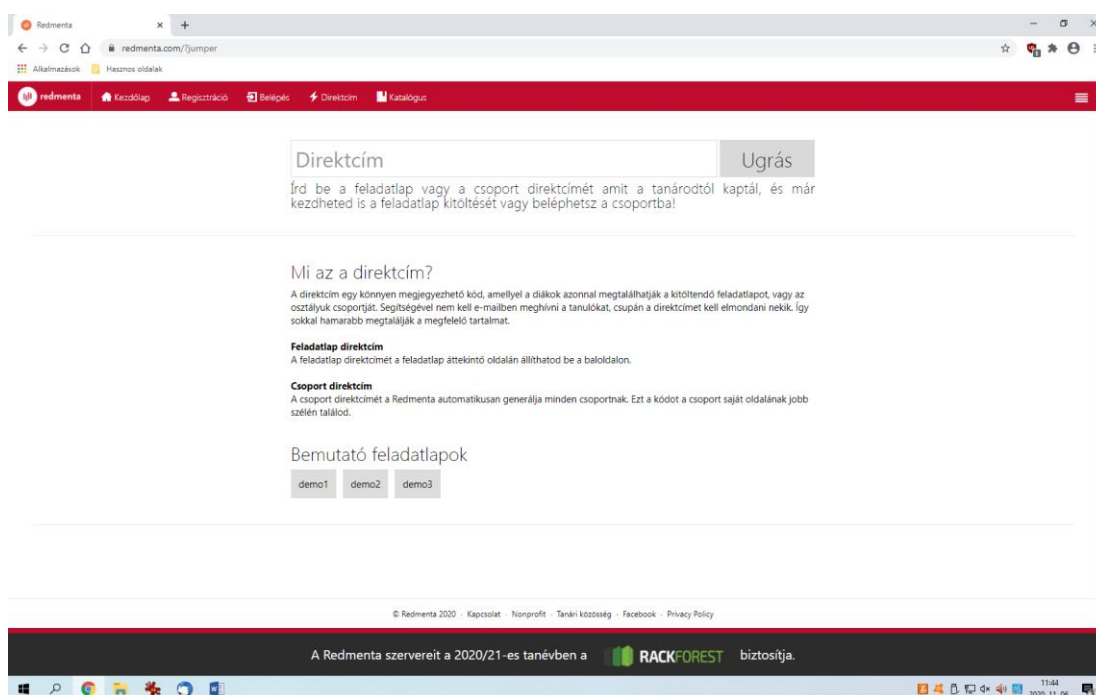

1. PESTISRÁC
2. MINDSZENTYJÓZSEF
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____

10. kép: Learningapps Legyen ön is milliomos lovagi életmód

11. kép: Redmenta direkt cím

12. kép: Attila örökösei Szentes határában kiállítás feladatsorainak az elérhetősége

The poster is for an interactive game titled 'ATTILA ÖRÖKÖSEI INTERAKTÍV JÁTÉK'. It features a skull in the upper right corner. The instructions are as follows:

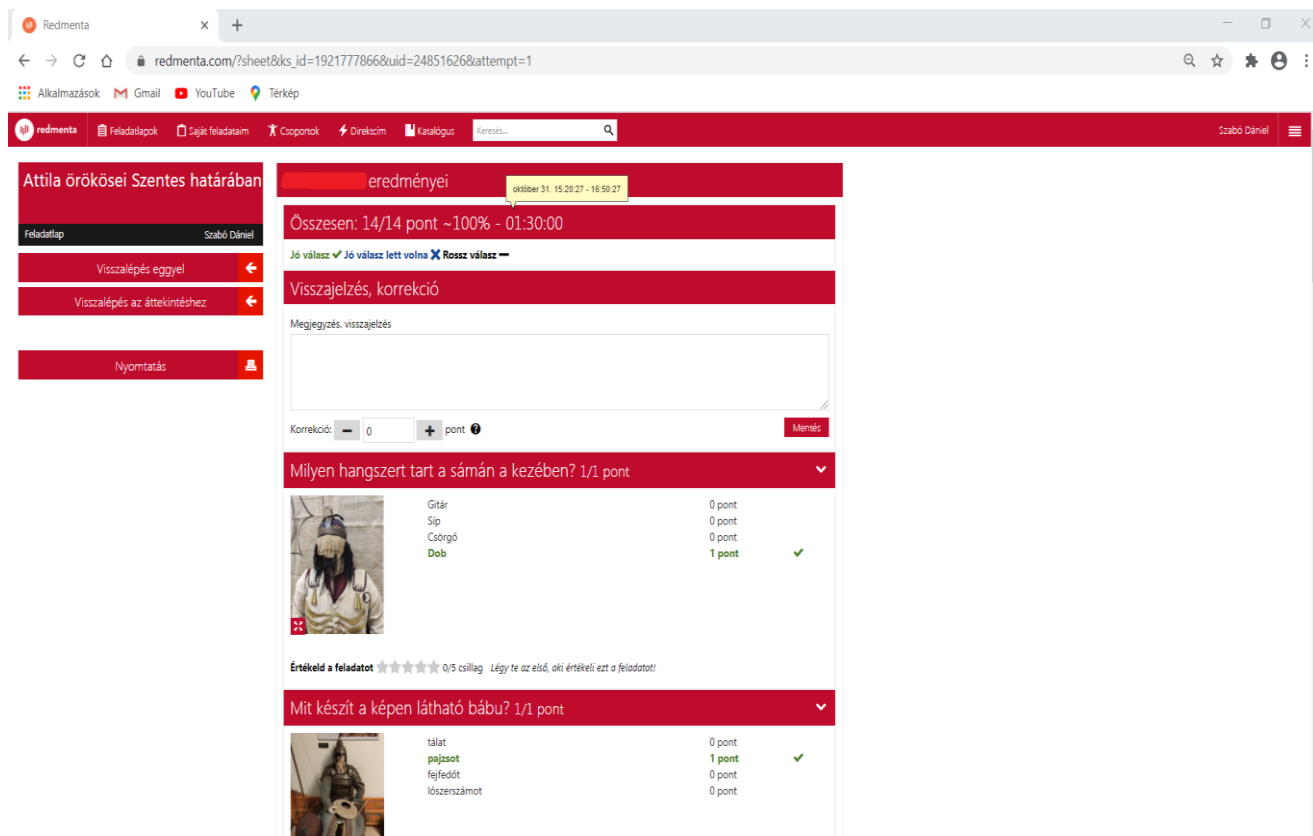
1. TELEFONODON KERESD MEG A redmenta.hu WEBOLDALT
2. ÍRD BE A DIREKT CÍMHEZ
 Attila muzped-kicsiknek
 Attila kimittud-felnőtteknek
3. KEZD EL A KITÖLTÉST
4. TÖLTSD KI A FELADATLAPOT
6. WIFI KÓD: TP-LINK-CB5E
 JELSZÓ: 85132511

At the bottom, it says: 'Ha a teszt eredményed elérte a 80%-ot, vedd át ajándékodat a pénztárban' next to a QR code.

13. kép: A kiállítás egyik feladata okostelefonon

14. kép: Redmentán kitöltött eredmény

Summary

In my study, I describe tasks related to digital museum pedagogy at Koszta József Museum that have been implemented and those are planned for the future. The dissertation has two parts: the first half is a collection of resources available on the Internet and the ideas how to apply them. Then I present lesson description of source analysis at the museum. The second part of the study has been completed with a short presentation of digital museum pedagogy ideas through certain topic days and tasks related to our temporary exhibitions. At the end of the dissertation, I also cover the digital museum pedagogical developments that are to be implemented in the future.